

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Збірник тез науково-практичного семінару
26 листопада 2021 року

Львів 2021

УДК 343.13+343.98

П78

Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою факультету №1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 12 листопада 2021 р. № 4)

У п о р я д н и к : - Хитра А. Я.

завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 ФПФПП ЛьвДУВС
кандидат юридичних наук, доцент

П78 **Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування:** тези доповідей учасників науково-практичного семінару (26 листопада 2021 року) / упор. А.Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС. 2021. 160 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичного семінару «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування», яка відбудеться 26 листопада 2021 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ. У публікаціях українських учених і практиків висвітлено проблемні аспекти процесуального та криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Наведено досвід фахівців у пошуку ефективних шляхів його удосконалення.

Опубліковано в авторській редакції. (Організатори науково-практичного заходу не завжди поділяють позицію авторів матеріалів. За достовірність поданих матеріалів відповідальність несуть автори)

УДК 343.13+343.98

© Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020

ЗМІСТ

Ангеленюк А.-М. Ю. ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ.....	6
Балаболка В. В. ВИКОРИСТАННЯ ЛАЗЕРНОГО СКАНЕРА ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ.....	9
Басиста І.В. СТОСОВНО МОЖЛИВОСТІ ПРОКУРОРА, СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА ДОРУЧАТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА/ЧИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛАМ, ВКЛЮЧАЮЧИ В ПЕРЕДБАЧЕНИХ КПК УКРАЇНИ ВИПАДКАХ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ СЛІДЧОГО СУДДІ	12
Батрух В. ОСОБЛИВОСТІ ЕКСТРАДИЦІЇ ТА ЇЇ ПРОГАЛИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	16
Близняк Д. А., Кучерява І.В. СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	19
Веселовська Т.С. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІДРОЗДІЛАМИ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ	22
Войтович І.С. ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ПІДСТАВА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ.....	25
Гарасимів Б.Т., Тлустик М.Л. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	29
Гарасимів О.І., Ряшко О.В. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ОБШУКУ	
Гловюк І.В. ОСВІДУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ТА ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ (ЗА ПРОЄКТОМ ЗАКОНУ №5618)	35
Гундерук Н. П. ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	39
Дуфенюк О.М. БАЛАНС НАВАНТАЖЕННЯ, ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ТА РОЗУМНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	42
Заболотний О.І. ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ.....	47
Захарова О. В.	

СИТУАЦІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ПОВ'ЯЗАНА З ТРУДОВОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ В УКРАЇНІ	50
Зіньковський І.П.	
ДОКАЗУВАННЯ НАЛЕЖНОГО ПОРЯДКУ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ У ПОРЯДКУ Ч. 6 СТ. 290 КПК УКРАЇНИ.....	55
Каліновська Т. О.	
ТИПОВІ СПОСОБИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ.....	59
Козак М. В., Наконечний А.В.	
ПРОБЛЕМАТИКА ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	62
Комісарчук Ю.А., Паляник І.С.	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	66
Коморанець В. В.	
ОСНОВНІ ТА ДОДАТКОВІ СЛІДИ ПОСТРІЛУ, ЇХ ФІКСАЦІЯ ТА ВИЛУЧЕННЯ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ	70
Кравченко Л. В.	
РОЛЬ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ НА ЕТАПІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	77
Литвин Е. П.	
3D-МОДЕЛЮВАННЯ У КРИМІНАЛІСТИЦІ.....	80
Лобода К.В.	
CUSTODY RECORDS – СИСТЕМА, ЩО ЗАПОБІГАТИМЕ ПОРУШЕННЮ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІЗОЛЯТОРАХ ТИМЧАСОВОГО ТРИМАННЯ	83
Лукомська А. А.	
ЩОДО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ВІДІБРАННЯ ЗРАЗКІВ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА КПК УКРАЇНИ	87
Майстренко М. М., Черевко В. В.	
ОСОБИСТА ПОРУКА: ПРАВОЗАСТОСОВЧА ПРАКТИКА.....	90
Максимовська С.С.	
ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	93
Марко С.І., Рижий О.А.	
ПОКАЗАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	96
Момотюк М. С.	
ПНЕВМАТИЧНА ЗБРОЯ ТА ЇЇ ЗАКОННІСТЬ	100
Надурак В.В.	
НОВІТНІ МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ: ДАКТИЛОСКОПІЯ vs ДНК.....	104
Пашковський М.І.	
ПРО КОЛІЗІЙНІСТЬ ПРИПИСІВ ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ДОСТУПУ ДО ЗМІСТУ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО МІСТЯТЬСЯ В МОБІЛЬНИХ ТЕРМІНАЛАХ СИСТЕМ ЗВ'ЯЗКУ.....	108

Перетятко С.А.	
ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ТА ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ВИГОТОВЛЕННЯ, ПЕРЕРОБКИ ЧИ РЕМОНТУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ.....	112
Піскунова А.О.	
РОЛЬ ЕКПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ...	115
Пряхін Є. В.	
РОЗУМІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	117
Самойленко І.М.	
ВИКОРИСТАННЯ БАЛІСТИЧНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	121
Січковська І. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	124
Собчук А.Ю.	
ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА АРЕШТОВАНЕ МАЙНО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	127
Татарин І.І., Ярема А.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	130
Фоміна Т.Г.	
ЗАПРОШЕНИЙ? НІ. ЗАТРИМАНИЙ!	134
Хитра А.Я.	
ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ	137
Циганюк Ю. В., Дем'янова О. В.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ОБВИНУВАЧЕННЯ СПІВУЧАСНИКІВ.....	142
Шехавцов Р.М.	
ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 211 КК УКРАЇНИ	145
Шостак К. Р.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	149
Штефуца А.І.	
СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	153
Яковець Я.О.	
ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС КАТУВАННЯ ПРАВОМІРНИМИ	156

Ангеленюк А.-М. Ю.
старший науковий співробітник 2-го НДВ НДЛ
проблем правового та організаційного
забезпечення діяльності Міністерства
кандидат юридичних наук
(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

**ВДОСКОНАЛЕННЯ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ
ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ:
ОКРЕМІ АСПЕКТИ**

Інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі НС(Р)Д), став однією з новел Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 року (далі КПК), що є закріпленим у главі 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії». Відповідно практика застосування НС(Р)Д є відносно новою та щодня вносить свої корективи.

Враховуючи наведене слід звернути увагу на деякі особливості процесуальних дій пов'язаних з НС(Р)Д: наприклад під час виконання вимог ст. 290 КПК щодо відкриття матеріалів кримінального провадження у якому проводились НС(Р). Так, згідно вимог частини дванадцятої цієї статті якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них як докази [1].

Видається доцільним надати для ознайомлення одне із рішень суду, у якому міститься оцінка такої дії, зазначеної вище. Як убачається зі змісту судового рішення Верховного Суду України від 13 травня 2020 року, суд апеляційної інстанції неповно дослідив письмові докази та залишив без уваги додатки до протоколів за результатами проведення НС(Р)Д. Однак, суд касаційної інстанції підтримав рішення попередніх судів, мотивуючи тим, що відкриття матеріалів проведено неналежно. Так, Верховний суд вважає, що для доведення допустимості результатів НС(Р)Д мають бути відкриті не тільки результати цих дій, а й документи, які стали правовою підставою їх проведення (клопотання, постанови, ухвали слідчого судді), оскільки за змістом цих документів сторона захисту та суд можуть перевірити дотримання вимог кримінального процесуального закону стосовно таких дій. Так як стороні захисту не було відкрито, а судом першої інстанції не досліджено

ухвали слідчого судді, які були підставою для проведення НС(Р)Д, то протоколи з довідками до них за результатами проведення НС(Р)Д не можуть бути використані як докази винуватості у пред'явленому особі обвинуваченні [2, 3].

Таким чином, враховуючи вищезазначену ситуацію, необхідно звертати увагу як практичних працівників так і осіб, що поки навчаються, на порядок ознайомлення з матеріалами НС(Р)Д згідно ст. 290 КПК; щодо ж вимог законодавства – необхідним є конкретизувати які саме матеріали НС(Р)Д повинні бути відкриті під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Наприклад доповнити ст. 290 КПК наступним положенням: «Відкриття матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій досудового розслідування здійснюється шляхом доступу до їх результатів. За клопотанням сторін кримінального провадження ознайомлення з іншими матеріалами, які стали підставою до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, проводиться під час судового розгляду».

Окрім зазначеного, у межах пропозицій до законодавства доцільно було б доповнити частину 2 статті 246 КПК «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій» нормою наступного змісту: «У разі встановлення в ході проведення вищевказаних негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів ознак нетяжких злочинів чи кримінальних проступків, результати проведення таких можуть бути використані у кримінальних провадженнях як докази вчинення нетяжких злочинів чи кримінальних проступків».

Також було раціонально, з метою спрощення механізму отримання дозволу на проведення НСРД у невідкладних випадках, додати частину 2 у статті 260 «Аудіо-, відеоконтроль особи» наступного змісту: «Аудіо-, відеоконтроль особи до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато на підставі постанови слідчого, прокурора лише у випадку, передбаченому частиною першою статті 250 цього Кодексу». А також додати до статті 263 «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» наступне: «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато на підставі постанови слідчого, прокурора лише у випадку, передбаченому частиною першою статті 250 цього Кодексу». Слід нагадати, що згідно вимог цієї статті у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або

прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді».

Більш радикальними можуть бути наступні пропозиції до законодавства, зокрема КПК. Так, у ч. 1, 253 КПК зазначено, що особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. Так як процес отримання НС(Р)Д здійснюються згідно ухвали суду, то перевірка їх необхідності, з урахуванням конституційних прав особи, має місце в процесі порядку отримання такої ухвали. Враховуючи наведене, вважаємо, що ст. 253 КПК слід виключити.

Беручи до уваги загальні вимоги до НС(Р)Д, проведення їх можливе лише у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч. 2, ст. 246 КПК України). Відповідно обґрунтування щодо неможливості одержати інформацію іншим способом повинно міститись у клопотанні до суду або постанові слідчого чи прокурора про проведення НС(Р)Д. Однак, зазначена вимога необґрунтовано звужує коло вибору ефективних способів документування та доказування у кримінальному провадженні, що у частині випадків може завадити виконанню завдань кримінального процесу, одним із яких є необхідність притягнення до відповідальності в міру своєї вини кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення. Таким чином, у нормативно-правових положеннях законодавства слід виключити положення, які обмежують підстави проведення НС(Р)Д, а саме можливість їх використання лише у випадку, коли в інший спосіб здобути відомості неможливо.

Підсумовуючи наведене слід додати, що акцент на виконання вимог ст. 290 КПК під час відкриття матеріалів кримінального провадження у якому проводились НС(Р) зроблено у тезах з метою запобігання помилок у процесі досудового розслідування на практиці. Пропозиції ж щодо удосконалення норм КПК та стосуються НС(Р)Д є апробацією та носять на разі дискусійний характер.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Рішення Верховного Суду від 13 травня 2020 року. Справа № 591/6423/15-к м. Київ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89251506>
3. Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень: монографія /В.Г. Дрозд, В.В. Бурлака, Л.В.

Балаболка В. В.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

З курсу факультету № 1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ЛАЗЕРНОГО СКАНЕРА ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Враховуючи сучасні реалії та стан злочинності, який сьогодні характеризується потенційною небезпекою для забезпечення прав та свобод людини і громадянина та держави в цілому, виникає гостра необхідність у пошуку та розробці нових ефективних засобів та способів боротьби з цим негативним явищем. Вчені-криміналісти розробили та заклали критерії моніторингу різногалузевих, заснованих на комп'ютерних технологіях, технічних засобів на предмет можливості їх застосування у практиці розслідування кримінальних правопорушень. Однією з технологій, що підвищила ефективність документування обстановки на місці події під час проведення його огляду стала цифрова фотозйомка.

Перш за все, хочу зазначити, що Огляд місця події – це слідча (розшукова) дія, мета якої полягає в дослідженні матеріальної обстановки місця події шляхом безпосереднього особистого її сприйняття слідчим, іншими учасниками огляду з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів.

З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів [4].

У розвинених країнах під час проведення слідчих (розшукових) дій на місці події дедалі більш широкого застосування набуває лазерне сканування місцевості та об'єктів, результатом якого є тривимірна модель. Лазерне сканування дозволяє отримати схоже з фотографічним, але представлене в тривимірному вигляді зображення з можливістю вільної зміни ракурсу. За допомогою лазерного сканування одержують докладне зображення місця події, яке може бути збережене на будь-якому цифровому носії, і, що особливо важливо, немає жодної змоги змінити чи скоригувати його. А отже,

під час проведення слідчих заходів, автотехнічної і трасологічної експертизи можна знову відтворити таку картину події, якою вона була на момент сканування.

Одним із завдань криміналістики є вивчення можливостей використання зарубіжного досвіду в боротьбі зі злочинністю, тому криміналістика запозичує різноманітні науково-технічні засоби з інших галузей науки і техніки. Так, досить цікавою новинкою у галузі криміналістичної фотографії та відеозапису став поширений у сфері кримінального судочинства західно-європейських країн та США лазерний сканер FARO® Laser Scanner Focus3D, який є продуктом Американської глобальної світової компанії у секторі нових технологій FARO Technologies Inc, що виробляє мобільні системи для обмірів і 3D візуалізації.

Оскільки технічні можливості FARO® Laser Scanner Focus3D дають можливість з високою точністю фіксувати предмети у просторі, то цей науково-технічний засіб доцільно було б використовувати і у кримінальному судочинстві України, а зокрема він став би досить ефективним помічником при проведенні огляду місця події. Цей науково-технічний засіб є найменшим і найлегшим у світі високошвидкісним 3D-сканером для детального вимірювання та призначений для наземного лазерного сканування. Принцип його дії заснований на використанні лазерної технології високоякісного цифрування навколишніх предметів, створення деталізованого тримірного зображення складних об'єктів за кілька хвилин та передачі форми і точних розмірів об'єктів будь-якої складності. Результатом сканування є фотореалістичний тривимірний образ навколишнього простору у вигляді хмари точок сканованого об'єкту – своєрідної 3D фотографії, де кожна точка має чітко визначені свої координати з точністю, вказаною в характеристиках сканера. Завдяки сенсорному екрану, керувати сканером так само просто, як і цифровою камерою. Для отримання та оброблення даних, одержаних зі сканера FARO® Laser Scanner Focus3D, використовується програмне забезпечення SCENE компанії FARO[1].

Фасадні сканери мають перевагу у дальності та швидкості вимірювань (наприклад, FARO Laser Scanner Photon 120/20 проводить сканування на відстанях до 153 м між об'єктами, або у сфері радіусом 76 м при ± 2 мм систематичної помилки на кожні 25 м, здійснюючи до 120000 вимірювань за секунду) але мають при 360° горизонтально обмежену зону вертикального сканування через їх закріплення на спеціальних триногах (максимальна зона у того ж FARO Laser Scanner Photon 120/20 складає 320° при середній для таких пристроїв у 290°). Основна галузь застосування фасадних 3D

сканерів - зйомка відкритих ділянок місцевості та зовнішніх поверхонь крупномасштабних об'єктів (фасадів будівель, споруд), яка виконується з декількох точок. Лазерні 3D сканери можуть монтуватися на мікроавтобусі. Дві цифрові фотокамери роблять знімки кожні три метри руху автомобіля, одометр фіксує пройдену відстань, GPS-приймач фіксує координати, а сканер здійснює вимірювання з подальшою обробкою цих даних на під'єднаному до нього комп'ютері.

Перед початком сканування у полі зору (в межах сканування) встановлюють сфери білого кольору так, щоб вони потрапляли у поле зору сканера бодай з двох позицій сканування. Зазначені сфери у подальшому служать орієнтирами, завдяки яким за допомогою програмного забезпечення з'єднують отримані з різних позицій «скани» в одне ціле, створюючи при цьому 3D-картинку. Сканування можна проводити як у кольорі, отримуючи при цьому кругову фотопанораму на 3600, так і без кольору. Залежно від якості сканування процес сканування з однієї позиції може тривати від 2 до 30 хв [2].

В подальшому, отримане за допомогою сканера 3D зображення місця події записується на CD-диск. Дані, які будуть міститися на диску слугуватимуть ще одним додатком до протоколу огляду місця події, поряд з фотознімками, матеріалами звукозапису, відеозапису, планами, схемами та іншими матеріалами. 3D модель місця події з використанням тримірної проектування уможливить обстеження місця події з різних позицій, з різним ступенем деталізації.

Враховуючи технічні можливості запропонованого науковотехнічного засобу, з впевненістю можна сказати про перспективу його використання під час розслідування кримінальних правопорушень, а саме для фіксації огляду місця події. Зазвичай, місце події є складною комбінацією різноманітних об'єктів та предметів навколишнього середовища. Особливо складними є місця події за фактами вбивств, учинених з використанням вогнепальної зброї та вибухових пристроїв. Крім цього, із значними проблемами слідчі стикаються при огляді місця дорожньо-транспортних пригод. Саме FARO® Laser Scanner Focus3D стане у нагоді при фіксації складної топографії місця події [3].

Проблема використання такого сучасного науково-технічного засобу полягає лише у тому, що сьогодні такими лазерами Focus3D оснащені далеко не всі пересувні криміналістичні лабораторії, от до прикладу ДНДЕКЦ МВС України та Харківський НДЕКЦ МВС України, мають даний прилад і успішно застосовують на практиці. З огляду на це, видається доцільним під

час розслідування кримінальних правопорушень використання лазерів Focus3D, які успішно сприятимуть ефективному огляду і вирішенню більшості проблем, з якими слідчі стикаються після неякісного проведення огляду місця події.

Список використаних джерел

1. FARO® Laser Scanner Focus3D : [сайт]. URL: <https://www.faro.com.ua/ua/products/?Product=41>
2. Тимчишин Д.М. Використання науково-технічних засобів у розслідуванні вбивств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014.
3. Застосування новітніх технологій лазерного сканування під час огляду місця дорожньо-транспортної пригоди: навч. посіб. / С. В. Данець; Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при ГУМВС України. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1984/1/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%20%D0%A1.%20%D0%92..pdf>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Басиста І.В.

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету №1 ІІФПНІ доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТОСОВНО МОЖЛИВОСТІ ПРОКУРОРА, СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА ДОРУЧАТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА/ЧИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛАМ, ВКЛЮЧАЮЧИ В ПЕРЕДБАЧЕНИХ КПК УКРАЇНИ ВИПАДКАХ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ СЛІДЧОГО СУДДІ

Актуальність задекларованої тематики та нагальність отримання відповідей на ті питання, які її формують простежується не лише у десятках наукових публікацій, а й слідує із стану наявної судової практики. Так у ході касаційного розгляду у справі №663/820/15-к у колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду виникла необхідність відступити від висновку, який викладений у постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 січня 2019 року (справа № 466/896/17), позаяк він, на переконання колегії суддів Першої судової палати, «...ґрунтується на

неправильному тлумаченні процесуального закону», що і стало підставою для передачі кримінального провадження на розгляд об'єднаної палати. Відповідно на адресу учасників Науково-консультативної ради при Верховному Суді було направлено звернення, яке було отримане і мною та у якому для розгляду та вирішення наявне запитання стосовно можливості прокурора, слідчого, дізнавача доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам або оперативним працівникам таких підрозділів у порядку, передбаченому законом для проведення відповідних дій, включаючи в передбачених КПК України випадках отримання дозволу слідчого судді [1]. Спробую навести основні тези моїх власних наукових переконань, які лягли в основу однойменного наукового висновку від 3 листопада 2021 року.

Так, ще у травні поточного року, готуючи науковий висновок з питань, пов'язаних з правомірністю (неправомірністю) проведення обшуку та/або огляду житла чи іншого володіння особи за дорученням слідчого, дізнавача, прокурора (на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Станіслава Савелійовича Голубицького) та відповідну фахову публікацію, мною відзначалося про те, що не вважаю, що виключно слідчим чи прокурором повинні проводитися у розумінні положень статей 40, 41, 234, 236, 237 КПК України такі слідчі (розшукові) дії, як обшук та огляд житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні. За встановлених законодавчих прогалін та колізій (мова йшла про те, що на підставі проведеного системного аналізу статей КПК України, які регламентують провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, у автора підставно виникло питання про те, а які ж слідчі (розшукові) дії вправі доручати слідчий, дізнавач, прокурор до проведення оперативним підрозділам, якщо за невеликим винятком практично у всіх статтях КПК, які унормовують провадження слідчих (розшукових) дій, аналогічно до обшуку у житлі чи іншому володінні особи, значиться лише слідчий, прокурор, як уповноважені суб'єкти на їх провадження) тлумачення за змістом тих норм КПК, які передбачені главою 20 КПК України та регламентують провадження слідчих (розшукових) дій, не є та не буде корисне і не спроможне допомогти сформулювати об'єктивні відповіді на наявні запитання, в тому числі й щодо виключних повноважень слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуку та огляд житла чи іншого володіння особи. Виходячи з наявної судової практики та для забезпечення її єдності, нагальним та необхідним є вироблення Верховним Судом у власних правових позиціях таких підходів, які б слідували не з

тлумачення за змістом тих норм КПК, які передбачені його главою 20, а із правової доцільності та тактичної необхідності доручати у певних випадках провадження слідчих (розшукових) дій співробітникам оперативних підрозділів, зокрема й реалізацію обшуку та огляд житла чи іншого володіння особи [2; 3, с.115-122].

У цьому ключі не в повному обсязі, але концептуально підтримую таку позицію Першої судової палати Касаційного кримінального суду при Верховному Суді, що «...саме використання загальної формули, яка прирівнює співробітника оперативного підрозділу до слідчого, якщо він діє за дорученням слідчого або прокурора, дозволило законодавцю уникнути переобтяження тексту Кодексу, повторюючи в положеннях, що регулюють виконання окремих слідчих дій, вираз «співробітником оперативного підрозділу, який діє за дорученням слідчого чи прокурора». Таку ж техніку законодавець використав і в статті 223 КПК, яка стосується загальних вимог проведення слідчих (розшукових) дій, у якій також згадано лише слідчого та прокурора і не згадано співробітника оперативного підрозділу, який діє за їхнім дорученням. Однак висновок про те, що жодна слідча дія не може бути проведена співробітником оперативного підрозділу, оскільки він не згаданий у статті 223 КПК, був би помилковим, оскільки судова практика ніколи не тлумачила відсутність згадки у статті 223 КПК щодо працівника оперативного підрозділу, як заборону такому працівнику діяти на підставі доручення слідчого або прокурора» [1]. Відповідаючи на запитання щодо того, в яких аспектах не поділяю цитований підхід Першої судової палати Касаційного кримінального суду при Верховному Суді, то відзначаю, що для мене є очевидним той факт, що по-перше, доручення вправі давати не лише слідчий та прокурор, а й дізнавач, про що йде мова у пункті 3 частини 2 статті 401 КПК України; по-друге, виконуючи письмове дорученням слідчого, прокурора, дізнавача оперативні підрозділи, які передбачені частиною 1 статті 41 КПК України користуються при цьому повноваженнями слідчого (частина 2 статті 41 КПК України), хоча очевидно і беззаперечно, що не є слідчими і такими їх вважати немає жодних підстав (див. серед іншого й пункт 17 частини 1 статті 3 КПК України) [4], як і «...прирівнювати співробітника оперативного підрозділу до слідчого», як це дослівно запропонувала зробити Перша судова палата Касаційного кримінального суду при Верховному Суді. Ну і насамкінець, варто, все ж таки, дотримуватись термінології чинного КПК, у якому, у порівнянні із КПК 1960 року, запроваджено новий підхід та унормовано провадження так званих «негласних процесуальних дій» та, відповідно, розділено між собою слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі

(розшукові) дії. Доречно й визнати, що поняття «слідчі дії» було притаманне для кримінально-процесуального законодавства, яке діяло до 2012 року, хоча означені кримінальні процесуальні новаторства поділяються далеко не всіма науковцями-процесуалістами. Сутнісне в усіх інших аспектах погоджуюся із цитованим та аналізованим підходом Першої судової палати Касаційного кримінального суду при Верховному Суді та підтримую його.

Що ж стосується висновку, який викладений у постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 січня 2019 року (справа № 466/896/17), зокрема, серед іншого, що «...у випадку проведення обшуку іншими особами, крім слідчого та прокурора, вказане слід вважати суттєвим порушенням умов обшуку, результати обшуку, у відповідності з вимогами статей 86, 87 КПК України не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень і на них не може посилатися суд при ухваленні обвинувального вироку, як на доказ» [5], то із такою позицією не можу погодитися, як з універсальною для всіх випадків проведення обшуку, а також слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, які реалізуються за ухвалою слідчого судді на досудовому розслідуванні. Вважаю її прийнятною лише за таких ситуацій, коли згідно умов ухвали слідчого судді дозвіл на проведення обшуку надано саме визначеному слідчому (що мало місце у справі № 466/896/17, а також має місце в справі №663/820/15-к, провадження №51-2075км20, судячи із тексту звернення судді до членів НКР при Верховному Суді у цій справі). Видається, що вказуючи у власній ухвалі прізвище слідчого, якому «дозволяється» провадження слідчих (розшукових) дій та/чи негласних слідчих (розшукових) дій, слідчі судді, у цих окремих випадках, спонукані конкретно причинністю [4].

Список використаних джерел:

1. Звернення із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 564/0/26-21 від 29.09.2021. від голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Станіслава Івановича Кравченка у справі №663/820/15-к. 29.09.2021. 3 с.

2. Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої з питань, пов'язаних з правомірністю (неправомірністю) проведення обшуку та/або огляду житла чи іншого володіння особи за дорученням слідчого, дізнавача, прокурора (на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Станіслава Савелійовича Голубицького у справі №130/2225/15-к, провадження №51-4527км20). 19 травня 2021 року. 12 с.

3. Басиста І.В. Щодо правомірності проведення обшуку та/або огляду житла чи іншого володіння особи за дорученням слідчого, дізнавача, прокурора. Соціально-правові студії: ЛьвДУВС. 2021. Випуск 3 (13). С. 115-122. [http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_3\(13\)_2021/16.pdf](http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_3(13)_2021/16.pdf)

4. Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої «Щодо тлумачення пункту 5 частини 2 статті 56 КПК України, пункту 3 частини 2 статті 40 КПК

України, пункту 3 частини 2 статті 401 КПК України стосовно можливості прокурора, слідчого, дізнавача доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам або оперативним працівникам таких підрозділів у порядку, передбаченому законом для проведення відповідних дій, включаючи в передбачених КПК України випадках отримання дозволу слідчого судді» (на виконання звернення від голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Станіслава Івановича Кравченка у справі №663/820/15-к). 3 листопада 2021 року. 14 с.

5. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 січня 2019 року, справа № 466/896/17 (провадження № 51-7795 км 18). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79601140>

Батрух В.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

3 курсу факультету № 1 ІФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСТРАДИЦІЇ ТА ЇЇ ПРОГАЛИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Ефективним правовим інструментом, використовуваним в міжнародній практиці співпраці держав у сфері кримінального процесу є інститут екстрадиції, за допомогою якого в кожному конкретному випадку забезпечується невідворотність відповідальності та покарання осіб, які вчинили кримінально карані діяння.

Необхідно відмітити, що ті чи інші аспекти екстрадиційної проблематики досліджували: Ю. П. Алєнін, О. В. Виноградова, Т. С. Гавриш, І.В. Лєшукєва, А. Г. Малєнюк, М. П. Свистуленко, М. І. Смирнова, Ю.М. Чорноус та ін. Інтерес, який виявляють до дослідження інституту екстрадиції, істотно зріс останнім часом. Так, актуальним теоретичним і практичним питанням інституту екстрадиції, його історії, сучасного стану та перспективам розвитку присвячені не тільки численні наукові статті, а й фундаментальні дослідження, виконані на монографічному рівні.

Саме тому метою є теоретичне дослідження особливостей екстрадиції та її прогалин в Кримінальному процесуальному кодексі України.

Перш за все, необхідно внести ясність в питання термінології, так як це необхідно для правильного розуміння і розмежування відмінних за своїм змістом і суміжних з екстрадицією процедур передачі осіб, які застосовуються в сфері міжнародного співробітництва держав.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 541 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) видача особи (екстрадиція) – це видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитованої держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави [1].

Відповідно до положень КПК України екстрадиція включає наступні елементи:

- офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитованої держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи;
- перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі;
- прийняття рішення за запитом;
- фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави [1].

Правовою підставою взаємодії держав з питань екстрадиції осіб є норми міжнародного та національного права. Національний закон доповнює міжнародні договори у питаннях їх безпосереднього виконання, деталізуючи процедуру екстрадиції.

Основним міжнародним договором щодо екстрадиції осіб є Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року [2]. У цьому документі визначено зобов'язання видавати правопорушників, наведено перелік правопорушень, за які передбачено видачу осіб, загальну характеристику правопорушень, у тому числі фінансових, особливості видачі власних громадян, процесу передачі майна, строки давності, питання смертної кари, особливості складання запитів щодо видачі осіб, процедуру видачі осіб, які вчинили правопорушення. У ст. 1 даної Конвенції закріплено зобов'язання сторін видавати одна одній, з урахуванням положень та умов, викладених в цій Конвенції, всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої Сторони за вчинення правопорушення або які розшуковуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про утримання під вартою.

Однак аналізуючи положення цієї Конвенції варто відмітити, що її зміст виявляє наявність правових норм, які визначають особливий, відмінний від загального порядок застосування, передбачений стосовно фінансових правопорушень.

Проте, коли йде мова про екстрадицію іноземній державі громадян України, то це положення про видачу не може здійснюватися, оскільки видача громадян України заборонена Конституцією України [3]. Крім того, таке положення передбачене в положеннях Європейської конвенції про видачу правопорушників, передбачено право держави відмовити у видачі свого громадянина [2].

В даний час в Україні, і особливо в Європейському Співтоваристві, є низка невирішених питань, які сприяють конфліктам в установах кримінального правосуддя, таким як екстрадиція. Європейська спільнота справедливо запровадила принцип «або видай, або суди» у міжнародне співробітництво між державами у сфері правосуддя. Цей принцип має стати непорушним. Однак проблема не полягає у визнанні чи невизнанні цього принципу, а в тому, чи був цей принцип належним чином закріплений у міжнародних документах та чи була запроваджена юридична процедура для його впровадження. Все це можна ратифікувати. Проблема полягає саме в механізмах забезпечення неухильного дотримання кожною із держав міжнародних зобов'язань, дотримання міжнародного права загалом. Практичне застосування інституту екстрадиції має певні труднощі та політичні конфлікти. Особливо багато інцидентів виникає при спробі повернути олігархів до юрисдикції суду, причому не з офшорних зон, а з держав, які нагадують усім про їх цивілізацію та демократію [4, с. 159].

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що на цьому етапі слід покращити та розширити співпрацю України з іноземними державами у видачі осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Оскільки екстрадиція як інститут включає багато особливостей, які є результатом того, що екстрадиція здійснюється синхронно відповідно до вимог міжнародних договорів та національного законодавства. Як показує практика, на сьогодні, норми міжнародних договорів ігноруються, а тому процес видачі таких осіб є дуже проблематичним. Хоча наразі кримінальне процесуальне законодавство приведено у відповідність з положеннями міжнародних конвенцій.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. Голос України. 2012. № 90–91 (5340–5341). С. 9–49.
2. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина. К.: Алерта, 2014. 420 с.

Близняк Д. А.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

3 курсу факультету № 1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Кучерява І. В.

дізнавач сектору дізнання ВП № 3 ХРУП

(ГУНП в Хмельницькій області)

Науковий керівник: **Хитра А. Я.**

завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП

кандидат юридичних наук, доцент,

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

На сьогоднішній день питання захисту учасників кримінального судочинства від незаконного фізичного чи психічного впливу є досить актуальним, так як nereформований майже 30 років, чинний інститут забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства втратив свою ефективність і довіру у суспільстві. Безумовно, показання свідка є важливим джерелом доказової інформації, що сприяють швидкому та повному розслідуванню і судового розгляду, але зазвичай, свідки не бажають співпрацювати з правоохоронними органами і свідомо відмовляються давати показання, так як розуміють, що, по-перше, держава не в змозі гарантувати їм належної особистої безпеки, по-друге, будь-який державний захист фактично завершиться із закінченням кримінального провадження. Як наслідок, більшість підозрюваних і обвинувачених залишаються непокараними, і мають змогу й надалі втілювати свої злочинні наміри.

Щоб уникнути відмову свідків від дачі показань і збільшити рівень довіри до системи кримінального судочинства необхідно максимально ефективно застосовувати усі можливі засоби захисту осіб, які володіють значущою для провадження інформацією та вдосконалювати законодавство України.

На даний час в Україні діє Закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» 1994 року, який є застарілим, містить норми, що є прямим порушенням прав людини (наприклад, ч.2 ст.17

даного Закону). Положення згаданого чинного Закону не відповідають міжнародним зобов'язанням в цій сфері правовідносин, які Україна взяла на себе ратифікувавши низку міжнародних договорів в сфері боротьби зі злочинністю (наприклад, Рамковій Конвенції ООН проти організованої злочинності, 1997 р., Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 та ін.).

Слід навести приклади захисту свідків у зарубіжних країнах, наприклад, у США. Законодавча влада штатів активно враховує задоволення потреб свідків злочинів: у 39 штатах прийнято правові акти щодо надання компенсації особам, які дають правдиві показання та потребують захисту. Крім того, в кримінально-процесуальних законах окремих штатів закріплено конкретні норми, спрямовані на забезпечення безпеки свідка, що є відсутнім в кримінально-процесуальних законах України [1].

Нині Федеральна програма безпеки свідків (WITSEC) є найстарішою, та до цих пір актуальною, і основним елементом її роботи є секретність і постійне переміщення. Також практикується зміна особистих даних свідків та членів їх сімей. Уряд Сполучених Штатів Америки щороку виділяє на програму захисту близько 60–100 млн. доларів, а на кожну особу, щодо якої застосовують заходи забезпечення безпеки, – 40 тис. доларів. За період 1970–2005 рр. у США до програми захисту жертв злочинів включено понад 7 500 свідків та 9 600 членів їхніх сімей [2].

У ФРН діє федеральна програма захисту свідків, а також приймаються регіональні (місцеві) програми. У цій країні застосовуються довготривалі захист, який забезпечується всіма доступними поліцейськими методами (охорона за місцем його проживання, роботи, в громадському місці та особливо в залі суду), і друга система заходів забезпечення безпеки, яка повністю ізолює свідка від зовнішнього світу та спрямована на сприяння підзахисній особі у виборі нового місця проживання, роботи, в занятті власним бізнесом, а також у наданні необхідної допомоги матеріального плану. Міністерство внутрішніх справ ФРН щорічно витрачає на програми захисту понад 50 млн. євро, а за необхідності має можливість виділити вдвічі більше [3].

Заходи безпеки Австрії подібні до заходів безпеки європейських держав: переміщення свідка на безпечну територію, переселення в інше місце проживання (інше місто, або навіть інша держава); створення нової «історії» життя особи (легенди), оформлення нових документів; особиста охорона; зміна документів особи; відстеження поштових та електронних повідомлень на основі паролів та логінів, які надала підзахисна особа;

соціальна адаптація на новому місці проживанні; психологічна допомога потерпілому (свідку) [4].

Враховуючи вищесказане, за результатом аналізу міжнародних стандартів та рекомендацій, іноземних практик та законодавства, особливостей національної правоохоронної системи і системи кримінальної юстиції було підготовлено проект Закону «Про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя» № 5157 від 12.07.2021 року.

Законопроектом передбачається створення Кабінетом Міністрів України нового органу – Національного агентства з питань забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Метою цього проекту є забезпечення функціонування існуючої системи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя в Україні у відповідність до міжнародних стандартів і рекомендацій, а також кращих іноземних практик у цій сфері правовідносин.

Усуваючи недоліки чинного законодавства, новий законопроект передбачено наступне:

- забезпечення безпеки здійснюватиметься як під час кримінального провадження, так і після його закінчення;
- з особою, яка перебувала під захистом і до якої застосовувалося переселення, зміна документів або зовнішності Національним агентством з питань забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства може забезпечуватися підтримання зв'язку до 10 років;
- забезпечення захисту житла чи майна особи може здійснюватися шляхом його страхування, що є порівняно менш витратним, ніж здійснення охорони і дозволяє суттєво знизити протиправну мотивацію щодо його пошкодження або знищення;
- основні напрями розвитку та механізми реалізації державної політики у сфері забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві та інших осіб в інтересах правосуддя визначатимуться Національною стратегією забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, яка затверджується Кабінетом Міністрів України не менше, ніж на п'ять років.

Також законопроектом вносяться зміни, пов'язані з прийняттям нового Закону України «Про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя» до законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про державний захист

працівників суду і правоохоронних органів», «Про запобігання корупції» та Кримінально-виконавчого кодексу України [5].

Отже, врахувавши усе вищесказане, можна дійти висновку, що в Україні ще не достатньо розвинена система захисту учасників кримінального судочинства, тому що відсутній дієвий організаційно-правовий механізм захисту учасників, брак фінансування, відсутність окремого підрозділу із захисту свідків, застаріла законодавча база, але аналізуючи міжнародну практику захисту осіб, які йдуть на співпрацю з правоохоронними органами, можна стверджувати, що Україна має великі перспективи та можливості для вдосконалення інституту забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. Гриньків О.О. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства : становлення і розвиток в окремих зарубіжних країнах. Право і суспільство. 2007. № 4. С. 89-92.
2. Гриньків О. О. Фінансування програм захисту свідків та інших учасників кримінального процесу. Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 282-285.
3. Богонюк Г. І. Суб'єктивна сторона складів злочинів, які регламентують кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення. Право.ua. 2015. № 2. С. 108-113.
4. Краснова К. А. Захист свідків у державах-членах ЄС. Міжнародне право. 2015 року. № 4. С. 66-86.
5. Пояснювальна записка 09.07.2021 проекту Закону «Про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя» № 5751 від 12.07.2021.

Веселовська Т.С.

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету №2 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ
ПІДРОЗДІЛАМИ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ**

Прозорість законодавчої регламентації порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД), наявність визначених законом механізмів контролю за їхнім провадженням стає ефективним інструментом протидії злочинності. Вони виступають ефективним джерелом отримання доказової інформації. Така особливість зумовлює важливість та

необхідність дослідження правового регулювання їх проведення (визначення підстав їх проведення, оскільки без цього неможливе забезпечення законності під час їх здійснення у кримінальному судочинстві). П.1.2 Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5, визначає правову основу проведення НСРД, захисту інформації при проведенні цих слідчих дій [1].

Так, зважаючи на розмаїття наукових підходів до класифікації змісту правового регулювання НСРД та проведенням контент-аналізу чинних нормативно-правових актів, А.Р. Яровий виділив дев'яти рівневу класифікацію правового регулювання НСРД [2, с.258]. О.В. Коваль, вважає, що правове забезпечення проведення НСРД доцільно розглядати за традиційною схемою - з основного закону, законів та підзаконних і відомчих нормативних-правових актів [3, с.143-145]. А.А. Коваль, зазначає, що більшість дослідників виділяють фактичні (які вказують на можливість вилучення інформації, яку шукають, з передбачених законом джерел; наявність достатніх доказів, що дозволяють припустити, що в ході слідчої дії можуть бути отримані відомості про факти, що мають значення для правильного вирішення справи) та юридичні (вбачають наявність відповідних повноважень державних органів і посадових осіб на проведення конкретної слідчої (розшукової) дії у поєднанні з належною процесуальною формою рішення про її проведення) [4, с.129-130]. Д.Б. Сергєєва виділяє юридичні (правові) підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які мають два аспекти - широкий та вузький [5, с.181].

А.В. Шило зазначив, що законодавець у КПК значною мірою продублював положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», наслідком чого стало існування тотожних за гносеологічною природою двох різновидів негласних заходів отримання інформації: НСРД та ОРД [6, с.30].

Ю. Мирошниченко зауважив, що чинні законодавчі положення є не досить інформативними щодо підстав проведення слідчих дій даного виду [7, с.118]. О.М. Скрябін зазначив, що проблематика правового регулювання проведення негласних слідчих дій нині потребує уточнення та удосконалення, а саме: уточнення підстав та порядку прийняття рішення слідчим суддею про дозвіл чи відмову у проведенні негласних слідчих дій слідчому, прокурору, наукове дослідження та уточнення участі та взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в процесі проведення негласних слідчих дій [8, с.172].

На думку, О.А. Білічак та Р.В. Писарчук, питання правового регулювання НСРД заслуговує на дослідження, насамперед, у розрізі аналізу тенденції розширення їхнього переліку [9, с.172].

Найпоширенішими НСРД, у яких використовуються технічні засоби для фіксації інформації, є зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем та (або) їх частин, аудіо-контроль та відео-контроль місця, аудіо-контроль та відео-контроль особи. Передача матеріальних носіїв інформації, отриманих за результатами НСРД, від уповноваженого оперативного підрозділу (виконавця) до слідчого здійснюється в порядку, визначеному підзаконними нормативними актами органів, що забезпечують їх проведення. Організація та проведення таких НСРД здійснюється за участю спеціальних підрозділів уповноважених законом органів, що мають право займатись оперативно-розшуковою діяльністю (підрозділи оперативно-технічних заходів). Спеціально підготовлені фахівці оперативно-розшукових органів забезпечують впровадження спеціальних технічних засобів та процес фіксації й обробки отриманої інформації [10, с.204-207].

Проведення більшості НСРД не можливе без застосування технічних засобів оперативно-технічними підрозділами, тому їх результативність залежить від досконалості правового регулювання проведення відповідних процесуальних дій та долучення їх результатів до матеріалів кримінального провадження. А ефективність їх проведення прямо залежить від участі в них спеціалістів відповідного профілю. Однак, велика кількість нормативних документів, які регулюють процесуальне та організаційне проведення НСРД, зумовлює певні витрати часу на їхній пошук працівниками структурних підрозділів правоохоронних. Тому, потрібно чітко визначити підстави, терміни, умови, порядок дій учасників процесу, режим документування процесуальної діяльності, які мають мінімізувати ризики порушення прав і свобод людини й громадянина, проведення неправомірних слідчих дій.

Отже, нормативно-правове регулювання проведення НСРД - це упорядкування суспільних відносин здійснюване державою, за допомогою систематизованих правових норм, закріплених в нормативно-правових актах та договорах, які розраховані на застосування за наявності сукупності правових і фактичних підстав, для вирішення завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.2012 №

114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011_4900-12#Text.

2. Яровий А.Р. Правове регулювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №1. С. 257-261.

3. Коваль О. В. Нормативно-правове забезпечення здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». Том 27 (66). 2014. №2. С. 143-147.

4. Коваль А.А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій. Монографія. Миколаїв. 2019. 264 с.

5. Сергеева Д.Б. Проблемні питання постановлення ухвали про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2014. №1. С. 177-186.

6. Шило А.В. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій: дис. канд. юрид. наук. 12.00.09. Харків. 2019. 233 с.

7. Мирошніченко Ю. Негласні слідчі (розшукові) дії: підстави проведення. Правова позиція. 2019. №2(23). С. 117-121.

8. Скрябін О.М. Проведення негласних слідчих дій: особливості правового регулювання. Південноукраїнський правничий часопис. 2020. №3. С. 169-173.

9. Білічак О.А., Писарчук Р.В. Правове регулювання негласних слідчих (розшукових) дій: проблеми й перспективи удосконалення. Національний юридичний журнал: теорія і практика. ІULIE 2017. С. 171-175.

10. Бараненко Б.І., Бочковий О.В., Гусева К.І. та ін. Негласні слідчі (розшукові дії) та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ. Навчально-практичний посібник. Луганськ. 2014. 416 с.

Войтович І.С.

адюнктка кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ПІДСТАВА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ

У юридичній літературі висловлені дискусійні судження про сутність, природу і види підстав провадження слідчих (розшукових) дій. У ряді досліджень, присвячених питанням проведення слідчих (розшукових) дій, їх авторами для інтерпретації підстав провадження слідчих (розшукових) дій використовуються законодавчі формулювання; при цьому часто цитується вся диспозиція відповідних правових норм. Як правило, в рамках такого підходу відбувається змішання підстав, цілей і порядку провадження слідчої (розшукової) дії. Така позиція видається невиграшною вже з тієї причини,

що законодавець далеко не для кожної слідчої (розшукової) дії дав такі нормативні визначення.

Інші вчені стверджують, що при виборі засобів пізнання обставин вчиненого кримінального правопорушення (слідчих (розшукових) дій) слідчий вільний (тобто, йому не потрібні спеціальні підстави для їх проведення) і керується тільки положеннями слідчої тактики [1, с.45-46].

Третя група процесуалістів, констатує декларативний характер правових норм про слідчі (розшукові) дії, в якості підстав для проведення кожного конкретного слідчої (розшукової) дії називає розсуд слідчого, його припущення (судження).

Четверті, кажучи про підстави проведення слідчих (розшукових) дій, мають на увазі виключно фактичні дані про те, що є можливість отримання відомостей, що мають значення для кримінального провадження.

На наш погляд, при визначенні сутності підстав для провадження слідчих (розшукових) дій необхідно виходити з інформаційного аспекту в природі самого слідчої (розшукової) дії, а також враховувати формулювання відповідних статей КПК України і процедурно-процесуальні вимоги до оформлення рішення про проведення слідчої (розшукової) дії, тобто виділяти інформаційну, правову і процесуальну (документальну) складові підстав.

У теорії кримінального процесу проведено чимало спеціальних досліджень підстав провадження слідчих дій. Однак відповідно до теперішнього часу існування цієї проблеми дослідження навряд чи можна назвати впорядкованим і системно побудованими. Найчастіше вчені говорять про існування різних видів підстав слідчих (розшукових) дій; але робіт, в яких було б сформульовано вихідне поняття «підстави проведення слідчих (розшукових) дій», що включає в себе ознаки, характерні для різних видів підстав, не так багато.

Законодавець використовує поняття «підстави» проведення процесуальних (в тому числі, слідчих) дій в різних значеннях. У ряді випадків термін «підстави» вводиться в назву статті кримінального процесуального закону, присвяченій проведенню будь-якої процесуальної дії, а самі підстави в змісті норми викладаються у вигляді перерахування певних дій, або законодавець обмежується вказівкою на необхідність проведення цієї, або на мету її проведення. В інших випадках під підставами для проведення процесуальних дій мається на увазі рішення слідчого, прокурора або судові рішення.

Таке вживання даного поняття в тексті закону свідчить про непослідовність законодавця в питанні визначення сутності терміна «підстава проведення» слідчих (розшукових) дій і його місця в правових нормах.

Ймовірно, в силу цієї обставини і в доктрині кримінального процесу заснування проведення процесуальних дій нерідко подаються у вигляді «листяного» пирога, в якому присутнє і призначення відповідної процесуальної дії ..., і необхідність її проведення та інші супутні їм чи що зумовлюють їх обставини.

Все сказане вище відноситься і до законодавчої регламентації підстав провадження слідчих (розшукових) дій, яка також не має єдиної термінологічної основи. Як було відзначено, деяка частина норм кримінального процесуального закону містить положення, що стосуються підстав проведення слідчих (розшукових) дій.

Так, в ч. 1. ст. 223 КПК «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій» законодавець встановлює, що слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні та надалі в ч. 2 цієї ж статті вказує, що підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. В інших нормах, що регламентують проведення окремих слідчих (розшукових) дій мета взагалі не згадується або вказується про необхідність винесення постанови, а в окремих випадках і судового рішення.

Термін «підстава» зустрічається і в інших нормах закону, присвячених виробництву слідчих (розшукових) дій. Так, в ч. 1 ст.234 КПК, говориться, що обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. А далі, в ч.2 цієї ж статті вказується, що обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду. Ст. 242 КПК України взагалі називається «Підстави проведення експертизи». В інших нормах КПК України, що регламентують порядок провадження слідчих (розшукових) дій, взагалі не міститься вказівки на підстави їх проведення. Мабуть, законодавець в даних випадках залишає це питання на розсуд особи, яка здійснює провадження у кримінальній справі.

У роботах вчених-процесуалістів, присвячених проблемам слідчих (розшукових) дій, підстави їх проведення, як правило, розглядаються через поділ підстав на фактичні і юридичні (правові), кожне з яких має

самостійний зміст [2, с.12,13]. Фактичні підстави проведення слідчих (розшукових) дій найчастіше визначаються, як достатні дані для припущення про те, що із зазначених в законі джерел може бути вилучена інформація, складова мета цієї слідчої (розшукової) дії [3, с.28,107], як наявність достатніх даних, які б свідчили про необхідність проведення саме цієї слідчої (розшукової) дії.

Що стосується юридичних підстав провадження слідчих (розшукових) дій, то найбільш повне їх розуміння дано в роботах професора С.А. Шейфера, який включає в них сукупність умов, за яких можливе її проведення, в тому числі, цілі, поставлені законодавцем для проведення кожної слідчої (розшукової) дії, наявність повноважень у суб'єкта, винесення процесуального акта. Ця точка зору поділяється багатьма авторами, які, однак, по-різному визначають елементи, що входять до юридичної підстави для проведення слідчих (розшукових) дій, доповнюючи і видозмінюючи їх.

Як видається, юридичні та фактичні підстави проведення слідчих (розшукових) дій знаходяться під взаємообумовленим зв'язком і породжують систему кримінальних процесуальних правовідносин, що послідовно розвиваються, в ході яких реалізуються повноваження органу розслідування щодо встановлення обставин учиненого кримінального правопорушення. І ті й інші визначають, чи буде слідча (розшукова) дія визнана законною і обґрунтованою, а її результати - допустимими як докази. Однак не слід змішувати ці підстави, так як перші лише відображають дотримання процедури здійснення кримінальної процесуальної діяльності, а другі припускають їх належну перевірку з точки зору змісту і відображення дійсності.

Все вищесказане, на нашу думку, вимагає усунення формальної невідзначеності положень КПК України щодо сутності, видів та змісту підстав провадження слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел:

1. Комиссаров В.И. Теоретические проблемы следственной тактики. Саратов, 1987.
2. Карыева Э. Проблемы правовой регламентации следственных действий в уголовном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ташкент, 1992.
3. Шейфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение.

Гарасимів Б.Т.

студент магістратури

*(Інститут права, психології та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка»)*

Тлустик М.Л.

старший слідчий

(Львівське РУП №1 ГУНП у Львівській області)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальний процесуальний кодекс України пріоритетом визначив захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України).

Виходячи із завдань кримінального провадження, що встановлені ст. 2 КПК України, його завданням є встановлення факту вчинення кримінального правопорушення, причетності до його вчинення конкретної, а не будь-якої особи, доведення її конкретної провини, недопущення можливості обвинувачення або засудження невинуватої особи, будь то на підставі угод з нею або за відсутності таких угод. Це і є вимогою встановити й пізнати події, що відбулися, і всі обставини, які підлягають встановленню й доказуванню у кримінальному провадженні, у відповідності до того, як це мало місце насправді. Для встановлення цих обставин використовують як загальні закони пізнання, так і особливі правила кримінального процесуального доказування [1, С. 163].

Джерела доказів як встановлених фактичних даних за їх змістом й характером форми кримінальний процесуальний закон поділяє на декілька груп: показання, речові докази, документи, висновки експертів. Сьогодні судова експертиза проводиться у більшості кримінальних проваджень. Це самостійна процесуальна дія, сутність якої полягає у дослідженні матеріалів кримінального провадження, що проводиться на основі спеціальних

наукових знань з метою встановлення обставин, які мають значення для його правильного вирішення. В разі здійснення оцінки вірогідності й правильності висновку експерта перш за все визначається придатність речових доказів і зразків як об'єктів для проведення дослідження, достатність використання методик експертного дослідження для відповіді на поставлені перед експертом запитання, наукова обґрунтованість експертної методики та правомірність її застосування в даному конкретному випадку [2, С. 96]. Відповідно до вимог ст. 94 КПК України, суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному розгляді в судовому процесі всіх обставин кримінального провадження в їх сукупності, керуючись законом, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Процес доказування складається зі збирання, перевірки та оцінки доказів, тобто з їх необхідного процесуального закріплення, перевірки (дослідження), а також оцінки кожного доказу окремо і всієї сукупності доказів на основі вільної оцінки за внутрішнім переконанням судді. Вільна оцінка доказів є розумною чуттєвою діяльністю судді. Він повинен обґрунтувати, які конкретні обставини може навести для підтвердження істинності свого переконання або неістинності фактичного ствердження. Суддя у кримінальному процесі не має за мету встановити абсолютну істину, а може лише максимально наблизитися до неї.

Відповідно до вимог ст. 101 КПК України, висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. У висновках повинні бути вказані методи, котрі були застосовані експертом при дослідженні, обґрунтування відповідей на поставлені питання, а також обставини, що мають значення для кримінального провадження і які встановлені з ініціативи самого експерта. Суд досліджує і оцінює висновок експерта як і будь-які інші докази і він не має будь-яких переваг перед іншими доказами і заздалегідь встановленої сили, підлягає аналізу, зіставленню й оцінці у сукупності з іншими доказами у кримінальному провадженні.

Для призначення та проведення судової експертизи обов'язково потрібна наявність як фактичних так і юридичних підстав. Фактичною підставою є дані, які свідчать про певні обставини, що можуть стати передумовою

для проведення судової експертизи. Юридичною підставою є передбачена законодавством формальна процесуальна форма правого акта [3, с. 8-9].

Відповідно до вимог ст. 356 КПК України, під час судового розгляду за клопотанням однієї із сторін кримінального провадження або за ініціативою суду для допиту можуть викликати експерта для пояснення чи доповнення даного ним раніше висновку. Показання експерта не заміняють його письмовий висновок і мають на меті роз'яснити або уточнити даний висновок, а тому показання експерта про факти поза цим висновком доказового значення не мають. Експерту можуть бути поставлені запитання щодо наявності в нього спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань, дотичних до предмета його експертизи; використаних методик і теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку.

Нерідко при розгляді кримінальних справ в судах загальної юрисдикції може виникнути ситуація, коли без проведення судової експертизи не обійтись. Згідно ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» при виникненні в процесі розгляду справи питань, що потребують спеціальних знань в різних областях науки, техніки, мистецтва, ремесла, суд призначає експертизу. Проведення експертизи може бути доручено судово-експертній установі, конкретному експерту або декільком експертам. Кожна зі сторін і інші особи, які беруть участь у справі, має право подати суду питання, які підлягають вирішенню при проведенні експертизи. Остаточне коло питань, за якими потрібно висновок експерта, визначається судом. Відхилення запропонованих питань суд зобов'язаний мотивувати [4].

Таким чином, у кримінальному судочинстві проблема призначення і виробництва експертиз займає особливе місце. Вона була і до теперішнього часу залишається досить актуальною, оскільки важлива роль в доведенні вини особи, яка вчинила злочин, належить саме експертизі.

Стрімке зростання потреб сучасного суспільства в використанні спеціальних знань як у рамках судочинства, так і поза цими рамками дозволяє розглядати судову експертизу як самостійний і найбільш перспективний механізм захисту прав і свобод громадян, а також інтересів держави.

Можливості судової експертизи значні, експертами встановлюються найрізноманітніші факти, що характеризують подію злочину. Перелік експертиз постійно розширюється в міру все більш широкого використання

науково-технічних досягнень. Експерти надають значну допомогу в реалізації одного з важливих принципів законності - невідворотності покарання винних осіб.

Список використаної літератури:

1. В. О. Ходанович. Інститут судової експертизи як джерело доказів в кримінальному судочинстві України та Австрії: порівняльно-правовий аспект. Вісник Академії адвокатури України том 11 число 3(31) 2014. С. 162-169.

2. Гора І. В. Проблемні питання залучення експерта стороною захисту // Криміналістика и судебная экспертиза : междуведомственный научно-методический сборник. Вып. 59. К. : Министерство юстиции Украины, 2014. С. 87–98 , 96.

3. Власова, Г.П., Калачова, О.М., Кощинець, В.В., Соколова, Я.А. & Щербакова, Г.В. (2014). Актуальні питання призначення та проведення експертиз в Україні. Національна академія прокуратури України. С. 1-10

4. Кулик Я.О. (2020). Проблеми призначення судової експертизи у кримінальному провадженні. Міжнародний науковий електронний журнал ЛОГОС. ОНЛАЙН. С. 1-6. Вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139/article/view/7411>

Гарасимів О.І.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФНП

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Ряшко О.В

к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФНП

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ОБШУКУ

Обшук у приміщенні передбачає примусове обстеження всіх приміщень, що є у володінні фізичних або юридичних осіб, якщо там можуть знаходитися об'єкти пошуку. Приміщення, в яких проводиться обшук, можуть бути поділені на: 1) приміщення, при обстеженні яких є конструктивно-змістовні особливості (квартири, будинки, котеджі, дачі, сараї, гаражі та ін.); 2) приміщення, при обстеженні яких є процедурні особливості (приміщення дипломатичних представництв, інші приміщення, для яких передбачено особливий процесуальний порядок проведення обшуку).

Розпочинати обшук рекомендується з найбільш «складних» ділянок помешкання, проводити пошуки спочатку в не-жилих, а потім у жилих приміщеннях, здійснювати обшук у напрямку від входу до приміщення. Також рекомендується розпочинати обстеження приміщень з місць загального користування (кухня, туалет, коридор). Обстеження нежитлових приміщень відрізняється специфікою. Пошукові дії в службових приміщеннях слід розпочинати з робочого місця обшукуваного. Насамперед оглядаються й обстежуються робочий стіл, сейфи і шафи. У певних випадках злочинці використовують конструктивні елементи будинку і влаштовують тайники під підлогою, у стінах, під підвіконними дошками, у вентиляційній шахті.

У разі пошуку дрібних об'єктів або документів варто звертати увагу на книжки, альбоми, часописи тощо. Складним у організації та проведенні є обшук, яким охоплюється декілька окремих будівель з ділянками місцевості, великі за розмірами ділянки місцевості, будівля, що містить багато окремих приміщень, що розташовані на одному або декількох поверхах тощо. При підготовці до обшуків у офісних центрах чи у адміністративних будівлях підприємств, установ, організацій треба заздалегідь точно з'ясувати як позначаються ті приміщення (офіси, кабінети), у яких необхідно провести обшук, щоби правильно їх вказати у клопотанні щодо проведення обшуку.

Для успішного проведення обшуків подібних об'єктів слідчий повинен спланувати заходи по забезпеченню доступу до них у випадках перешкоджання цьому з боку зацікавлених осіб та встановленню контролю над місцем проведення обшуку та діями осіб, що там знаходяться, зокрема, шляхом залучення відповідних підрозділів поліції особливого призначення, визначити послідовність проведення пошукових дій від місць найбільш ймовірного знаходження предметів обшуку до найменш ймовірних, способи та засоби пакування вилучених предметів, їх транспортування з місця проведення обшуку та подальше зберігання.

Якщо через великий обсяг роботи на об'єктах обшуку його проведення може зайняти тривалий час, слідчий може ініціювати створення слідчої групи, в якій виділити декілька пошукових груп з числа слідчих, оперативних працівників, відповідних спеціалістів та понятих, місця проведення пошукових дій якими повинні бути чітко визначені у плані проведення обшуку або на його схемі.

Обшук на відкритій місцевості – це примусове обстеження ділянок місцевості, які належать або знаходяться у користуванні підозрюваних чи інших осіб, із метою виявлення предметів, що закопані у землю або приховані

іншим способом. Обшук місцевості проводиться за такими ж правилами як обшук приміщень. Однак особливості такого обшуку зумовлюються значними площами території, що створює певні складнощі в їх проведенні. В цьому разі територію, що підлягає обшуку, необхідно спершу оточити, а потім оглядати. Перед початком обшуку місцевість поділяють на ділянки довжиною не більше 50 метрів, орієнтирами яких можуть бути дерева, кущі, що дає змогу керівнику пошукової групи спостерігати за діями учасників обшуку. Ділянки обшукуваної місцевості рекомендується оглядати по черзі, якщо кількість членів пошукової групи невелика [1, С. 398]

При обшуку транспортного засобу найбільш трудомістким є процес обстеження салону. Його доцільно починати із зовнішнього огляду передніх дверей, звертаючи увагу на стан панелей, ручок, перемикачів і кріплень окремих елементів. Обстежуються також полички і поглиблення на дверцятах, де можуть бути шукані об'єкти, їх упаковка, сліди зберігання, інструменти, що використовуються для приховування цікавлять слідство предметів. Потім оглядається крісло водія, простір перед і під ним. При необхідності положення спинки крісла змінюється і воно розбирається. Уважно оглядаються пороги, підлогові килимки піднімаються для дослідження простору під ними. Далі досліджуються педалі і пази, за якими вони пересуваються, приладова панель, кермові колонка і колесо, важіль перемикання швидкостей, полиці, скриньки, простір між передніми сидіннями. У складних ситуаціях, коли пошуки не приносять результатів, можливе зняття крісел, вилучення їх з салону з подальшим обстеженням.

Для пошуку деяких об'єктів (наркотиків, вибухових речовин) витягнуті крісла можуть досліджуватися за допомогою службово-розшукової собаки. Якщо над кузовом мається тент, його доцільно зняти і уважно досліджувати. Борти кузова бажано розкрити, підняти не закріплені жорстко деталі дна і стінок, вивчити простір між окремими частинами, а також між кузовом і кабіною. Обстеження фургона проводиться з використанням рекомендацій по обшуку салону легкового автомобіля. Велике значення має дослідження ходової частини, днища, рами автомобіля і знаходяться на них агрегатів. Для цього автомобіль варто підняти на естакаду. Це дозволить не тільки ретельно обстежити названі вузли автотранспорту, але й забезпечити повноту сприйняття понятими змісту всіх виконуваних пошукових операцій. У ряді ситуацій обстеження даної частини автотранспорту вимагає демонтажу та розбирання окремих вузлів (вихлопних труб, глушників, коліс, паливних баків і т.д.). При виявленні схованок вони також оглядаються і додатково фіксуються за допомогою фото- і відеозйомки.

За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Перед початком примусового обстеження слідчий пропонує добровільно видати розшукувані речі чи документи, у разі відмови, слідчий особисто чи за його дорученням оперативний працівник перевіряє вміст кишень та одягу особи, після чого проводять обшук тіла особи. Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі, ця вимога стосується і понятих, у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика: підручник / Р.І. Благута, О.І. Гарасимів, О.М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. 3-те вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
2. Благута Р.І., Гуцуляк Ю.В., Дуфенюк О.М., та ін. Кримінальне процесуальне право України. К.: Львів, ЛьвДУВС, 2017. 610 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Гловюк І.В.

професор кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права
Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСВІДУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ТА ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ (ЗА ПРОЄКТОМ ЗАКОНУ №5618)

Проектом Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини» № 5618 [1], серед інших трансформацій ювенальної юстиції, пропонується також уточнити положення стосовно освідування неповнолітнього та отримання зразків для експертизи. Те, що освідування неповнолітнього має вади, відмічалось у літературі [2, с. 125-147], хоча треба вказати і на те, що процедура проведення освідування загалом теж не є досконалою.

Отже, за пропонованою ст. 496-1, освідування неповнолітнього та вилучення у нього біологічних зразків для експертизи здійснюється за таких умов: 1) якщо це необхідно для виявлення на тілі неповнолітнього слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет для

підтвердження важливих для розслідування фактів; 2) якщо процедура не завдасть шкоди здоров'ю неповнолітньому; 3) тільки медичним працівником у місцях, що призначені для медичного огляду. При освідуванні неповнолітнього та вилученні у нього біологічних зразків для експертизи за його бажанням може бути присутній законний представник (якщо це не призведе до втрати слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет), або представника органу опіки та піклування однієї статі з неповнолітнім. У разі відмови неповнолітнього добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 Кодексу, має право дозволити слідчому, дізнавачу, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити вилучення біологічних зразків примусово.

Як впливає з цих норм, ключовими новелами є наступні: об'єднання вимог стосовно освідування неповнолітнього та вилучення зразків для експертизи у одній статті; уніфікація підстави освідування та вилучення зразків; невизначеність умов освідування та вилучення зразків.

Як видається, такі новели, попри мету цього проєкту, не є такими, що дозволять забезпечити релевантну потребам неповнолітнього належну правову процедуру. Наведемо аргументи на користь цієї думки.

Об'єднання вимог стосовно освідування неповнолітнього та вилучення зразків для експертизи у одній статті можна пояснити хіба що тим, що натепер відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими для освідування. При цьому, як і раніше, не розмежовано підстави освідування залежно від волевиявлення особи, яка йому піддається. У аспекті неповнолітнього це питання є особливо важливим, зважаючи на вразливість неповнолітніх, особливо якщо йдеться про потерпілого. Слушно зазначає О.Г. Бабенко, що «уповноважувати слідчого або прокурора виносити рішення стосовно проведення примусового освідування щодо неповнолітнього підозрюваного є недоцільним» [2, с. 127], і пропонує застосування попереднього та наступного судового контролю цієї слідчої (розшукової) дії [2, с. 127-128]. Отже, спробу уніфікації підстав освідування та отримання зразків навряд можна визнати вдалою, адже їх аналіз показує, що йдеться лише про освідування, підстав отримання зразків немає («необхідно для виявлення на тілі неповнолітнього слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет»).

Доволі невизначеною умовою цієї слідчої (розшукової) дії є те, що вона проводиться для «підтвердження важливих для розслідування

фактів», адже навряд якісь факти, які входять у предмет доказування у кримінальному провадженні, можна визнати неважливими. Значно більш конкретно є доктринальна пропозиція О.Г. Бабенко, що «з урахуванням зазначеного, вважаємо, що застосування до неповнолітнього будь якого примусу для отримання зразків для проведення експертизи може бути виправдано лише підозрою у скоєнні тяжкого або особливо тяжкого злочину» [2, с. 152].

При визначенні належної правової процедури освідування та отримання зразків неповнолітніх слід враховувати положення міжнародних стандартів, у тому числі Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, прийнятих Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року, які передбачають, що до дітей слід ставитися з обережністю, чутливістю, справедливістю та повагою під час будь-якої процедури або справи, приділяючи особливу увагу їх особистій ситуації, благополуччю та конкретним потребам, а також з повною повагою їх фізичної та психологічної недоторканності. Таке ставлення повинно бути надане їм, незалежно від того, яким чином вони вступають в контакт з судовим або не судовим розглядом, або іншими заходами, а також незалежно від їх правового статусу та потенціалу під час будь-якої процедури або справи.

Тому, без сумніву, важливими є умови, що освідування неповнолітнього та вилучення у нього біологічних зразків здійснюється за умов: якщо процедура не завдасть шкоди здоров'ю неповнолітньому; тільки медичним працівником у місцях, що призначені для медичного огляду. При цьому важливим було б уточнення, що йдеться про заклад охорони здоров'я, пристосований для проведення медичних процедур та маніпуляцій. Разом з тим, зазначимо, що у аспекті гарантій для вилучення у неповнолітнього біологічних зразків слід враховувати положення практики ЄСПЛ, викладені, зокрема, у рішенні «Salikhov v. Russia» (де йшлося про забір нігтів та спробу забору крові), що будь-яке порушення особистої недоторканності з метою отримання доказів має бути предметом ретельного контролю, й особливе значення мають такі фактори: ступінь примусового медичного втручання, необхідна для отримання доказів, ризику здоров'ю підозрюваного, спосіб проведення процедури та фізичний біль і психічні страждання, викликані проведенням процедури, ступінь медичного контролю та вплив на здоров'я підозрюваного (п. 75) [3]. У пропонованій редакції межі примусу загалом визначені, зокрема, є вказівка на те, щоб процедура не завдала шкоди здоров'ю неповнолітнього та на здійснення процедури медичним працівником, хоча доречною була б і вказівка на врахування особливостей фізичного та психічного стану неповнолітнього.

Дивним є те, що у назві статті вживається термінологія «отримання зразків для експертизи», а у тексті статті – «вилучення біологічних зразків». Відмітимо, що натепер різниця у термінології ст. 245 КПК України (відбирання – щодо речей і документів, та відбирання – щодо біологічних зразків, яке загалом іменується отримання зразків для експертизи) пояснюється різними, хоча і не чітко визначеними, режимами отримання зразків (хоча у літературі слушно вказується на потребу зміни цих режимів [4]). Проте, пропонується стаття регламентує виключно отримання біологічних зразків, і навіщо застосовується неуніфікована термінологія, яка ще й відрізняється від загальної норми ст. 245 КПК України, незрозуміло.

Отже, хоча пропонується у проєкті Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини» № 5618 стаття «Освідування неповнолітнього та отримання зразків для експертизи» містить додаткові, порівняно із чинним законодавством, гарантії для неповнолітніх, проте, з позицій юридико-технічних, у тому числі термінологічних формулювань вона має бути удосконалена. Це торкається і потреби розмежування цих дій у різних статтях, і уточнення термінології стосовно зразків, і уточнення умов проведення освідування та порядку проведення відбирання біологічних зразків.

Список використаних джерел:

1. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини» № 5618. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72138

2. Бабенко О.Г. Досудове розслідування щодо неповнолітнього підозрюваного. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису: дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України, Маріуполь. 2020. 261 с.

3. Case of Salikhov v. Russia, application no. 23880/05, 3 May 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110718>

4. Могила В.С. Питання реалізації повноважень слідчого та слідчого судді щодо отримання зразків для експертизи. Правове життя сучасної України: у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 3. С. 290-293.

Гундерук Н. П.
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
3 курсу факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник: **Дуфенюк О.М.**
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Швидке поширення коронавірусної інфекції у 2019 р. поставило перед урядами усіх країн питання про новий правовий порядок функціонування в умовах такого потужного виклику, а суспільство змусило погодитися з певними додатковими обмеженням прав та свобод заради спільного блага та безпеки. Безперечно, така ситуація не могла не вплинути й на сферу правосуддя, тому метою цього дослідження є висвітлення найбільш суттєвих змін, які були спричинені карантинними обмеженнями в Україні та світі.

Першим кроком стало часткове обмеження доступу громадян до судових засідань. У день оголошення карантину в Україні голова Ради суддів України Б. Моніч звернувся до громадян з проханням, в якому наголосив на потребі утриматися від участі в судових засіданнях тих учасників кримінального або цивільного процесів, присутність яких не була обов'язковою. Рекомендація також стосувалася утримання від відвідування суду за наявності ознак будь-якого вірусного захворювання. Згодом Б. Моніч звернувся із листом до судів, у якому були вказані рекомендації для особливого режиму роботи суддів в умовах карантину, а саме:

- роз'яснити громадянам можливість відкладення розгляду справ та можливість розгляду справ у режимі відеоконференції;
- припинити проведення особистого приймання громадян керівництвом суду;
- обмежити допуск у судові засідання осіб, які не є учасниками процесу;
- обмежити допуск до суду осіб з ознаками респіраторних захворювань;

- ознайомлення учасників процесу з матеріалами справ за наявності технічної можливості здійснювати шляхом надсилання сканкопій матеріалів на електронну адресу;
- заяви про ознайомлення приймати через дистанційні засоби зв'язку;
- зменшити кількість судових засідань протягом робочого дня;
- за можливості здійснювати судовий розгляд у порядку письмового провадження [1].

Для відвідувачів, у яких відсутня судова повістка, суди заборонили доступ до суду. Такі вимушені обмеження забезпечили дотримання соціальної дистанції між присутніми, і хоча лунала критика такого підходу, автори нововведень наголошували, що не йдеться про ігнорування конституційного принципу гласності правосуддя, а про забезпечення безпеки.

Бували ситуації, коли окремі суди перестали здійснювати розгляд справ у судових засіданнях, крім «невідкладних». Наприклад, керівництво Шевченківського районного суду м. Львова наказало «не проводити судових засідань з розгляду судових справ, крім судових справ, які за законом мають розглядатися невідкладно, а також крім тих, по яких подані заяви всіма сторонами про розгляд справи у їх відсутності» [2]. Схожі рішення були ухвалені і в Дніпровському районному суді м. Києва, Запорізькому районному суді Запорізької області, Господарському суді Київської області, Луцькому міськрайонному суді Волинської області та багатьох інших.

Другим важливим кроком стало розширення практики використання засобів зв'язку для забезпечення дистанційної комунікації між учасниками процесу. Під час дії карантину учасники судового процесу можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза приміщенням суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника справи здійснюється шляхом накладення електронного підпису, якщо особа немає такого підпису, то у порядку, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус». Отже, існують дві умови для реалізації режиму відеоконференції – використання власного технічного засобу та електронного цифрового підпису. Однак, якщо стосовно першої умови, проблем у громадян не виникло, то щодо другої – створило перешкоди у реалізації права на судовий захист. Адже в умовах карантину отримати електронний підпис деякий час було неможливо через припинення роботи центрів сертифікації ключів. Разом з тим, варто наголосити, що положення ЄСІТС (Єдиної інформаційно-

телекомунікаційної системи) ще не прийнято остаточно, а лише розробляється. Учасники справи, які завчасно отримали електронний підпис, мають дотримуватися інструкції щодо порядку проведення судового засідання в режимі відеоконференції, затвердженої наказом № 169 від 8 квітня 2020 року Державної судової адміністрації [1].

Стосовно судових процесів у інших країнах, то там ситуація схожа. Режим роботи суддів та працівників апаратів судів залежало від реагування конкретної країни на пандемію, норми, накладені владою, а також від типу суду та справ, що розглядаються. Вони мали змогу працювати як особисто, так і дистанційно протягом часу пандемії [3, с. 11].

Суди запровадили слухання в режимі телефонної або відеоконференції, коли сторони та їхні адвокати можуть перебувати далеко за межами суду, зокрема вдома чи на робочому офісі. При цьому використовуються загальнодоступні програми та засоби (BT conference call, Skype for Business, court video link, BT MeetMe, Zoom, Facetime, звичайний телефон у Великій Британії, Skype for Business у Нью-Йорку, США, Vidyo в Індії тощо) [4].

У більшості штатів США запровадили дистанційний розгляд – в деяких випадках як обов'язкову процедуру, в інших – як рекомендовану. Це почалося 12 березня та триває до сьогоднішнього дня. У Великій Британії чесно застерігають, що швидке введення дистанційних слухань неухильно призведе до «проблеми прорізування зубів», і тому всіх закликають бути терплячими до можливих технологічних ускладнень [4]. Перше дистанційне слухання відбулося в Суді захисту 19 березня. 70-річний пацієнт проходив лікування після інсульту, який пережив декілька років тому. Між його донькою та лікарем виник спір про методи лікування, і цей спір було передано до суду, щоб він обрав курс лікування. Учасники судового процесу, а саме суддя, адвокати, 11 свідків, три експерти і два журналісти приєдналися до слухання за допомогою Skype for Business. Даний досвід отримав позитивні відгуки і був запроваджений на інші справи [4].

25 березня у Великій Британії набрав чинності Закон про коронавірус 2020, який налагодив використання дистанційного вирішення судових справ, в тому числі кримінальні, за аудіо- чи відеопосиланнями. У Китаї в період епідемії продовжували функціонувати Інтернет-суди. На даний момент у Китаї їх три. Навантаження на Інтернет-суд у Пекіні, який працює з 2018 року, у цей час залишалося не меншим, ніж раніше [4].

Підсумуємо сказане. Сьогодні в Україні в системі правосудді відбулися суттєві зміни, зумовлені пандемією та карантинними заходами у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції. Практика проведення судових

засідань за допомогою відеоконференцзв'язку є тільки на початковому етапі апробації, а питання проведення судових засідань онлайн залишаються актуальними. У ході пристосування до нових викликів доцільно використати досвід інших країн, які звертаються до сучасних інновацій, що дають можливість учасникам процесу право на участь у судовому провадженні у віддаленому режимі. Цей досвід, на думку багатьох фахівців, доцільно зберегти і продовжити і посткарантинному періоді.

Список використаних джерел:

1. Татулич І.Ю. Право громадян на судовий захист в умовах карантину. Chernivtsi law school. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-hromadian-na-sudovyi-zakhyst-v-umovakh-karantynu/#>.

2. Середа М., Смалюк Р., Куйбіда Р. Судова влада на карантині: як COVID-19 вплинув на українські суди. Реанімаційний Пакет Реформ. 01.04.2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/sudova-vlada-na-karantyni-iak-covid-19-vplynuv-na-ukrainski-sudy/>.

3. Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Загальні спостереження та виклики: відмінності між різними країнами та різними судами. Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19. 2020. С.11.

4. Куйбіда Р. Як COVID-19 змушує суди працювати креативно в нових умовах? Юридична газета. № 6. 30.03.2020. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-covid19-zmushue-sudi-pracyuvati-kreativno-v-novih-umovah.html>.

Дуфенюк О.М.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук, доцент,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**БАЛАНС НАВАНТАЖЕННЯ, ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ
ТА РОЗУМНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Аналіз наукових джерел, практики та особисте спілкування з працівниками територіальних органів поліції (органів досудового розслідування) показує, що домірність (розумний розрахунок, пропорційність) навантаження має вагомим значенням для якості виконання поставлених завдань, а відтак і ефективності функціонування системи кримінального провадження. Втім проблема перевантаження стосується не тільки структурних підрозділів цього відомства. Ця «хвороба» уразила і органи прокуратури та

судів і породжує негативні наслідки для реалізації справедливого кримінального правосуддя.

В умовах дії КПК 2012 р. середньостатистичне навантаження на одного слідчого сягнуло кількох сотень проваджень одночасно. Півтора десятка у постійній роботі, а переважна більшість таких матеріалів непорушно лежить в металевій шафі, але в будь-який момент вони як «дамоклів меч» можуть стати приводом для звинувачень щодо неякісної роботи конкретної службової особи. Крім того, новий КПК України ввів у дію, як зазначає О. Литвинчук, «всеосяжний судовий контроль», який перетворив процес розслідування на «неповоротку черепаху», а слідчого – на «кур'єра» [1, с. 84]. Для об'єктивності зауважимо, що не всі поділяють таку категоричну позицію. О. Кучинська, як і багато інших правників, вважає значне розширення судового контролю одним із найбільш демократичних аспектів нового КПК [2, с. 71].

Реформа дізнання дозволила частково усунути проблему, знизити навантаження на слідчого та заощадити ресурси для протидії злочинам. Загалом слідчих стало на 2 тис. менше, але з урахуванням того, що 50 % кримінальних правопорушень складають злочини, то навантаження також зменшилося вдвічі і в середньому станом на 2021 р. складає 160 кримінальних проваджень одночасно. При цьому навантаження на одного дізнавача в середньому складає від 90 до 180 кримінальних проваджень [3, с. 30–31]. Додатково, варто підтвердити висновки Є. Крапивіна, що якщо для дізнавача підрозділу дізнання така діяльність є основною роботою та займає весь його робочий час, то уповноважені спеціальними наказами на дізнання особи не звільняються від виконання своїх прямих посадових обов'язків за місцем служби. Це однозначно зменшує їх ефективність порівняно з штатними дізнавачами. Ба більше, такі уповноважені особи не отримують жодної додаткової оплати (надбавок до грошового забезпечення) за виконання функцій дізнавача [3, с. 18]. В масштабах цілої інституційної інфраструктури кримінального провадження у довгостроковій перспективі такий стан речей негативно впливатиме на якість виконання завдань, визначених ст. 2 КПК.

Не зважаючи на певні кроки у правильному напрямку, середнє навантаження досі залишається понад 150 кримінальних проваджень, що навряд чи можна вважати оптимальним з точки зору якості досудового розслідування, адже таку кількість матеріалів просто «неможливо утримати в голові жодному слідчому» [3, с. 35]. В. Дрозд справедливо вказує, що значна завантаженість слідчих приводить до «автоматичності» проведення слідчої

розшукової дії, неврахування усіх особливостей окремого злочину, шаблонності процесуальних дій [4, с. 128]. І це в тих умовах, коли діяльність захисників, як правило, націлена на виявлення недоліків у проведеному розслідуванні, на доведення перед судом недостатності доказів для визнання винуватості підзахисного, на заперечення кваліфікації діяння, на корегування показань підозрюваного й обвинуваченого всупереч установленій сукупності доказів тощо [1, с. 83–84]. Крім того, така ситуація сприяє «вимиванню» якісного персоналу, відтоку інтелектуального ресурсу з державних інституцій, адже в такому режимі не всі погоджуються працювати. Безперечно, це не може не позначатися на якості та ефективності кримінального провадження.

Разом з тим, В. Дрозд не погоджується із пропозицією, яка лунає в академічних колах, щодо обмеження у ЄРДР певної фіксованої кількості кримінальних проваджень у розрахунку на одного слідчого. Реалізація такого завдання, з одного боку, технічно складна, а іншого – потребує додаткового залучення значних кадрових ресурсів [4, с. 128]. А власне тут можливі тільки два варіанти суттєвої зміни ситуації: або повертатися до старої практики та вносити зміни до кримінального процесуального закону, аби додатково унормувати порядок зупинення/закриття кримінальних проваджень, або розширювати штат персоналу уповноважених органів.

Цілком очевидно, що проблема значного навантаження на органи досудового розслідування має системний характер та впливає і на органи прокуратури, зоною відповідальності яких є процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. М. Погорецький та М. Старенький висловлюють скептицизм щодо якості виконання цих завдань, адже процесуальні керівники аналогічно «мають надмірну завантаженість (200–400 та більше кримінальних проваджень), що не дозволяє навіть висококваліфікованим, працелюбним і працездатним прокурорам добросовісно й чесно реалізовувати свої повноваження» [5, с. 43].

Невтішна ситуація спостерігається і в роботі слідчих суддів. За даними моніторингу ролі слідчого судді у кримінальному провадженні, проведеного у 2019 р., слідчі судді також скаржаться на значний обсяг навантаження, що створює загрозу для неупередженості прийняття процесуальних рішень. Наведемо цитату одного з представників цієї фокус-групи: «... слідчий суддя перестає відчувати себе тією особою, що здійснює судовий контроль. Він відчуває себе як робот-автомат, коли приносять 200 клопотань на день, підписувати не встигає, а не те, щоб читати... можна піти шляхом найлегшого супротиву: хто там більше виступав, то йому все задовольнити,

щоб не виступав» [6, с. 85]. Разом з тим авторами дослідження вказується, що розробники КПК і не передбачали, що слідчий суддя має все перевіряти та встановлювати. Його ключовим завданням є запобігати грубим явним порушенням прав людини під час досудового розслідування [6, с. 85].

Тісними є корелятивні зв'язки між навантаженням та тривалістю виконання певних дій.

Як зазначає І. Канюка, важливим є не просте математичне зменшення витрат, а їх раціоналізація з метою підвищення ефективності кримінального провадження та позитивного впливу на його швидкість, адже не буде ефективним те судочинство, яке хоча й забезпечує значний відсоток розкриття злочинів, але робить це з грубими порушеннями розумних процесуальних строків [7, с. 8].

Отже, чинник завантаженості не повинен ставати причиною порушення розумних строків, а прискорення процесуальних дій не повинно мати наслідком зниження якості досудового розслідування чи судового розгляду, оскільки і в першому, і в другому випадку нівелюється мета кримінального провадження, яку конструюють матеріальна (об'єктивна) та процесуальна (процедурна) справедливість.

Наявність достатньої кількості працівників судових та правоохоронних органів для швидкого вирішення справ із дотриманням процесуальних строків О. Кучинська називає однією з основних соціально-економічних гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження, водночас даючи вкрай критичну оцінку стану такого забезпечення [2, с. 6].

Серед причин затягування судового провадження, що виявляється, наприклад, у нерегулярних призначеннях судових засідань або призначення засідань із значними інтервалами, затягування передачі справ від одного суду до іншого, несвоєчасне проведення судових експертиз і т.д., Л. Лобойко називає значне навантаження на суди, недостатнє фінансування судових органів, відсутність достатньої кількості суддів та допоміжного персоналу. Водночас, на думку ЄСПЛ, ці причини не є підставою для визнання процесуальних строків розумними, оскільки держави-учасниці РЄ зобов'язані «організувати свою правову систему таким чином, щоб забезпечити додержання вимог п. 1 ст. 6 разом із вимогами судового розгляду впродовж розумного строку» («*Guincho v. Portugal*») [8, с. 80].

Схожу проблему затягування судових проваджень через надмірність навантаження на суддів озвучує І. Канюка. Додатковим факторами, пов'язаними з великим навантаженням і неукомплектованістю судів, дослідниця слушно називає тривалу непрацездатність, відрядження, відставку,

переведення до іншого суду, закінчення строку повноважень суддів тощо [9, с. 243–244]. Передача матеріалів від одного судді до відання інших суддів позначається на тривалості всього процесу. Такий звичний стан дефіциту кадрів або проблем з їх повноцінним виконанням службових обов'язків сміливо можна екстраполювати на всю інституційну інфраструктуру кримінального провадження. Відтак на тлі загострення таких проблем завдання швидкого і одночасно якісного кримінального провадження радше схоже на утопію, ніж рутинну практику.

Список використаних джерел:

1. Литвинчук О. І. Функціональна структура досудового розслідування. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 80–86.
2. Кучинська О. Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Слово Національної школи суддів України. 2012. № 1. С. 67–73.
3. Крапивін Є. Оцінка впровадженості кримінальних проступків в Україні. Київ, 2021. 59 с. URL: <https://rm.coe.int/ukr-criminal-misdem-research-final-main-body/1680a1e989>.
4. Дрозд В. Г. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування як умова досягнення завдань кримінального провадження. Наука і правоохорона. 2019. № 2. С. 122–132.
5. Погорецький М. А., Старенький М. С. Повноваження слідчих органів Державного бюро розслідувань: проблемні питання. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 1. С. 48–32.
6. Роль слідчого судді у кримінальному провадженні : звіт за результатами дослідження / Белоусов Ю., Венгер В., Орлеан А., Крапивін Є., Шапутько С., Яворська В. ; за заг. ред. Белоусова Ю. Київ: ФОП Клименко Ю.Я., 2020. 252
7. Канюка І. М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2015. 20 с.
8. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. 280 с.
9. Канюка І. М. Реалізація принципу процесуальної економії в судовому провадженні. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 1. С. 242–245.

Заболотний О.І.
старший викладач кафедри кримінального
процесу та криміналістики
(Національна академія Служби безпеки України)

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

У спеціальному дослідженні Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія, Venice Commission) під назвою «Мірило правовладдя» («Rule of law checklist») зазначено, що «приписи акта права мають бути передбачуваними за своїми наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними» [1].

Згідно із приписами ст. 30 Конституції України, якими в контексті кримінального процесу визначені загальні засади проникнення до житла чи іншого володіння особи, тобто не інакше як на підставі вмотивованого рішення суду, а в невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна або під час безпосереднього переслідування підозрюваних у вчиненні злочину осіб, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку [2].

У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) норми аналогічні конституційним містяться у ст. 13, ч.ч. 1 і 3 ст. 233, відповідно до яких ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-кою метою, інакше як за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, за виключенням невідкладних випадків, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення [3].

Крім зазначених вище статей, підстави й порядок проведення обшуку визначаються у ст.ст. 234, 235, 236, ч.ч. 2, 3 ст. 168, ч. 7 ст. 223 КПК. Із аналізу положень ст.ст. 234-236 КПК вбачається, що проникнення до житла чи іншого володіння особи з метою обшуку можливе лише на підставі ухвали слідчого судді (крім наведених вище виключень). Однак у згаданих та інших нормах КПК законодавцем чітко не визначено кому конкретно (яким саме

особам) слідчий суддя може надавати дозвіл на проникнення до житла чи іншого володіння особи. Вказане часто призводить до суперечок між сторонами захисту та обвинувачення у кримінальному провадженні саме під час тлумачення (розв'язання) питання щодо кола осіб, яким слідчий суддя надав право на проникнення до житла чи іншого володіння особи.

У ч. 1 ст. 236 КПК зазначається, що ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим або прокурором. Для участі в проведенні обшуку можуть бути запрошені: потерпілий, підозрюваний, захисник, представник, спеціалісти та інші учасники кримінального провадження. Захисник чи адвокат мають право прибути на місце проведення обшуку незалежно від стадії проведення цієї слідчої дії.

Із змісту положень ст. 234 КПК, в якій наведено перелік обставин, які слідчий, прокурор повинні викласти у клопотанні про надання дозволу на проведення обшуку, вбачається, що вони не зобов'язані зазначити у ньому перелік осіб, яким слідчий суддя повинен надати дозвіл на примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи для проведення обшуку. Також не передбачено й у ст. 235 КПК обов'язку слідчого судді вказувати в ухвалі про дозвіл на обшук перелік осіб, яким надається право на проникнення до житла чи іншого володіння особи для проведення обшуку.

Із розгляду практики щодо надання дозволів на проведення обшуку вбачається, що значна кількість слідчих суддів у відповідній ухвалі вказують посади, прізвища осіб тощо, яким надається дозвіл на проникнення до житла чи іншого володіння особи для проведення в ньому обшуку.

Разом з тим, прокурори та слідчі, отримавши ухвалу слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку, досить часто на підставі положень п. 5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40, ч. 1, 3 ст. 41 доручали його проведення оперативним підрозділам, працівники яких й проводили обшуки в житлі чи іншому володінні особи [4].

Така практика мала місце поки Касаційний кримінальний суд Верховного суду (далі – ККС ВС) при постановленні рішення за результатами розгляду справи № 466/896/17 не сформулював правову позицію, якою визнано незаконним доручення слідчого, прокурора на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи оперативним підрозділам: «За змістом ч. 1 ст. 236 Кримінального процесуального кодексу України виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи покладається особисто на слідчого чи прокурора й не може бути доручене в порядку п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України відповідним оперативним підрозділам. З метою одержання допомоги щодо питань, які потребують спеціальних знань,

слідчий, прокурор для участі в обшуку мають право запросити спеціалістів, однак це не звільняє слідчого, прокурора від обов'язку особисто проводити обшук». [5].

Що стосується визначення слідчим суддею конкретних осіб в ухвалі на дозвіл про проведення обшуку, то необхідно зауважити, що відповідно до змісту ст. 235 КПК до повноважень слідчого судді вказувати в такій ухвалі осіб, які мають право проводити обшук та приймати у ньому участь, не входить. При цьому слід зазначити, що при постановленні рішення за результатами розгляду справи №263/10353/16-к (провадження № 51-4972км20) ККС ВС 17.02.2021 р. сформулював таку правову позицію: «Із системного тлумачення статей 36, 40, 235, 236 КПК України не вбачається, що до компетенції слідчого судді належить визначення як конкретного слідчого або прокурора, які мають здійснювати таку слідчу (розшукову) дію, так й інших осіб, що будуть брати участь у проведенні обшуку (понятих, працівників оперативного підрозділу, спеціалістів та ін.). ...Таким чином, визначення в ухвалі слідчого судді конкретного слідчого або прокурора, які мають здійснювати обшук, перебуває поза межами повноважень слідчого судді з контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та обмежується в цій частині перевіркою того, чи є належним суб'єктом учасник кримінального провадження, який звернувся з клопотанням про проведення обшуку» [6].

Із наведеного витікає, що визначення прокурора/слідчого для проведення обшуку є повноваженням прокурора (старшого прокурора, групи прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво у кримінальному провадженні) або старшого слідчої групи (керівника органу досудового розслідування).

Разом з тим слід зазначити, для того щоб у кримінальному провадженні норми, якими регулюються підстави і порядок проведення слідчих (розшукових) дій однаково тлумачились як стороною обвинувачення так і стороною захисту (а також судами) законодавцю варто більш чітко й зрозуміло викладати їх зміст.

Таку вимогу до нормативних актів, особливо тих, які стосуються прав і свобод людини, неодноразово викладали у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини та Конституційний Суд України. Зокрема, ЄСПЛ у рішенні по справі «Броньовський проти Польщі» зазначив, що «чинні положення національного законодавства потрібно формулювати так, щоб вони були достатньо доступними, чіткими і передбачуваними у практичному застосуванні» [7]. Конституційний Суд України в рішенні у справі № 1-5/2017

зауважив, «що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності» [8].

Список використаних джерел:

1. Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) Мірило правовладдя, С. 22: [https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2017/09/Rule of Law Checklist UKR.pdf](https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2017/09/Rule_of_Law_Checklist_UKR.pdf).

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. — 2012. — 19 травня (№ 90—91).

4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду Верховного суду за 2018 - 2020 р.р. [https://supreme.court.gov.ua/Oqliad KKS VS](https://supreme.court.gov.ua/Oqliad_KKS_VS).

5. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 січня 2019 року, справа № № 466/896/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79601140>.

6. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 лютого 2021 року, справа № 263/10353/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95042547>.

7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі „Броньовський проти Польщі” від 22 червня 2004 року / Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі, 2004, № 4.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України "Про вищу освіту" від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17#Text>

Захарова О. В.

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1 ІПФПНП

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СИТУАЦІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ПОВ'ЯЗАНА З ТРУДОВОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ В УКРАЇНІ

Серед найважливіших прав людини, закріплених практично всіма міжнародно-правовими документами в галузі прав людини, а також Конституцією України, право на життя, свободу, особисту недоторканність, право вільно пересуватися, обирати місце перебування та проживання, свободу праці та іншу не заборонену законом діяльність.

Торгівля людьми є однією з найжорстокіших форм порушення основних прав та свобод людини. Незалежно від виду експлуатаційної мети, торгівля має тяжкі, а часом фатальні наслідки для постраждалих.

За даними Міжнародної організації праці, у світі налічується понад 20 мільйонів людей, які постраждали від примусової праці. Найчастіше це люди, які потрапили до рук експлуататорів шляхом обману чи злочинних дій, пов'язаних із торгівлею людьми.

Факти, отримані правоохоронними органами України в рамках проведених розслідувань останніми роками, а також аналіз інформації, отриманої з інших джерел, переконують у тому, що проблема торгівлі людьми з метою примусової праці є серйозною загрозою і в Україні. При цьому проблема в Україні має багатовекторний напрямок, оскільки пов'язана з вербуванням, переміщенням та експлуатацією людей за межами державних кордонів, у середині самої країни та з ввезенням іноземців для використання їхньої праці в Україні.

За дослідженнями з питань протидії торгівлі людьми, які проводилися представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні у 2020 році, рівень схильності громадян України до трудової міграції залишається стабільно високим, а питання законності працевлаштування та інформація про роботодавця при цьому залишаються на другому та третьому після рівня заробітної плати місцях за важливістю при ухваленні рішення про працевлаштування. За поширеністю різних ситуацій торгівлі людьми серед соціального оточення, опитаних у рамках досліджень в Україні, поширеною є експлуатація праці на підприємстві /будівництві/ у сільському господарстві, на другому місці - експлуатація домашньої роботи по господарству, догляду за літніми або хворими людьми.

Торгівля людьми пов'язана з трудовою експлуатацією залишається загрозливою проблемою через:

- високим рівнем зовнішньої трудової міграції та нерегульованої міграції;
- низьким рівнем розуміння того, що кожен (незалежно від віку та статі) може постраждати від торгівлі людьми для примусової праці, а також усвідомлення ризиків, пов'язаних із сумнівними пропозиціями щодо роботи за кордоном.

Протягом тривалого часу органи внутрішніх справ України активно вживають заходів, спрямованих на перекриття злочинних каналів торгівлі людьми. Виявленням та розслідуванням кримінальних злочинів зазначеної категорії, займається Департамент міграційної поліції (торгівля людьми,

нелегальна міграція, громадська мораль) та спеціалізовані слідчі, які закріплені за розслідуванням даної категорії проваджень у кожному слідчому управлінні ГУ МВС України. Цей підхід передбачає, що за кожним фактом порушення кримінальних проваджень про торгівлю людьми підпорядковані слідчі підрозділи інформують ДСУ МВС України, яке, у свою чергу, здійснює відомчий контроль за їх розслідуванням.

У 2020 році за матеріалами підрозділів Міграційної поліції було задокументовано діяльність 31 організованих злочинних угруповань (далі за текстом ОЗУ), з них 9 ОЗУ діяли у сфері торгівлі людьми;

5 ОЗУ – торгівлі людьми у формі «трудової експлуатації» (3 – примусова (трудова) експлуатація на приватних підприємствах, 2 – примусова (трудова) експлуатація під виглядом роботи «реабілітаційних центрів»);

- 2 ОЗУ - торгівлі людьми у формі «сексуальної експлуатації» (за кордон, з переправкою до країн ЄС, Туреччини);

- 1 ОГ - торгівлі людьми у формі «залучення до жебракування» (експлуатація громадян у межах країни, використовуючи їх вразливий стан);

- 1 ОГ – торгівлі людьми у формі «залучення до злочинної діяльності» (залучення громадян України до наркотрафіку).

Поширення коронавірусної інфекції у світі та заходи, які вживаються кожною країною для її зупинки, вплинули на ситуацію у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. Об'єктивні чинники, зокрема, закриття кордонів та максимальні обмеження транспортних сполучень у багатьох випадках неможливі для переміщення людей за кордон з метою експлуатації. Україна переважно є країною походження «живого» товару, тому закриття кордонів суттєво вплинуло на криміногенну ситуацію, пов'язану з торгівлею людьми.

Наразі використання рабської праці є серйозним викликом для суспільства. Головними країнами працевлаштування України є Польща, Російська Федерація, Італія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Португалія. Через Болгарію українці потрапляють до Греції, Туреччини, Кіпру. Переважно з України вивозять чоловіків молодшого або середнього віку від 20 до 40 років. За офіційними даними Державної міграційної служби та Державної прикордонної служби на постійній основі за межами України працює 3.200.000 осіб. За інформацією Мінсоцполітики, постійно працює від 7 до 9 млн осіб. Більше українців працює у Польщі – близько двох млн осіб. Зараз Польща знаходиться на першому рядку за кількістю трудових мігрантів з України (38,9%), на другому місці залишається Російська Федерація (26,3%), за ними йдуть Італія (11,3%) та Чехія (9,4%).

На сьогодні зафіксовано декілька шляхів трудової міграції українських громадян – самостійний пошук місця роботи за кордоном чи використання послуг посередників. В Україні запроваджено механізми ліцензування для всіх підприємницьких структур, які виступають посередниками у працевлаштуванні громадян України за кордоном. Таким механізмом держава прагне контролювати працевлаштування громадян України, намагаючись передбачити певний соціальний захист із боку іноземного роботодавця (звісно, у рамках вимог законодавства країни призначення). Однак навіть при виїзді на роботу за межі країни на законних підставах залишається високою небезпека опинитися в руках правопорушників, які діють за шахрайськими схемами з метою наживи.

Аналіз даних, отриманих у рамках слідчих (розшукових) дій протягом останніх років щодо протидії торгівлі людьми з метою примусової праці в Україні, дозволяє зробити певні узагальнення:

Злочинна діяльність, пов'язана з торгівлею людьми з метою експлуатації праці громадян України, часто має транснаціональний характер і націлена на вивезення людей для використання їх праці за кордоном.

Відбувається внутрішня торгівля людьми у межах України. Громадян України продають усередині країни з метою експлуатації їхньої праці у сільському господарстві, будівництві, приватному підприємстві, сфері послуг та примусовому злиднях. Сприяє цьому наявність постійного попиту на безкоштовну робочу силу, незначні відстані між місцями вербування та експлуатації, відсутність оформлення документів для виїзду за кордон.

Незважаючи на те, що на міжнародному рівні Україна виступає здебільшого як країна походження для постраждалих від торгівлі людьми з метою примусової праці, останніми роками простежується кримінальна тенденція ввезення громадян із країн колишнього СРСР (Азербайджану, Молдови, Узбекистану, Киргизстану) та країн Південно-Східної Азії (Китаю, Пакистану, Індії) для примусової праці України.

Від злочину торгівлі людьми з метою експлуатації праці страждають представники як чоловічої, так і жіночої статі, представництво яких значною мірою залежить від фізичного навантаження, необхідного для виконання роботи, яку вербують людину. Жінок частіше експлуатують у сільськогосподарських та домашніх роботах, як різноробочі на приватних підприємствах.

Тоді як чоловіків частіше експлуатують на будівництві, лісопозаводах, приватних підприємствах, у рибальській галузі, каменоломнях, шахтах тощо. Але відомо багато випадків, коли представники обох статей

експлуатувалися одночасно на роботах у закритих фермерських господарствах чи підпільних підприємствах.

Залучення робочої сили здійснюється за допомогою рекламних оголошень у місцевих та загальнонаціональних газетах та журналах, розміщують як ліцензовані агенції з працевлаштування, так і вербувальники, які не мають дозволу на цю діяльність. Серед основних механізмів залучення людей у рамках злочину, пов'язаного з торгівлею людьми з метою експлуатації праці, зафіксовано такі:

а) приватні агенції з працевлаштування здійснювали свою діяльність незаконно, з порушенням вимог законодавства та положення отриманих ними ліцензій;

б) представники приватних агенцій з працевлаштування поруч із діяльністю на законній основі здійснювали «паралельну» незаконну роботу, що не відповідає положенням отриманих фірмою ліцензій;

в) залучення людей (робітників) з подальшої експлуатації відбувалося через мережу особистих контактів.

Характерні ознаки скоєння злочину торгівлі людьми з метою експлуатації праці: обман під час вербування (часто з використанням уразливого становища особи), перевезення людини, що зазвичай супроводжується вилученням документів або насильницьким змістом, обмеженням волі, застосування шантажу, ізоляції, примус до праці та експлуатація з метою отримання прибутку.

Злочин залишається високоприбутковим для кожного учасника всього кримінального ланцюжка: для вербувальників та перевізників (які отримують винагороду за кожну завербовану та доставлену людину), для безпосередніх експлуататорів постраждалих застосовують потогінні методи експлуатації праці людини (при цьому вони платять мізерні гроші або не платять взагалі).

Експлуатація постраждалих у переважній більшості випадків супроводжується фізичним насильством та психічним тиском. Людей можуть утримувати протягом тривалого часу в рабських умовах, застосовуючи механізми контролю та суворого покарання за відмову працювати або за спробу втекти.

Торгівля людьми на превеликий жаль перетворюється на чуму XXI століття і одним із пріоритетних напрямів держави з метою захисту прав людини має бути протидія цьому жахливому злочину. Об'єднавши наші сили, країни, знання, ми обов'язково знайдемо вакцину від цього вражаючого вірусу.

Список використаних джерел:

1. Статистика Міжнародної організації праці. URL <https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm>.
2. Протидія торгівля людьми. Міністерство соціальної політики. <https://www.msp.gov.ua/timeline/Protidiya-torgivli-lyudmi.html>

Зіньковський І.П.

адвокат,
доктор філософії за спеціальністю 081 - право

ДОКАЗУВАННЯ НАЛЕЖНОГО ПОРЯДКУ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ У ПОРЯДКУ Ч. 6 СТ. 290 КПК УКРАЇНИ

Зважаючи на вимоги ч. 12 ст. 290 КПК України: якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази, та великий масив практики ККС ВС з цього питання, стороні захисту також важливо забезпечити майбутню допустимість як доказів у суді наявних у неї фактичних даних.

Для сторони захисту КПК України передбачає істотно інші умови та порядок відкриття матеріалів: по-перше, умовою є запит прокурора; по-друге, сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення; по-третє, для прийняття цього рішення стороні обвинувачення надається можливість попередньо ознайомитися з матеріалами досудового розслідування. Отже, доказування у цьому аспекті має здійснюватися за такими напрямками: 1) доказування отримання / неотримання запиту прокурора; 2) відкриття належному суб'єкту; 3) підтвердження факту ознайомлення сторони обвинувачення з матеріалами сторони захисту.

Доказування отримання / неотримання запиту прокурора здійснюється у аспекті наявності / відсутності обов'язкової умови відкриття, адже за відсутності такого запиту обов'язок відкриття матеріалів у сторони захисту не виникає. На це неодноразово вказувалося у доктрині [1, с. 245] та практиці ККС ВС [2; 3], проте, з тактичних позицій може бути потреба забезпечити відкриття матеріалів захисту навіть у ситуації, коли немає запиту прокурора; у такому випадку слід направити матеріали на адресу

прокуратури із описом та повідомленням про вручення із листом, у якому вказати, що це матеріали на виконання вимог ч. 6 ст. 290 КПК України.

У разі ж, якщо прокурор стверджує, що ним скеровувався запит, а він жодної відповіді не отримав, то саме прокурор має доводити факт вручення / відправлення цього запиту, а захиснику слід ознайомитися із відповідними документами та встановити, чи дійсно вони мають ознаки відправки стороні захисту.

Стосовно належного суб'єкта для відкриття матеріалів, висловимо такі міркування. Зважаючи на те, що запит стороні захисту скеровується прокурором, то саме він має ознайомлюватися із матеріалами сторони захисту.

КПК України чітко не регламентує, як має фіксуватися підтвердження факту ознайомлення сторони обвинувачення з матеріалами сторони захисту, передбачено лише, що це має бути письмове повідомлення. Пропонуються такі варіанти: протокол доступу до матеріалів із описом; супровідний лист; письмове підтвердження прокурора з описом [4]; лист; розписка прокурора; відеофіксування [5]; носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії (ст. 103 КПК, п.8 ст.20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») та відібрання письмового підтвердження у прокурора про ознайомлення та можливість зробити копії матеріалів (ч. 9 ст. 290 КПК); процесуальний документ, в якому буде зафіксовано факт відкриття матеріалів стороні обвинувачення й відібрання письмового підтвердження у прокурора про ознайомлення та можливість зробити копії матеріалів (ч. 9 ст. 290 КПК п.8 ст.20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [6]. Усі ці матеріали є допустимими для доказування відповідного факту, адже закон не формалізує документ, який має бути складений. Крім того, можливо і підписання документу – підтвердження ознайомлення прокурора за допомогою ЕЦП.

Проте, питання виникають у разі небажання прокурора підтвердити факт ознайомлення. Без сумніву, ознайомлення з матеріалами кримінального провадження є правом, а не обов'язком сторони. Проте, за відсутності підтвердження ознайомлення можуть виникати сумніви стосовно доказів сторони захисту, і стороні захисту доведеться доводити, що прокурор не виявив бажання ознайомлюватися із матеріалами при тому, що направляв стороні захисту запит. Як пропонується, при небажанні прокурора розписуватися в підтверджуючих документах про отримання доступу до матеріалів сторони захисту, правильною і доцільною є практика складання адвокатом повідомлення про відкриття матеріалів стороною захисту, подача такого

повідомлення до канцелярії прокуратури, в якій працює прокурор (обов'язково отримати вхідний штамп прокуратури, підпис, посада, ПІБ працівника канцелярії, дата), або направити цінним листом з описом через відділення пошти на адресу прокуратури (додатково можна направити повідомлення на офіційну електронну пошту прокуратури з накладенням ЕЦП). В разі, якщо відкриваються тільки документи, то доцільно разом із повідомленням направити копії документів, в повідомленні (або в описі до цінного листа) доцільно скласти повний перелік документів, що відкриваються [9]. Цей шлях є ефективним для доказування відкриття матеріалів стороною захисту, проте, слід звернути увагу на ще один аспект. Є позиція ККС ВС, що іншого порядку підтвердження факту відкриття матеріалів стороною кримінального провадження протилежній стороні в разі зловживання нею своїми процесуальними правами (зволікання при ознайомленні з матеріалами або відмови у письмовому підтвердженні факту надання доступу до матеріалів), крім встановлення строку для ознайомлення ухвалою слідчого судді, КПК не передбачає [8; 9]. Крім того, у недавній Постанові ККС ВС було фактично зобов'язано в усіх випадках, крім того, є письмовий документ від сторони, який підтверджує ознайомлення або відмову від нього, звертатися із клопотанням до слідчого судді для встановлення строку для ознайомлення з матеріалами у порядку ч. 10 ст. 290 КПК України [10]. Тобто ККС ВС встановив альтернативу: або письмовий документ, який прямо підтверджує ознайомлення; або письмовий документ, який прямо підтверджує відмову від ознайомлення; або ухвала слідчого судді.

У разі, якщо прокурор підтверджує ознайомлення письмово, виникає питання стосовно відображення переліку матеріалів. Правильно викласти повний перелік матеріалів, якими він ознайомлений.

Є рекомендація відкривати матеріали потерпілому за процедурою аналогічною відкриттю матеріалів прокурору з тією особливістю, що здійснювати це за допомогою відправлення на його адресу цінних листів з описом [7]. Разом з тим, закон такої вимоги до сторони захисту не пред'являє, і незалежно від того, чи буде це зроблено, на допустимість доказів захисту ніяк не вплине.

Отже, доказування допустимості доказів, які надає сторона захисту, на виконання вимог ст. 92 КПК України, у аспекті відкриття матеріалів, здійснюється із дотриманням таких умов, правил та обмежень: локальним предметом доказування є дотримання порядку відкриття, належний суб'єкт для відкриття матеріалів, перелік відкритих матеріалів, підтвердження відкриття матеріалів; умовою відкриття є запит прокурора, реально

скерований стороні захисту; для доказування факту ознайомлення сторони обвинувачення з матеріалами сторони захисту допустимий будь-який документ, підписаний у письмовій формі або за допомогою ЄЦП, прокурором, а також електронний носій, який містить дані стосовно технічної фіксації ознайомлення; у разі, якщо прокурор не бажає ознайомлюватися, належними джерелами доказів цього факту є: (1) письмовий документ, який прямо підтверджує відмову від ознайомлення; (2) ухвала слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами; відкриття / невідкриття матеріалів потерпілому не впливає на допустимість доказів захисту; у документі, який підтверджує ознайомлення, слід вказувати повний перелік матеріалів із відповідними реквізитами.

Список використаних джерел:

1. Гловюк І. В. Проблемні питання застосування статті 290 КПК України у діяльності сторони захисту: практика ККС ВС. Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.). Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 243-246.

2. ЄДРСР, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88401654>

3. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208183>

4. Кузіна Ірина. Відкриття матеріалів досудового розслідування та захисту за ст. 290 КПК – лонгвід від адвоката. URL: <http://whitecollarblog.info/vidkryttya#vidkryttyaZahyst290>

5. Як правильно відкрити докази сторони обвинувачення? URL: <https://bargen.com.ua/2018/02/28/yak-pravylno-vidkryty-dokazy-storoni-obvynuvachennya/>

6. Щербак Світлана. Щодо відкриття доказів захисту сторони обвинувачення. URL: <https://blog.liga.net/user/sshcherbak/article/34751>

7. Полетаєв І.О. Відкриття матеріалів стороною захисту на стадіях кримінального провадження у відповідності із приписами статті 290 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <http://poletaev.kiev.ua/article/vidkryttya-materialiv-storonoyu-zahistu-na-stadiyah-kriminalnogo-provazhennya-u-vidpovidnosti-iz-pripisami-statti-290-kriminalnogo-procesualnogo-koдексу-ukrayini>

8. ЄДРСР, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80889235>

9. ЄДРСР, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86435695>

10. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100396114>

Каліновська Т. О.
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
3 курсу факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник: **Дуфенюк О.М.**
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТИПОВІ СПОСОБИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Публічне забиття з використанням молотка або сокири, волочіння за автомобілем, скидання з величезної висоти, нанесення численних ударів ріжучими предметами – це ще не весь перелік тих жорстоких способів, яким злочинці позбавляють життя «братів наших менших». Ця категорія кримінальних правопорушень характеризується особливим цинізмом, жорстокістю, зневагою до морально-етичних засад існування суспільства. Доволі часто доведені факти такого поведження з тваринами завершуються звільненням від покарання, що викликає певні сумніви у дієвості механізму захисту тварин та захисту норм суспільної моралі. Як слушно зазначає В.В. Александренко: «Жорстокість відносно тварин завдає шкоди не лише їм. Такі дії порушують громадську моральність, за умови їх вчинення в присутності малолітніх дітей розвивають у них жорстокість, агресію, байдужість до страждань живої істоти, сприяють формуванню садистських нахилів. Суспільна небезпека такого поведження полягає також у тому, що вона часто є чинником вчинення багатьох інших злочинів і правопорушень проти життя та здоров'я людини. Слідча і судова практика свідчать, що багато з тих, хто вчинив тяжкі злочини проти людини, починали зі знуцання над тваринами» [1, с. 123].

Варто зазначити, що дана тематика є досить актуальною і розроблялася фахівцями різних напрямків (Т.І. Синоверська, В.В. Демідова, О.О. Шуміло, Н.С. Бондаренко, І.А. Головка, А.О. Пархоменко, В. К. Сердюк, А.І. Гевчук, Д.О. Калмиков та ін.). Метою цієї доповіді є з'ясування типових способів жорстокого поведження з тваринами вчинення як елемента криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, та водночас посилення

уваги спільноти правників-науковців та практиків до питання всебічного, повного, швидкого та неупередженого розслідування таких справ.

За словами В. Демидової, криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами є важливою частиною окремої криміналістичної методики, яка охоплює систему даних про типові ознаки злочину, передбаченого ст. 299 КК України, має свій специфічний зміст, який визначається особливостями даних стосовно способів і знарядь учинення злочину, предмета та обстановки вчинення злочину, особи злочинця, а також особливою «слідовою картиною» [2, с. 173]. Посилення уваги до типового способу вчинення злочину зумовлене його складністю, повторюваністю, що має суттєве значення для розробки прийомів і методів виявлення, збирання та дослідження доказів у кримінальному провадженні. Криміналістичне значення способу вчинення злочину визначається специфікою виникнення доказів у процесі відображення події злочину в зовнішньому середовищі. Аналізуючи певний спосіб вчинення злочину можна висунути версії, де і які сліди можуть бути залишені, а виявивши сліди злочину можна припустити, яким способом його вчинено [3].

Згідно із Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 29.03.2006 року, жорстоким поводженням з тваринами є знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, у тому числі спричинило тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель, нацькування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин [4].

Жорстокі дії щодо тварин можна розділити на два види: активна жорстокість (нанесення тварині ударів, заподіяння фізичних ушкоджень, каліцтво (травматична ампутація частин тіла в різний спосіб), розчленування, розтин живої тварини, підпалювання шкіри, кінцівок, спалювання живцем, скидання з висоти, утоплення, закапування) та пасивна жорстокість (шкода, що завдається шляхом навмисного нехтування своїми обов'язками по догляду за тваринами і викликає тривалі страждання тварини. Зокрема, йдеться про носіння тугих нашійників, необроблені і відкриті рани, сліди від переломів кісток, що свідчить про ненадання ветеринарної допомоги, схуднення і знесилення тварини тощо). Знущанням слід вважати заподіяння тварині особливо сильних чи надзвичайно тривалих страждань (спалювання тварини живцем, обливання її кислотою чи лугом, застосування до неї отрути, моріння голодом чи спрагою протягом тривалого часу тощо) або

в такий спосіб, який свідчить про відсутність будь-якого жалю до тварини (наприклад, особа неодноразово проколює шкіру тварини невеличкою голкою, з усмішкою спостерігаючи за тим, як тварина мучиться, хизуючись цим перед іншими особами тощо) [5, с. 117-118].

Проведений власний аналіз двох десятків вироків суду із кваліфікацією даного кримінального правопорушення, оприлюднених у 2021 році у ЄДРСР показав, що найбільш поширеними способами жорстокого поводження з тваринами виявилися: завдання смерті тварині шляхом здійснення пострілу з використанням різних видів вогнепальної зброї, а також нанесення ударів в різні частини тіла тварини різноманітними предметами такими, як молоток, палиця. Натомість такі способи, як повішання, викидання з балкону, перерізування горла, утоплення, протягання за автомобілем тварини є менш поширеними, однак ці способи вирізняються більшою мірою жорстокості. З матеріалів проаналізованих кримінальних проваджень є очевидним факт, що більшість із зазначених способів, не спричиняло миттєвої смерті тварини, а навпаки – мало наслідком катування, мучення та тривалі фізичні страждання перед біологічною смертю. Нагадаємо, що фізична жорстокість до тварин, поряд з іншими формами асоціальної поведінки (злодійство, брехня, фізична жорстокість до людей), входить у клінічну картину проявів розладів поведінки Міжнародної класифікації хвороб [1, с. 126].

Підсумуємо сказане. Вчені стверджують, що Україна є лідером у рейтингу серед країн, яким притаманне явище прояву жорстокості у поводженні з тваринами [6, с. 105], проте методика розслідування жорстокого поводження з тваринами ще не сформована, тому виникає закономірне питання про створення криміналістичної характеристики даної категорії злочинів [2, с. 172]. Інформація про типові елементи криміналістичної характеристики, зокрема і спосіб вчинення злочину, дозволяють розмежувати різні слідчі ситуації та вибудувати алгоритми дій збирання доказів та притягнення винуватих осіб до відповідальності, що свідчитиме про дієвий стан захищеності не тільки наших тварин, а й моральних засад соціального життя.

Список використаних джерел:

1. Александренко В. В. Кримінально-правові та криміналістичні аспекти жорстокого поводження з тваринами. Юридична наука. 2015. № 4. С. 123–129.
2. Демідова В. В. Криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами: поняття та сутність. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету в внутрішніх справах. 2018. № 1. С. 169–173.
3. Гора І. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. Закон и жизнь. 2012. № 9. С. 35–38.
4. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 29.03.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>.

5. Александренко В. В. Поняття та способи жорстокого поводження з тваринами. *Юридична наука*. 2015. № 6. С. 116–120.

6. Євстаф'єва В. О., Кручиненко О. В. та ін. Юридичні аспекти щодо адаптації українського законодавства до вимог Європейського Союзу з питань жорстокого поводження з тваринами. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2017. № 1-2. С. 104–107.

Козак М. В.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

4 курсу факультету № 1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Наконечний А. В.

Т.в.о. начальника ВПЗ

Сарненського РВП

(ГУНП в Рівненській області)

Науковий керівник: **Хитра А. Я.**

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри кримінального процесу та

криміналістики факультету №1 ІПФПНП,

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМАТИКА ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Українське законодавство, зокрема Конституція України, яка має вищу юридичну силу, безпосередню дію і застосовується на всій території нашої держави, гарантує захист прав і свобод людини та громадянина. Однак слід зазначити що навіть не зважаючи на гарантування вищезазначених прав і свобод, це не виключає можливості їх порушення.

Ст.2 КПК України визначає завдання кримінального судочинства, зазначені у наведеній нормі завдання повною мірою спрямовані на захист честі та гідності, основних прав і свобод людини, зокрема і через відновлення зазначених прав у разі їх порушення, а також через механізм відшкодування (компенсації) шкоди заподіяної особі внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Проаналізувавши статистичні дані, можна помітити, що кожного року зростає сума шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями. Відтак, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень загальна сума

матеріальної (моральної) шкоди, встановленої судом за вироками, котрі набрали законної сили 2017 року становила майже 12,8 млрд грн, 2018 року – 16,2 млрд грн, 2019 року – 19,7 млрд грн. Як бачимо з наведеної статистики, заподіяння шкоди кримінальними правопорушеннями та її відшкодування динамічно зростає. Крім того, зростає і кількість позовів про стягнення моральної шкоди – з 01 січня 2020 року зазначених позовів подано 62978 разів, з них у цивільному судочинстві – 40091 разів або 63,65% від загальної кількості позовів. Призначено судово-психологічних експертиз за фактами про спричинення моральної шкоди з 01 січня 2020 року – 1920 разів або 3,04% від загальної кількості позовів про стягнення моральної шкоди [2, с. 3]. Також проаналізувавши Звіти Судової адміністрації можна констатувати, що великий відсоток потерпілих осіб використовують своє право на заявлення цивільного позову у кримінальному провадженні [3].

Звертаючись до наукової літератури, бачимо що означеній темі приділяється досить багато уваги та існує певний науковий доробок у цьому напрямку, однак досі залишається невирішеним ряд питань пов'язаних з відсутністю єдиної термінології, визначенням умов настання цивільно-правової відповідальності за завдану кримінальним правопорушенням моральну шкоду, критеріїв визначення її розміру та способів відшкодування тощо.

Щодо поняття моральної шкоди то воно не закріплене в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України, або в інших нормативно-правових актах, на нашу думку не можливо надати вичерпного опису цьому оціночному поняттю. В ст.23 Цивільного кодексу України визначено тільки коло обставин, у яких полягає моральна шкода. Однак, самого поняття моральної шкоди не закріплено, в свою чергу законодавець визначив лише найбільш часті та вірогідні способи прояву такої шкоди. Будь-яка спроба викласти вичерпне визначення цього поняття на нашу думку буде неминуче невдалою, так як неможливо виділити в оціночному понятті універсальні, визначальні, родові риси, які були б характерними для нього в цілому і вичерпували б його зміст повністю у кожному конкретному випадку. На наш погляд слід погодитися з такою думкою що «хоч у чинному КПК України немає самого визначення цього поняття (очевидно у цьому й немає необхідності, оскільки визначення поняття моральної шкоди містить цивільне законодавство» [1, с. 15].

Питання щодо критеріїв визначення розміру моральної шкоди, то тут слід зазначити що це було і залишається досі одним із найбільш дискусійних питань і на нашу думку насправді слід погодитися з позицією викладеною у п.6.4 Методичних рекомендацій «Відшкодування моральної шкоди»

(лист Міністерства юстиції від 13.05.2004 №35-13/797) де зазначено, що «моральну шкоду не можна відшкодувати в повному обсязі, оскільки немає (і не може бути) точних критеріїв майнового виразу душевного болю, спокою, честі, гідності особи» [6]. Наведене вище дає можливість говорити про те що будь-яка компенсація не може бути сумірною стражданням. При спробі законодавчого закріплення критеріїв визначення розміру моральної шкоди, застосовано велику кількість оціночних понять, таких як «розумність», «справедливість», «глибина душевних страждань», «інші обставини, що мають значення у справі». У наукових працях згадується про велику кількість наукових методик, які дають можливість за певними критеріями визначити приблизний розмір завданої немайнової шкоди, проте жодна із них офіційно не визнана єдиновірною. Стосовно цього на практиці вироблений принцип прохати у позовній заяві про максимальний, на переконання позивача, розмір відшкодування шкоди, який в ході судового розгляду буде співставлятися із обставинами справи, піддаватися аналізу і в кінцевому результаті буде визнаний у судовому рішенні обґрунтованим повністю чи в його частині, або ж взагалі визнаний безпідставним.

Оскільки моральна шкода відшкодовується у матеріальній формі, слід зазначити що на практиці під час здійснення кримінального провадження виникає ряд проблем щодо вжиття органами досудового розслідування заходів забезпечення відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Такі труднощі породжуються низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, а саме: несвоєчасністю звернення потерпілих із заявою про кримінальне правопорушення; різноманітністю способів приховування та реалізації викраденого майна; знищенням майна; високим рівнем оснащення злочинців засобами зв'язку, транспортом та іншою технікою, що забезпечує швидкий вивіз викраденого чи іншого майна в інші райони і його реалізацію; груповим характером скоєних кримінальних правопорушень; відсутністю необхідних у правоохоронних органів сил і засобів для роботи в місцях можливого збуту викраденого і т.д.

До найбільш важливих проблем, відносимо об'єктивні причини, це насамперед прогалини правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку з цивільним позовом у кримінальному провадженні. Це спричинено процесом швидкого реформування та рядом перетворень в правоохоронних органах України що призводить до серйозних змін, оскільки корегується стратегія і тактика боротьби зі злочинністю. Суспільство і державу хвилює не тільки результат діяльності правоохоронних органів, але й те, яким чином цей результат досягається [4, с. 4]. Тому законодавча база

повинна постійно оновлюватися та вдосконалюватися, відповідаючи при цьому викликам сьогодення.

Не менш негативними у загальній структурі проблем відшкодування моральної шкоди завданої кримінальним правопорушенням є чинники суб'єктивного характеру. Практика показує що органи досудового розслідування всупереч положенням ст. 91 КПК України, ставляться до доказування виду і розміру завданої кримінальним правопорушенням шкоди як до другорядного завдання розслідування (відповідно до анкетувань). Також органи досудового розслідування не вживають належних заходів до своєчасного встановлення шляхів руху цінностей, отриманих злочинним шляхом, ощадних рахунків, депозитів, відкритих на ім'я підозрюваних і обвинувачених у банках та інших кредитних організаціях та вжиття заходів до накладення арешту на майно цих осіб з метою забезпечення в подальшому цивільного позову, оскільки на перший план в діяльності органу досудового розслідування виходить далеко не забезпечення реального відшкодування шкоди потерпілій особі. Про це свідчить навіть судова практика, зокрема Верховний Суд України, відзначав у своїх постановках, що деякі слідчі переконають потерпілих не заявляти цивільний позов у ході слідства, а зробити це під час розгляду справи в суді. З урахуванням того, що потерпілі, як правило, не обізнані з положеннями закону і при цьому досить рідко запрошують захисників для участі в судовому процесі, їхні права та законні інтереси, особливо в частині відшкодування заподіяної злочином шкоди, у багатьох випадках залишаються зовсім незахищеними [5]. Якщо ж потерпілий не заявив цивільний позов на досудових стадіях процесу та зробить це після завершення досудового розслідування, то з цього ніби випливає, що державу, в особі уповноважених нею органів, не хвилює питання доказування такого цивільного позову, вона ніби знімає з себе цей обов'язок. Проте доказування факту завдання шкоди і її розміру (майнової) є обов'язком органів досудового розслідування в усіх випадках, незалежно від того, коли позов пред'явлено.

Невирішеність цих та багатьох інших питань негативно позначається на судовій практиці та призводить до недостатнього захисту прав і ключових свобод людини. В умовах інтеграції України до європейського простору така законодавча розмитість та невизначеність не сприяє ефективному процесу законотворення та реформування. Тому створення ефективного механізму відшкодування моральної шкоди, завданої особі внаслідок вчинення кримінального правопорушення сприятиме оздоровленню

морального стану суспільства та підвищенню авторитету держави, її органів правопорядку.

Список використаних джерел

1. Татарин І. І. Відшкодування шкоди потерпілому, заподіяної кримінальним правопорушенням: монографія / І. І. Татарин. – Львів, ЛьвДУВС, 2017 – 184 с..

2. Руденко Ю. Особливості юридико-психологічних механізмів відшкодування (компенсації) моральної шкоди в кримінальному процесі України. – Робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 081 «Право» – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2021.

3. Звіти Судової адміністрації Львівської області [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Судова влада – України Режим доступу: [http:// ru.lv.court.gov.ua/tu14/9/](http://ru.lv.court.gov.ua/tu14/9/)

4. Основи оперативно-розшукової діяльності». Навчальний посібник. Автори: О. Ю. Анциферов, М.В. Стащак, В. В. Шендрик та ін. / за редакцією С. М. Гусарова. – Х.: Вид-во ХНУВС, 2015. – 312 с.

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 02 липня 2004 р. № 13 «Практика застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>

6. Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди» (лист Міністерства юстиції від 13.05.2004 №35-13/797) [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_797323-04

Комісарчук Ю.А.

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1 ІПФПНП,

кандидат юридичних наук, доцент,

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Паляник І.С.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

4-го курсу факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Для повного та ефективного виконання завдань кримінального провадження, необхідно встановити факти та обставини кримінального правопорушення максимально наближено до дійсності події, що трапилася, оскільки розслідування здійснюється в ретроспективі. З метою встановлення цієї відносної істини, у провадженні часто виникає необхідність у

проведенні експертиз щодо дослідження об'єктів, явищ і процесів, які містять відомості про обставини вчинення розслідуваної події. Експерт відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) є учасником кримінального провадження та відповідно до ч. 1, 2 ст.10 Закону України «Про судову експертизу» Судовим експертом може бути особа, яка має необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань, а також судовим експертом державних спеціалізованих установ може бути фахівець, який має відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшов відповідну підготовку та отримав кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [1].

Взагалі, термін «судова» передбачає, що експертиза застосовується у судовому провадженні, а її призначення, провадження та використання отриманих експертом результатів визначено кримінальною процесуальною формою. Відповідно до норм КПК та ЗУ «Про судову експертизу», судовим експертом може бути особа, яка призначається за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, що володіє необхідними науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, застосування яких вимагається для вирішення питань, що виникають при провадженні у кримінальній справі з метою для надання висновку з досліджуваних питань [3, с.142].

Згідно зі ст. 70 КПК та ст. 14 Закону України «Про судову експертизу», за невиконання своїх обов'язків експерт може бути притягнутий до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, матеріальної відповідальності [5, с.133]. Такі самі види відповідальності для експерта передбачені й у п. 2.4. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [2]. Діяльність експерта як учасника кримінального провадження вимагає від нього підвищеної відповідальності за свої дії. Можливість притягнення експерта до різних видів відповідальності зумовлена також тим, що невиконання чи неналежне виконання ним своїх професійних обов'язків не завжди є умисним і свідомим, а зумовлене суб'єктивними чи об'єктивними факторами. Тому водночас із кримінальною (найсуворішою) відповідальністю щодо експерта передбачена процесуальна, дисциплінарна й інші менш суворі види відповідальності [5, с.136].

На думку Галушко О.В., експертом варто вважати не зацікавлену у результатах провадження особу, яка не має у справі особистого інтересу, не перебуває у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого, володіє необхідними для вирішення судово-експертних завдань спеціальними знаннями, уміннями та практичними

навичками, має відповідну кваліфікацію, який за дорученням повинен провести дослідження та надати об'єктивний, обґрунтований письмовий висновок для з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення, та який несе встановлену законом відповідальність [7, с.242-243].

Згідно з процесуальною формою залучення експерта стороною захисту у кримінальному провадженні відбувається за наявності двох підстав: 1) фактична підстава – для з'ясування обставин необхідно залучити експерта, який володіє спеціальними знаннями для проведення дослідження; 2) юридична підстава – експерт залучається на підставі статей 69, 70 та 242 КПК.

Особливого значення набувають питання призначення та проведення судових експертиз, залучення експертів, оцінки наданих експертних висновків з метою дотримання засади змагальності та процесуальної свободи та рівності сторін кримінального провадження. Так, у контексті реалізації принципу процесуальної рівності та змагальності сторін кримінального провадження Пилипенко Г.М. зазначає, що судова експертиза є найбільш значною та кваліфікованою формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, висновок експерта підлягає ретельній оцінці суб'єктами доказування з погляду як додержання норм кримінального процесуального закону при проведенні судової експертизи, так і наукової обґрунтованості, правильності висновків експерта; сам принцип змагальності у кримінальному провадженні вимагає більш якісної оцінки експертного висновку, а отже постає питання визначення меж компетенції та компетентності судового експерта, яка може розглядатися у двох аспектах: як процесуально закріплене коло повноважень, його права та обов'язки, і, як комплекс знань у сфері теорії, методики та практики судової експертизи певного виду [4, с.160].

Ми погоджуємося з висновками Паладійчука О.Ю. щодо важливості та значення судової експертизи у кримінальному провадженні. Науковець зазначає, що на даний час судова експертиза – це найкваліфікованіша форма використання спеціальних знань в кримінальному судочинстві, яка постійно розвивається шляхом створення нових і вдосконалення наявних методик дослідження і знаходить все більше застосування в судово-слідчій практиці. Так, на його думку, експертиза становить дослідження наданих судом чи іншими учасниками кримінального процесу об'єктів, яке проводиться експертами на основі спеціальних знань та на науковому підґрунті з метою вивчення відомостей про факти, що мають істотне значення для правильного вирішення справи, яке відбувається у процесуальному порядку з

дотриманням встановлених чинним законодавством правил. Об'єктом у проведенні експертизи є певний предмет (предмети), які необхідно дослідити експерту, якими зазвичай є речові докази. Крім того, до об'єктів експертизи також належать події, факти, явища та інші нематеріальні об'єкти, необхідність вивчення яких в процесі розгляду потребує спеціальних знань та проведення експертного дослідження [6, с.88].

Аналіз процесуальних особливостей діяльності експерта вказує на те, що експерт є суб'єктом судово-експертної діяльності щодо здійснення справедливого правосуддя; має широке коло повноважень, несе відповідальність у випадку вчинення незаконних дій у своїй професійній діяльності або відмови від виконання своїх прямих обов'язків. Момент визначення процесуального статусу судового експерта безпосередньо пов'язаний з його призначення судом, слідчим, дізнавачем. Після залучення до кримінального провадження, експерт у своїй діяльності здійснює повноваження покладені на нього кримінальним процесуальним законодавством, користується правами та виконує свої обов'язки. Питання щодо з'ясування компетентності та неупередженості експерта виникають як при призначенні експертизи, так і під час оцінки його висновку. Експерт повинен володіти комплексом спеціальних знань, який є необхідним для якісного проведення дослідження та формулювання науково обгрунтованого висновку щодо поставлених йому завдань.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про судову експертизу» ВВРУ від 1994. Електронний ресурс – режим доступу [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>]

2. Наказ МЮУ «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» № 53/5 від 1998. Електронний ресурс – режим доступу [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>]

3. Дудич А. В. Поняття судового експерта як учасника кримінального провадження. Наше право. 2014. № 6. С. 138-143.

4. Пилипенко Г. М. Оцінка компетентності експерта. Правничий часопис Донецького університету. 2013. №2. С. 159-164.

5. Дудич А. В. Відповідальність експерта у кримінальному провадженні України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. № 30. Том 2. С. 132–136.

6. Паладійчук О. Ю. Значення судової експертизи у вирішенні завдань кримінального провадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2015. Вип. 34. Т. 3. – С. 87–89.

7. Галушко А.В. Експерт як учасник кримінального провадження: теоретичний аспект. Право і суспільство. 2017. № 5. С. 237–243.

Коморанець В. В.

судовий експерт сектору досліджень зброї
відділу криміналістичних видів досліджень
(Рівненський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центру МВС України)

ОСНОВНІ ТА ДОДАТКОВІ СЛІДИ ПОСТРІЛУ, ЇХ ФІКСАЦІЯ ТА ВИЛУЧЕННЯ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

При злочинах, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, поряд з іншими слідами та речовими доказами залишаються сліди від куль, дроби на різних предметах, кіптява на тілі того, хто стріляв, в самій зброї та на предметах, які перебували в момент пострілу перед ним, кулі, дріб, гільзи, пижі, патрони викинуті зі зброї та сама зброя.

Дані, отримані, в ході огляду місця події мають вагоме розшукове та доказове значення, дозволяють:

- встановити факт застосування вогнепальної зброї;
- визначити вид, а в ряді випадків і систему застосованої зброї;
- встановити, з якого екземпляра зброї були зроблені постріли, і на цій основі викрити підозрюваного в скоєні злочину;
- виявити обставини вчинення злочину (місце, звідки стріляли, число, напрям і дистанцію пострілів) [2].

Все це обумовлює необхідність проведення на місці події дуже ретельної роботи з виявлення, вивчення, фіксації та вилучення слідів застосування вогнепальної зброї.

Під час зіткнення кулі чи шроту з перешкодою виникають сліди у вигляді пробоїн, вм'ятин, тріщин, розривів, слідів кіптяви тощо. Такі сліди поділяються на основні та додаткові.

Основні сліди пострілу утворюються при впливі на перешкоду куль, дроби, картечі, інших снарядів [1]. При цьому виникають:

- пробоїни (коли кулі або дріб пробивають перешкоди);
- сліпі канали-заглиблення (кулі або дріб залишаються в предметі);
- поверхневі сліди рикошету (подряпини), вм'ятини, відколи (коли кулі або дріб, потрапивши на предмет, не пробивають його та рикошетять, тобто змінюють напрям польоту).

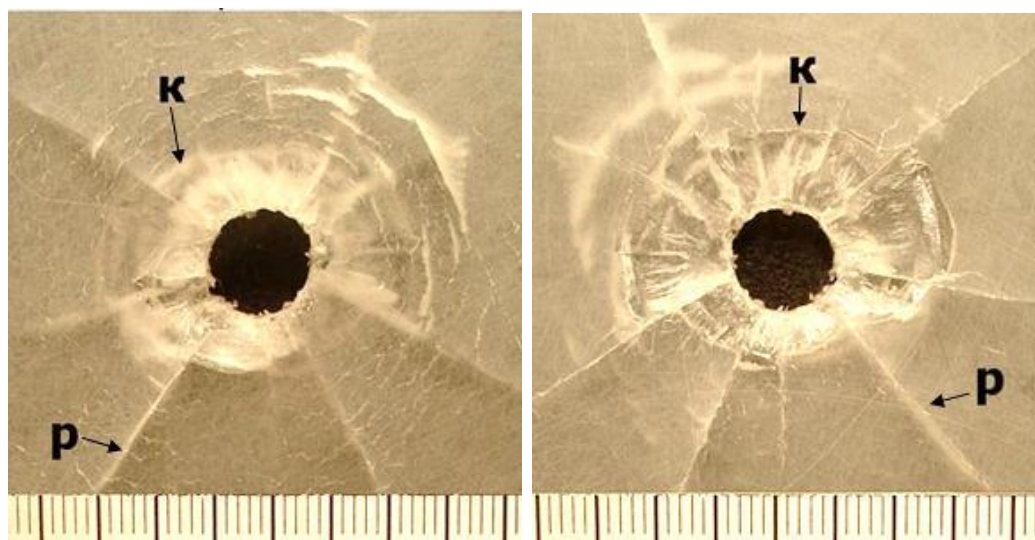
Найчастіше під час огляду місць події, кульові пробоїни залишені внаслідок пострілу з вогнепальної зброї зустрічаються на склі, металі, деревині, тканині.

Пробоїни в склі, утворені кулею, що летить «правильно», мають округлу форму з більшою або меншою кількістю відколотих частинок скла по краях отвору. З боку вихідного отвору спостерігається кратер у вигляді поступового розширення в напрямку руху кулі.

Специфічними ознаками кульових пробоїн у склі є: наявність ободка навколо отвору у вигляді найдрібніших частинок скла, що знаходяться в аморфному стані, радіальних і концентричних (дугових) тріщин, що поширюються на значну відстань від місця удару кулі в перешкоду (Мал. 1) [3].

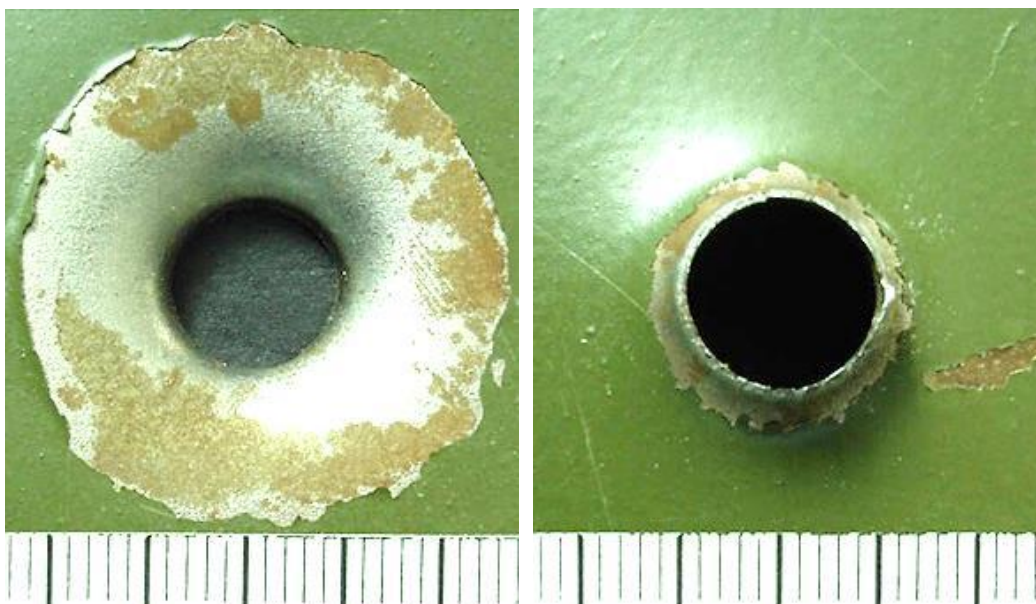
При пострілі, в скло під кутом отвір отримує витягнуту форму, зона кратера, як правило, збільшується в сторону руху кулі. Однією з ознак, яка вказує на те, що постріл був проведений під кутом, є велика кількість концентрації радіальних тріщин у вигляді пучків, спрямованих в бік польоту кулі.

Сліди рикошету на склі мають вигляд односторонніх вибоїн (заглиблень), а іноді наскрізних пробоїн, невеликих за розміром, з прямолінійними тріщинами, що розходяться в сторони.

Малюнок 1. Тріщини та пробоїна в склі, утворені кулею: А – вхідний; Б – вихідний кульовий отвір на склі; Р – радіальні тріщини; К – концентричні тріщини.

Пробоїни від куль в металі являють собою круглі отвори з нерівними, зубчастими краями, вигнутими в напрямку польоту кулі (Мал.2) [3]. Діаметри пробитих отворів зазвичай відповідають калібру куль або дещо перевищують їх.

Малюнок 2. Пробоїна в металі, утворена кулею: А – вхідний кульовий отвір; Б – вихідний кульовий отвір.

Якщо куля потрапляє в метал під прямим кутом і не пробиває його, вона розплющується та падає, а на металі залишаються сліди у вигляді округлих заглиблень, коли ж куля влучає в метал під косим кутом, після цього рикошетить, залишаються сліди у вигляді заглиблень нерівної форми з подряпинами та нашаруваннями.

Пробоїни від куль в сухому дереві мають вигляд круглих отворів. У ряді випадків дерево в місці пробоїни тріскається. Діаметри отворів приблизно відповідають каліброві куль. Можливі відхилення пробоїн, за формою і розмірами, це залежать головним чином від ступеня вологості дерева і від його породи. Більш сире дерево з волокнистою будовою володіє значною пружністю, внаслідок чого кульовий канал після проходження кулі дещо стискається (у напрямку волокон), набуваючи овальну форму [2].

Для правильного визначення калібру стріляної кулі необхідно вимірювати сам кульовий канал, та поясок обтирання по його зовнішнім контуру.

Вихідний отвір в дереві як при прямому влученні в перешкоду, так і при пострілах під кутом має неправильну форму, спостерігається різко виражене орієнтування волокон деревини в сторону виходу кулі, можуть мати місце відколювання деревини, поверхнєве розтріскування перепони в напрямку волокон. Сліди ковзання на дереві, якщо вони утворені кулею,

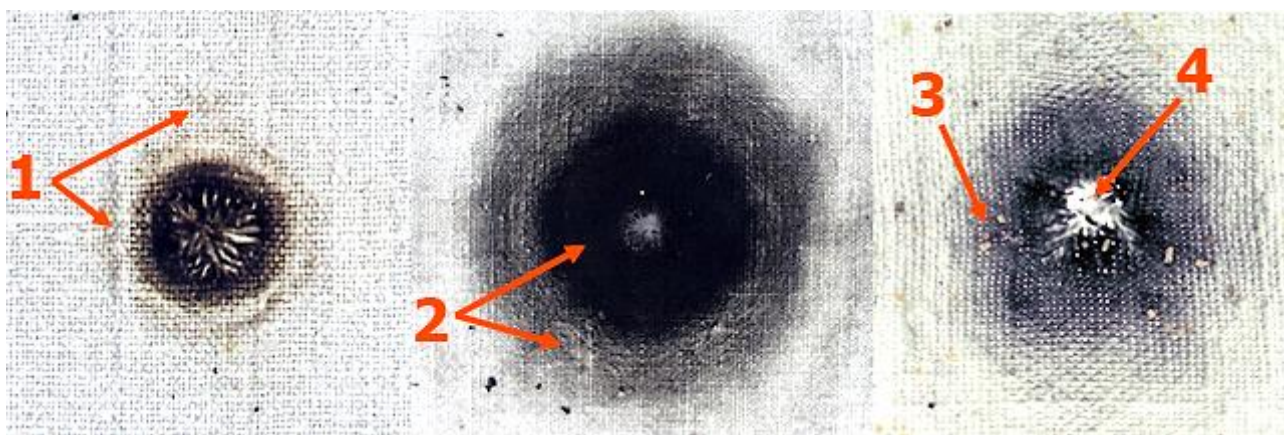
вистріляною під невеликим кутом, представляються у вигляді заглиблень довгастої форми; волокна деревини при цьому мають розриви, орієнтовані в напрямку польоту кулі.

У штукатурці кулі залишають круглі пробоїни, розміри котрих приблизно відповідають розмірам кулі. Щоб точно бути впевненим в тому, що слід залишено кулею, необхідно виявити та вилучити її з перешкоди.

Кульові отвори в тканинах одягу мають круглу, овальну або зірчасту форму. Якщо отвір має круглу форму, то його розмір, береться за зовнішнім обідка обтирання. Іноді від отвору йдуть хрестоподібні або Т-подібні розриви тканини. Краї тканини з боку вихідного отвору зазвичай бувають повернутими на зовні, тобто орієнтуються в бік руху кулі [2].

Під отворами зірчастої форми мають на увазі пробоїни з нерівними (рваними) краями. Утворюються такі пробоїни, як правило, при стрільбі з близьких дистанцій, коли на тканину крім снаряду діє ударна сила порохових газів.

Додаткові сліди пострілу утворюються в результаті динамічної та термічної дії порохових газів, полум'я, відкладання кіптяви, незгорілих порохинок, продуктів змащення ствола зброї (Мал. 3) [3].

Малюнок 3. Додаткові сліди пострілу: 1 – слід мушки та дульного зрізу ствола револьверу (штанцмарка); 2 – відкладення кіптяви; 3 – відкладення незгорілих порохинок; 4 – відсутність частини матеріалу («мінус тканина»).

Додаткові сліди пострілу грають двояку роль: по-перше, їх наявність в сукупності з ознаками механічних пошкоджень на перешкоді дозволяє встановити, що дане пошкодження є саме вогнепальним, по-друге, ці сліди допомагають вирішити запитання про дистанцію пострілу, що має важливе значення при аналізі обставин події [2].

При пострілі разом з пороховими газами з каналу ствола вилітають тверді та рідкі частинки продуктів згоряння, які під дією високої

температури утворюють основну термічну дію на об'єкт пошкодження (якщо він знаходиться в безпосередній близькості від того, хто стріляв). Ознаками температурної дії пострілу є сліди обпалення (опіку), які утворюються на тканинах одягу, іноді на сухій поверхні дерева, на папері та інших об'єктах органічного походження [1, 2].

Згоряння порохового заряду веде до утворення найдрібніших частинок, які під тиском порохових газів, осідають на перешкоді у вигляді тонкого шару кіптяви. На світлих перешкодах кіптява відображається у вигляді темної плями, навколо вхідного отвору. Ступінь слідів кіптяви залежить від потужності зброї, виду пороху, яким споряджений патрон та відстані пострілу.

Форма плям кіптяви на перешкодах, розташованих перпендикулярно до лінії польоту кулі, зазвичай округла. У випадках пострілу під кутом пляма кіптяви набуває витягнуту (овальну) форму при цьому кульовий отвір виявляється зміщеним в сторону, звідки був зроблений постріл.

При пострілі, як правило, спостерігається неповне згоряння порохового заряду. При цьому зі ствола вилітають незгорілі порошинки котрі на близькій відстані здатні утворити механічні пошкодження. Характер пошкодження залежить від потужності зброї, форми, ваги незгорілих порошинок, відстані пострілу і механічних властивостей перешкоди.

Після проходження через перешкоду снаряда (кулі, дробу або їх частин) навколо вхідного отвору можна спостерігати вузький обідок темного кольору, який називається паском обтирання. Він утворюється за рахунок осіданням різних речовин, що знімаються тертям з зовнішньої поверхні снаряду в момент руйнування перешкоди.

До цих частинок насамперед відноситься кіптява, склад якої може вказувати на вид пороху, яким споряджався патрон. При пострілі зі зброї з сильно зношеним стволом кількість кіптяви на кулі збільшується, внаслідок чого поясок обтирання стає більш інтенсивним [1].

Поясок обтирання добре виявляється на перешкодах з дерева, на тканинах і шкірі. Ефект металізації спостерігається при ураженні більшості твердих перешкод (залізо, камінь, дерево та ін.).

Криміналістична цінність пояска обтирання полягає в стійкості його утворення незалежно від дистанції пострілу. Практично його наявність сприяє вирішенню запитань, є дане пошкодження вогнепальним і з якого боку знаходиться вхідний отвір.

При пострілі в упор на одязі або шкірі близько вхідного отвору може утворитися відбиток дульного зрізу зброї «штанцмарка». У пістолетів

відбивається передня поверхня кожуха затвора або дуловий зріз ствола, у гвинтівок і карабінів – намушник та головка шомпола, у двоствольних мисливських рушниць – дуловий зріз другого ствола та ін. На шкірі ці відбитки мають вигляд саден, синці або додаткової рани. На одязі це може бути вдавлення і згладжування ворсу на чітко обмеженій ділянці в поєднанні з кіптявою або забрудненням. Утворення відбитка дульного зрізу зброї пояснюється тим, що гази, проникаючи під одяг або шкіру, розширюють там і з силою притискають одяг або шкіру до кінця зброї.

Відбиток дульного зрізу зброї на поверхні перешкоди – є безумовною ознакою пострілу в упор. По ньому в ряді випадків можна встановити вид використаної зброї та положення, в якому положенні вона була приставлена.

Всі виявлені сліди пострілу насамперед повинні бути зафіксовані шляхом фотозйомки. При цьому робляться знімки, що показують розташування слідів щодо предметів на місці події, а також збільшені знімки самих пошкоджень, зроблені масштабним способом. У зв'язку з тим, що сліди зазвичай мають невеликі розміри, їх рекомендується перед фотографуванням відзначити стрілками, кружками, обвести крейдою. При фотографуванні дробових ушкоджень кожне з них доцільно також обвести крейдою, крім того, окреслити всю уражену дробом ділянку. Для фіксації напрямку кульового каналу робиться знімок з вставленим в отвір перешкоди прямим направляючим стрижнем (паличкою, шомполом та ін.), це один зі способів візування [2].

Якщо на місці події є значна кількість слідів пострілу, рекомендується їх нанести на схему. Коли місцем події є приміщення, складається масштабний розгорнутий план, на якому можна відзначити сліди пострілу, розміщення на стінах, стелі, предметах.

При огляді основних слідів пострілу та описі їх зазначають [1, 2]:

- вид слідів та їх кількість;
- місце розташування слідів (ділянка стіни, положення на тілі або одязі людини та ін.);
- відстань від центру кожного сліду до двох нерухомих орієнтирів;
- відстань між іншими слідами;
- вид і характеристика перешкоди (скло, дерев'яна стіна, метал та ін.); товщина перешкоди, її стан (міцна, стара, м'яка, тверда та ін.);
- форма пошкодження (кругла, овальна, лінійна, зірчасті (радіальний), хрестоподібна, Т-подібна, рівна, рвана);

- стан крайових ділянок (рівні, нерівні, рвані, втягнуті всередину, вивернуті назовні);

- розміри ушкодження (вимірюються вдвох взаємно перпендикулярних напрямках), для круглих ушкоджень їх діаметр;

- ознаки напрямки пострілу (напрямок каналу входження кулі в перегородку) і глибина пробоїни (визначається дерев'яною паличкою);

- характер пошкоджень в склі: наявність отвору, паска навколо нього з порушеною (аморфною) структурою скла, радіальних і концентричних тріщин, їх вид (ламані, з плавними вигинами) і кількість (вказується, з якого боку їх більше);

- розташування уламків скла (в приміщенні або поза ним);

- форма отвору в склі, наявність кратеру (вказати, з якого боку скла діаметр отвору більше);

- наявність (відсутність) блиску біля країв ушкоджень в металі, чи є відшарування волокон по краях ушкоджень свіжими.

При огляді додаткових слідів пострілу відзначають [1, 2]:

- наявність відбитка дульного зрізу зброї (штанцмарка), його форму, розміри;

- сліди опалення, обвуглювання (зміна кольору волокон тканини одягу, їх скручування та ін.), зону їх відкладення, інтенсивність;

- розриви тканини, їх форму (X-подібна, T-подібна, Г-подібна, лінійна, овальна), довжину променів розриву;

- відкладення кіптяви: колір кіптяви (чорний, темно-сірий, зелений), інтенсивність і однорідність відкладення; форму відкладення (кільцеподібна, променеподібна, плямиста);

- відкладення (занурення) незгорілих порошинок, зону відкладення (по діаметру), інтенсивність відкладення (занурення), вид порошинок (незгорілі, напівзгорілі), їх колір, форму;

- сліди змащувального матеріалу каналу ствола (дрібні маслянисті сліди) - зону відкладення, форму, розміри;

- наявність паска обтирання, його колір, ширину, зовнішній діаметр.

Основна вимога, якої необхідно дотримуватися при вилученні речових доказів – це забезпечення їхнього збереження.

Підсумовуючи викладене, відзначаю, що під час огляду місця події, де при вчиненні злочину застосовувалась вогнепальна зброя, можуть бути виявлені окремі екземпляри зброї, кулі, шріт, пижі, гільзи, сліди пострілу на предметах і тілі потерпілого. Для проведення такого огляду слідчому доцільно залучати спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями в галузі

судової балістики. Завданням такого огляду є виявлення, фіксація, вилучення зброї, боєприпасів, слідів пострілу, а за необхідності, і дослідження таких слідів на місці події для визначення виду, системи, калібру зброї, кількості пострілів, дистанції, напрямку і місця, з якого було проведено постріл.

Список використаних джерел:

1. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Сулява О.Ф. Балістика: криміналістичне зброєзнавство. Підручник./За редакцією проф. П.Д. Біленчука. К.: Міжнародна агенція «BeeZone», 2003. 384 с.

2. Разумов Э.А, Молибога М.П. Осмотр место происшествия. Методика и тактика. – К.: Ред. Колл. МВД Украины, 1994. 672 с., с ил.

3. Мультимедійний підручник «Криміналістика» Розділ 2. Глава 8.:

URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lecture_2.8.html (Last accessed 02.04.2021).

Кравченко Л. В.

аспірант

(Національна академія Служби безпеки України)

**РОЛЬ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ
НА ЕТАПІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Актуальність дослідження ролі спостереження за особою, річчю або місцем на етапі збирання доказів у кримінальному провадженні, а також його місця у системі негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д) важко переоцінити. Спостереження за особою, річчю або місцем дає змогу всебічно і об'єктивно зібрати доказову інформацію щодо вчиненого кримінального правопорушення або на стадії його готування. При цьому, спостереження може використовуватись як самостійна негласна дія, так і в комплексі з іншими видами НС(Р)Д (обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, контроль за вчиненням злочину тощо) з метою створення умов для їх проведення.

Збирання доказів у кримінальному провадженні передбачено ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1].

Під збиранням доказів, слід розуміти їх пошук, отримання та фіксацію уповноваженими суб'єктами визначеними законом способами [2, с.34].

У свою чергу, спосіб – це певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України способами збирання доказів та їх процесуальних джерел для сторони обвинувачення є:

- проведення слідчих (розшукових) дій та НС(Р)Д;
- витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок;
- проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України [1].

НС(Р)Д – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [2, с.8].

Спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) є видом НС(Р)Д, і проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Слідчому судді необхідно надати відомості, отримані в ході досудового розслідування, що підтверджують неможливість одержання відомостей про злочин чи особу, яка його вчинила, в інший спосіб [4].

Спостереження за особою, річчю або місцем у виняткових невідкладних випадках, визначених статтею 250 КПК України дозволяється проводити до постановлення ухвали слідчого судді.

Основними способами фіксації доказів у рамках проведення НС(Р)Д, а саме, розглядаючи їх в межах статті щодо спостереження за особою, річчю або місцем є застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження (фотографування, звукозапис, аудіо- чи відеозапис), виготовлення фототаблиць, схем [4].

Відповідно до науково-практичного коментаря КПК України, який більш деталізує способи фіксації і визначає, що спостереження за особою в публічно доступних місцях полягає у візуальному спостереженні за особою слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування в певному, публічно доступному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження.

Наступним способом фіксації у рамках ст. 269 КПК України, є спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях, яке передбачає візуальне спостереження за певною річчю або певним місцем слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її переміщення, контактів з нею певних осіб, подій у певному місці для перевірки відомостей під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження [5].

Отже, стеження за річчю має свої особливості, суть яких полягає у можливості виявити злочинні зв'язки учасників протиправних діянь та роль кожного з них.

Разом з тим, стеження за місцем полягає у встановленні фактів протиправних діянь у певний проміжок часу. У практичній діяльності візуальне спостереження може бути поєднане з іншими негласними слідчими діями або оперативно-розшуковими заходами: зняттям інформації з каналів зв'язку, опитуванням, контрольними закупками товарів, оперативним пошуком, затриманням підозрюваного тощо [6].

З урахуванням вищевикладеного та з огляду на ст. 269 КПК України, потрібно зазначити, що збір доказів за допомогою спостереження за особою, річчю або місцем має процесуальну форму та процесуальний порядок. Система збирання доказів повинна відповідати принципам допустимості та належності

і будуватися на засадах законності.

Оскільки спостереження за особою, річчю або місцем є важливим і необхідним компонентом пошуку, отримання та фіксації доказів у кримінальному провадженні, особливу увагу слід приділяти налагодженню чіткого та скоординованого механізму взаємодії слідчих і оперативних підрозділів, а також удосконаленню тактичних прийомів проведення даного виду НС(Р)Д.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 04.10.2021 р. 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.10.2021).
2. Кудінов С. С., Шехавцов Р. М., Дроздов О. М., Гриненко С. О. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: Навч.-прак. посіб. Харків : Оберіг, 2018. 540 с.
3. Академічний тлумачний словник української мови: В 11 т. / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. Думка, 1978. Т. 9. С. 578.
4. Практикум з негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: навчально-методичний посібник для студентів (курсантів) І курсу другого (магістерського) рівня галузь знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право». Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. 200 с.
5. Науково-практичний коментар до статті 269 Кримінального процесуального кодексу України, Науково-практичний коментар від 15.04.2014 р. / ЛІГА: ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK006892> (дата звернення: 08.10.2021).
6. Самойленко О.А., Узкий О.О. Спостереження за особою, річчю або місцем із позицій криміналістичної тактики Порівняльно-аналітичне право, 2014. № 2. С. 324-326.

Литвин Е. П.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
3-го курсу факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник: **Пряхін Є. В.**
доцент кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

3D-МОДЕЛЮВАННЯ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Проблема розкриття й розслідування кримінальних правопорушень є однією з найбільш важливих і складних у діяльності, пов'язаній із протидією злочинності. У цьому плані розробка й удосконалення тактики слідчих (розшукових) дій та використання криміналістичної техніки становить одне з головних завдань криміналістики.

У числі слідчих (розшукових) дій, що проводяться у процесі розслідування кримінального правопорушення, особлива роль належить огляду місця події, який має великі пізнавальні можливості і результати якого визначають напрямки й ефективність розслідування. Узагальнення й аналіз слідчої практики свідчать, що в процесі огляду місця події слідчі не завжди приділяють увагу пізнавальній діяльності, що включає сприйняття й оцінку слідів кримінального правопорушення, установлення їх причинних зв'язків з подією, формування моделі події, механізму її здійснення, її інсценування. Ігнорування розв'язання такого роду розумових завдань викликає помилки в інтерпретації сприйнятого, а в низці випадків – й утрату важливих для розслідування доказів. Складнощам цієї проблеми сприяють умови й обстановка вчинення кримінальних правопорушень: значна частина з них учиняється в умовах неочевидності, а порушник вживає заходів для запобігання залишення своїх слідів чи їх знищення. Вирішення означених питань потребує пошуку нових підходів до розробки тактики огляду місця події, одним з яких є використання методу 3D-моделювання та 3D-сканування як способів візуалізації та глибинного дослідження слідів кримінального правопорушення [1].

Варто відзначити, що метод 3D-моделювання є новим для вітчизняної практики, хоча в багатьох країнах світу він досить широко

використовується для розслідування кримінально караних діянь і дає високі результати розкриття відповідних правопорушень, оскільки дозволяє створювати інтерактивні тривимірні моделі різних місць події, вивчати траєкторію руху засобів вчинення кримінальних правопорушень, людей, в тому числі й можливості їх падіння від удару, зіткнення з іншими особами чи предметами тощо [1]. Як слушно відзначає Н. В. Павлюк, візуалізована 3D-модель події кримінального правопорушення може бути застосована й під час проведення допиту. Це певною мірою забезпечить повноту і точність фіксації повідомленої інформації. Адже у випадку виникнення неточностей у показаннях допитуваних осіб, сумнівів, які є наслідком добросовісної помилки при сприйнятті події, а так само прогалин під час подання інформації особами внаслідок забування певних фактів, деталей, відомостей, віртуальна 3D-моделювання місця кримінального правопорушення може застосовуватись як тактичний прийом пред'явлення доказів з метою відновлення в пам'яті забутої інформації, її деталізації та повноти. Занурення у тривимірне середовище фактично надасть можливість свідкові або потерпілому знов опинитися на місці події, пригадати забуті та повідомити нові дані [2, с. 114].

Тобто використання 3D-моделювання є способом «занурення» особи у середовище місця, де сталася подія кримінального правопорушення, який дозволяє об'єктивно та з високим ступенем деталізації відобразити, змоделювати реальну ситуацію, місце події тощо, яка підлягає дослідженню та зібрати достовірну інформацію про неї.

Такі технології було вперше запроваджено в США для розслідування обставин дорожньо-транспортних подій. 3D-моделювання при цьому дозволяло максимально точно відтворювати подію, що трапилась на дорозі, а також значно економити час на оформлення матеріалів. Спеціальні дослідження довели точність та практичність застосування цього методу фіксації місця події, адже у процесі його використання можна не просто змоделювати ситуацію, але й отримувати інформацію про тип та особливості поверхні, використувані форми, кольори об'єкта (їх відтінки) в комп'ютерному, математичному, а також цифровому вигляді. Наразі 3D-моделювання використовується у різних криміналістичних дослідженнях. Так, застосування даного методу в ході балістичних досліджень дозволяє створювати тривимірні моделі куль, їх слідів, гільз тощо. У ході трасологічних досліджень можна моделювати об'ємні сліди рук, ніг, зубів, транспортних засобів, у тому числі на крихких поверхнях чи сліди, які належать до маловидимих. У ході проведення біологічних досліджень з допомогою 3D-моделювання

відтворюють траєкторії розбризування рідини (у тому числі крові). Особливо велике значення має 3D-моделювання у процесі антропоскопічних досліджень (спочатку таке моделювання використовувалось при археологічних дослідженнях для вивчення залишків кісток людей і тварин), коли необхідно змоделювати обличчя трупа, що було понівечене, обгоріле чи деформоване іншим чином. За допомогою 3D-моделювання можна також створювати проєкції, цифрові фотографії, плани, схеми тощо [3, с. 314].

Попри те, що 3D-моделювання є досить дорогим способом отримання інформації в ході кримінального провадження, воно має ряд переваг, з-поміж яких варто виокремити наступні:

1. Точність документування інформації та графічність зображення.
2. Оперативність збирання та обробки інформації.
3. Реальність моделей щодо кольору, форми, співвідношення розміщення та розміру об'єктів.
4. Можливість оперативного розгортання та установки.
5. Технічні можливості обробки інформації, в тому числі виконання досліджень при недостатньому освітленні, за поганих погодних умов.
6. Відносна простота використання (після спеціальної підготовки).
7. Програмно-технічний захист від редагування і внесення змін при невичерпних можливостях щодо перегляду та передачі інформації.
8. Оптимізація роботи фахівців та підвищення рівня її ефективності [4, с. 137].

Підсумовуючи вище викладене, можна стверджувати, що 3D-моделювання є новим напрямом розвитку у криміналістичній діяльності, який дозволяє за короткий час з допомогою спеціального обладнання об'єктивно зафіксувати всі обставини реальної дійсності на місці вчинення кримінального правопорушення без втрати інформації про окремі його деталі чи сліди (у тому числі маловидимі) з можливістю перегляду й обробки такої інформації необмежену кількість разів, що не впливає на її якість.

Список використаних джерел:

1. Антошук А.О. Нова методика проведення практичних занять в умовах криміналістичних полігонів із використанням 3D візуалізації. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jsui/handle/123456789/17191>
2. Павлюк Н. В. Застосування 3D-моделювання під час допиту та слідчого експерименту. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матеріали Міжнар. круглого столу (м. Харків, 12 грудня 2019 р.). Х.: Право, 2019. 164 с.
3. Дуфенюк О. М., Марко О. І. Інноваційні технології 3D-сканування в криміналістичній діяльності. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 1. С. 313–315.

4. Данець С. В. Застосування новітніх технологій лазерного сканування під час огляду місця дорожньо-транспортної пригоди. Криміналістичний вісник. 2014. № 2 (22). С. 166–171.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Лобода К.В.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

З курсу факультету № 1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

CUSTODY RECORDS – СИСТЕМА, ЩО ЗАПОБІГАТИМЕ ПОРУШЕННЮ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІЗОЛЯТОРАХ ТИМЧАСОВОГО ТРИМАННЯ

Для належного функціонування суспільства необхідно, щоб працівники поліції мали повноваження затримувати, тимчасово утримувати під вартою і допитувати осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень, та інших категорій осіб визначених законодавством. Утім, здійсненню цих повноважень внутрішньо притаманні ризики залякування затриманих та фізичної наруги над ними. Затримані особи перебувають під владою держави, що автоматично накладає на Україну відповідальність створити безпечні умови тримання, а також добробут цих людей, унеможливити порушення прав і свобод людини. Держава також зобов'язана врахувати усі загрози та небезпеки, які потенційно можуть виникнути щодо затриманих осіб, як з боку персоналу або інших посадових осіб держави, так і з боку інших затриманих. Необхідно прийняти всі можливі міри задля захисту затриманих громадян [1].

Згідно з законодавством України до ізолятора тимчасового тримання особу можуть помістити лише у разі, якщо вона:

1. Затримана за підозрою в скоєнні злочину.

2. Узята під варту — на термін до 3 діб (якщо доставляння до слідчого ізолятора у цей строк неможливе через віддаленість або відсутність належних шляхів сполучення, строк перебування в ІТТ не більше 10 діб).

3. Є підсудною (засудженою) і прибула із СІЗО чи установи виконання покарань у зв'язку з розглядом справи в суді або проведенням з нею слідчих дій.

4. Піддається адміністративному арешту [2].

Дії працівників поліції щодо охорони затриманих і взятих під варту осіб несумісні з тортурами або іншими формами нелюдського поводження, діями, що завдають фізичних чи моральних страждань або принижують людську гідність. Ніякі обставини не можуть бути виправданням для застосування тортур чи інших жорстоких дій, що принижують гідність людини.

Для працівників поліції також існують ризики. Зокрема, перебування із потенційними злочинцями вже є ризиком для життя та здоров'я. Іноді підозрювані намагаються уникнути відповідальності шляхом звинувачення правоохоронців у порушенні їхніх прав, наприклад, у застосуванні протиправних методів досудового розслідування (катування, побиття, психологічний тиск), порушенні права на захист, погіршенні стану здоров'я тощо [1].

З метою забезпечення гарантій базових прав затриманих та унеможливлення безпідставних звинувачень у діяльності Національної поліції України запроваджується нова електронна система обліку та відеоспостереження – «Custody Records» [1].

За ініціативи програми «Права людини і правосуддя» Міжнародного фонду «Відродження», з кінця 2016-го року створена робоча група, яка працює над впровадженням такої системи в українських ІТТ. До неї входять представники Експертного центру з прав людини, Української фундації правової допомоги та Управління забезпечення прав людини при Нацполіції. Це ідея – запровадити нову систему контролю за дотриманням прав людини в ізоляторах тимчасового тримання. Ми маємо достатньо великий досвід моніторингу діяльності ІТТ, однак в межах цієї ініціативи ми подивилися на ІТТ з іншої точки зору. Ми покроково пройшли шлях затриманої особи, проаналізували, скільки часу іде на її реєстрацію, скільки журналів ведеться, де можливі зловживання. В результаті були розроблені пропозиції щодо того, як з одного боку спростити процес оформлення затриманого, а з іншого – убезпечити його/її від можливих порушень з боку правоохоронців. Під це нове бачення було придбане й необхідне обладнання для ізолятору: сучасні відеокамери, комп'ютерна техніка для працівників тощо.

Завдяки системі «Custody Records» у діяльності ІТТ створюється новий підхід у ставленні до затриманих осіб як до клієнтів спецустанови – ІТТ. Персонал ІТТ виконує визначені законодавством обов'язки, зокрема, забезпечує безпечне перебування, належні умови тримання, харчування з дотриманням основоположних прав людини та процесуальних гарантій, передбачених як законодавством України, так і міжнародними стандартами.

Система «Custody Records» має забезпечувати фіксацію усіх дій, які відбуваються із затриманими особами, в такий проміжок часу: з моменту

фактичного затримання, до обрання судом запобіжного заходу і направлення особи до слідчого ізолятора або до звільнення особи з під варти. На першому етапі, до запровадження системи «Custody Records» у роботі всіх підрозділів Національної поліції, ця система впроваджується у діяльності ІТТ [3].

Custody Records передбачає відеофіксацію всього, що відбувається в ІТТ: практично вся установа буде обладнана відеотехнікою. В тому числі записуватиметься первинне інтерв'ю з затриманим.

Окремі працівники ізолятора через систему відеонагляду будуть стежити за безпекою осіб, які перебувають в камерах. У випадку виявлення загрози їхньому життю та здоров'ю, працівники вживатимуть відповідні заходи.

Відеокамери обладнані вбудованим мікрофоном та динаміком, що дає можливість зворотнього зв'язку. Тобто затримана особа у будь-який момент може звернутися до представника правоохоронних органів. Така система дозволяє захистити саму затриману особу від можливих зловживань, а також працівників поліції від неправдивих звинувачень в їхній бік.

Управління забезпечення прав людини при Національній поліції матиме дистанційний доступ до всіх відеокамер будь-якого ізолятора України. Вони цілодобово можуть стежити, що відбувається в тому чи іншому ІТТ.

Custody officer – це інспектор з захисту прав людини в ізоляторі тимчасового тримання. Він має гарантувати належне та безпечне середовище перебування для утримуваних в певній установі [3].

Кожна особа, яка потрапила в ізолятор тимчасового тримання проходить процедуру перевірки документів, повний огляд із фіксацією всіх тілесних ушкоджень, після чого інспектор з дотримання прав людини проводить з нею інтерв'ю, в якому з'ясовує зі слів затриманої особи всі деталі її затримання та стан здоров'я. Особливу увагу інспектор приділяє дотриманню основних прав затриманої особи, зокрема права на адвоката, можливості повідомити родичів про своє затримання, права на первинну медичну допомогу.

Результати такого інтерв'ю фіксуються в електронній базі, сама ж бесіда відбувається під безперервний відеозапис. Аналізуючи отримані відповіді, інспектор доходить висновку, чи було забезпечено дотримання процесуальних прав і гарантій особи до її поміщення в ІТТ. Якщо в розповіді затриманого є ознаки порушення його прав, інспектор передає ці дані до прокуратури.

Інспектори працюватимуть цілодобово по дві людини. В ізоляторі має бути вісім таких працівників, які виходитимуть позмінно [3].

Микола Сіома, директор Української фундації правової допомоги, стверджує, що експеримент, який відбувається на базі Дніпровського ІТТ є вирішальним для української практики правозастосування в умовах ізоляторів.

Мова йдеться зокрема про зміну функцій і повноважень ІТТ для прийняття рішень щодо фіксації свідчень і негайного реагування на будь-які факти порушення прав людини. «Тепер ізолятор, в якому запущено в дію систему Custody Records – це безпечне місце, за що відповідають нові інспектори з дотримання прав людини», - запевняє Микола Сіома [3].

Система «Custody Records» вже ефективно впроваджена у багатьох ізоляторах тимчасового тримання: у Сарнах, Кропивницькому, Херсоні, Дніпрі та інших містах. Найближчим часом МВС планує розширити функціонування системи не тільки на ІТТ, а на всі підрозділи поліції [4].

Система буде розширюватися і виходити за межі ізоляторів. Експерти наголошують на важливості присутності custody officerів при першому контакті з затриманою особою, аби запобігти правопорушенням. Надалі пропонується ввести посаду інспектора в кожному райвідділі, аби вибудувати цілісну систему Custody Records в діяльності Національної поліції.

У своєму інтерв'ю директор програми «Права людини та правосуддя» Міжнародного Фонду «Відродження» Роман Романов зазначив, що він прагне відтестувати зрештою весь цикл затримання — від патрульного поліцейського до ІТТ [5].

Ми отримаємо значно більший масив інформації, який дозволить врахувати всі необхідні елементи, щоб ця система була сучасною і відповідала сьогоднішнім викликам, була зручна у користуванні, і обслуговувала інтереси не лише якоїсь однієї сторони чи одного учасника, а всіх тих, кому вона може допомогти.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації для інспекторів з дотримання прав людини в ІТТ. URL: https://ulaf.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D1%80%D0%B5%D0%BA_%D1%96%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80_%D0%86%D0%A2%D0%A2.pdf
2. Права утриманих в ізоляторах тимчасового тримання О.А. Мартиненко, Д.О. Кобзін, Ю.Л. Белоусов, А.М. Черноусов. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/368951.pdf>

3. Custody Records. Офіційний сайт експертного центру з прав людини. URL: <https://ecpl.com.ua/news/custody-records-systema-scho-zapobihatyme-porushennyu-pravlyudyny-v-izolyatorah-tymchasovoho-trymannya/>

4. «Система Custody Records автоматизує роботу поліцейського та унеможливорює людський фактор як причину незаконного насилля». URL: https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/Sistema_Custody_Records_avtomatizu_robotu_policeyskogo_ta_unemozhlivlyu_lyudskiy_faktor_31538

5. Інтерв'ю директора програми «Права людини та правосуддя» Міжнародного Фонду «Відродження» Романа Романова. URL: <http://www.custodyrecords.com/index.php>

Лукомська А. А.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

2 курсу факультету підготовки

фахівців для органів досудового розслідування

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник: **Романюк В. В.**

завідувач кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства

кандидат юридичних наук, доцент

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЩОДО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ВІДБРАННЯ ЗРАЗКІВ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА КПК УКРАЇНИ

Напередодні дев'ятої річниці запровадження чинного Кримінального процесуального Кодексу України з урахуванням практики його застосування залишаються актуальними для обговорення деякі його положення [1].

Так, якщо беручи до уваги той факт, що центральною частиною кримінального процесу є процедура доказування, можемо зазначити, що відповідний інститут доказового права знайшов своє відображення у відповідних положеннях Кримінального процесуального кодексу України. Таким чином, сторона захисту в межах кримінального провадження набула право на формування та представлення суду «доказової бази» в інтересах підозрюваного/обвинувачуваного, окрім цього й право щодо проведення експертизи (ст. 244 КПК України), отримання зразків для її проведення (ст. 245 КПК України). Вищевикладені положення є суттєвим кроком у розвитку доктрини кримінального процесуального права та є позитивними за своєю сутністю, а також, насамперед, покликанні забезпечити дієвість засади

змагальності в кримінальному процесуальному законодавстві. Проте, їх викладення, змістовне наповнення, зрозумілість для всіх сторін та учасників кримінального провадження потребує удосконалення. Тому за мету маємо безпосереднє дослідження положень чинного Кримінального процесуального кодексу України, а також виявлення теоретичних та процесуальних недоліків проведення слідчих (розшукових) дій за участю сторони захисту взагалі, й стосовно судової експертизи та відібрання зразків для їх проведення, безпосередньо.

У назві глави 20 чинного Кримінального процесуального Кодексу термін «слідчі (розшукові) дії» законодавець застосував уперше. Визначення слідчої дії досить широко розглядається в різних наукових працях. Традиційно прийнято вважати, що слідча дія є пізнавальною діяльністю слідчого і є об'єктом правового регулювання та актом правозастосування слідчим чи судом кримінально-процесуального права.

Процес доказування слід розглядати як діяльність, яка включає збирання, перевірку (дослідження) та оцінку доказів. Вказана діяльність втілюється за допомогою проведення слідчих (розшукових) дій. При цьому ефективність й результативність слідчих (розшукових) дій забезпечує насамперед тактичний потенціал слідчого [2]. Зауважимо, що законодавець запропонував норму щодо можливості відібрання зразків за дорученням суду спеціалістом (ч.1 ст. 245 КПК України). Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не в повній мірі вирішує питання щодо відібрання експериментальних зразків. По-перше, відповідно до ч.1 ст. 245 КПК України можна стверджувати той факт, що ця норма включає в себе тільки посилення на суб'єкта відібрання зразків – сторону кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертизу назначено слідчим суддею. Водночас, законодавцем не передбачено процесуального документу, яким сторона кримінального провадження мала би зафіксувати процес, а також результати відібрання експериментальних зразків для проведення експертизи. По-друге, згідно з ч. 2, 3 ст. 245 КПК України можемо зазначити, що відповідна норма регулює тільки проблему відібрання зразків речей і документів, а також біологічних зв'язків, відповідно. Проте інститут судової експертизи передбачає значно ширший перелік різновидів зразків для експертних зразків (вільних, умовно-вільних, експериментальних).

Аналіз положень ст. 245 КПК України свідчить про те, що отримання зразків для експертизи стосовно сторони захисту, повною мірою суперечать змісту ч. 3 ст. 93 КПК України, яка передбачає, що сторона захисту має

право отримувати докази тільки за допомогою витребування їх від органів місцевого самоврядування, державної влади органів, установ, підприємств та організацій.

Таким чином можемо констатувати той факт, що ст. 243 та 245 КПК України жодним чином не відповідають назві глави 20 чинного Кодексу «Слідчі (розшукові) дії», зокрема, щодо спеціаліста та сторони захисту як учасників проведення вказаної слідчої (розшукової) дії.

Окрім цього, ч. 1 ст. 104 КПК України передбачає відповідні випадки фіксування процесу і результатів проведення процесуальної дії у протоколі. Також положення ст. 245 КПК України не містить у собі жодного положення, яке регламентувало би складання протоколу під час відібрання експериментальних зразків. Тому, на підставі вищевикладеного, можемо зробити висновок про те, що питання регламентації процесуального оформлення відібрання експериментальних зразків для експертного дослідження на законодавчому рівні врегульовано недостатньо повно.

На підставі вищезазначеного, можемо зробити висновок про те, що ст. 245 КПК України потребує переосмислення та подальшого доопрацювання. Тому пропонуємо наступне:

- по-перше, якщо існує потреба щодо вилучення зразків для проведення експертизи, то вилучати їх повинна сторона кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею;

- по-друге, порядок вилучення зразків з речей необхідно встановлювати відповідно до положень про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160-166 КПК України);

- по-третє, якщо проведення експертизи доручено судом або стороною обвинувачення, відібрання зразків для її проведення необхідне здійснювати слідчим або судом із залученням спеціаліста.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Качурін С. Г. Системи тактичних прийомів відібрання експериментальних зразків почерку та підписів. Право України. 2007. № 7. С. 82—86.

Майстренко М. М.

старший викладач кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету № 1 ІПФНП

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Черевко В. В.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

3-го курсу, факультету № 1 ІПФНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБИСТА ПОРУКА: ПРАВОЗАСТОСОВЧА ПРАКТИКА

Запобіжні заходи являють собою один з найважливіших кримінально процесуальних інститутів, який, з одного боку, дозволяє ефективно забезпечувати виконання завдань кримінального провадження, а з іншого боку, істотно вторгається в сферу конституційних прав, свобод і законних інтересів особистості. Безперечно, що такі права, як право на свободу та особисту недоторканність, найбільш важливі і повинні неухильно дотримуватися і охоронятися державою, адже свобода особистості в єдності з недоторканністю означає гарантію захисту від незаконного втручання і застосування будь-яких примусових заходів з боку посадових осіб, які ведуть кримінальний процес. Тому кримінально-процесуальні кодекси багатьох країн передбачають розгалужену систему запобіжних заходів, в тому числі і не пов'язаних з обмеженням (позбавленням) особистої свободи підозрюваних і обвинувачуваних.

Одним із таких заходів є особиста порука. Зауважимо, що даний запобіжний захід не надто популярний як серед практичних працівників органів досудового розслідування – у якості заходу процесуального примусу, так і теоретиків-процесуалістів – як предмет дослідження. Проте опитування слідчих Національної поліції свідчить, що при виборі запобіжного заходу, не пов'язаного з частковою або повною ізоляцією особи від суспільства, багато хто з них вважають за краще застосувати особисту поруку.

У Кримінально-процесуальному кодексі 1960 р. особиста порука була передбачена лише як підстава звільнення від кримінальної відповідальності [1]. І на даний час дана норма зберігається, діє. Так, у ст. 47 Кримінальному кодексі України (далі – КК України) передбачено можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності із передачею її на поруки

колективу підприємства, установи чи організації, що має місце і у правозастосовчій практиці [2].

Однак, чи може бути застосовна ця підстава для звільнення від кримінальної відповідальності у разі існування цивільно-правової угоди між особою та підприємством? У постанові від 02 вересня 2020 року (справа № 511/1146/19, провадження № 51-1954км20) колегія суддів Третьої судової палати ККС зауважила, що характер цивільно-правових угод та їх юридичний зміст не можуть забезпечити, передбачених статтею 47 КК, умов звільнення особи від кримінальної відповідальності. А тому укладення особою цивільно-правової угоди з підприємством, установою, організацією не може слугувати підставою для передачі її на поруки колективу та звільнення від кримінальної відповідальності з цих підстав [3].

Для кримінальної процесуальної практики особиста порука відносно новий запобіжний захід, який полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до ст. 194 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) і за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Особиста порука ґрунтується на тому, що за поведінку підозрюваного, обвинуваченого відповідають інші особи – поручителі, які, як правило, мають особисті чи службові зв'язки з особою, за яку вони поручились, і морально можуть впливати на неї. Згідно закону поручителями можуть бути повнолітні особи, що заслуговують на довіру – громадяни з високими моральними рисами. Поручителю роз'яснюється у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права [4].

Поручитель може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. У такому разі він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший. Контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду – прокурор [4].

Аналіз суддівської практики про застосування судами запобіжних заходів, зокрема особистої поруки, свідчить про вкрай нечасте обрання даного виду заходу. Так, у 2017 році судами першої інстанції було розглянуто усього 58 699 клопотань слідчих, прокурорів та інших осіб про запобіжні заходи, з них лише 98 були про особисту поруку, з яких задоволених – 62 клопотання [5]. У 2018 судами першої інстанції було розглянуто 54 931 клопотань слідчих, прокурорів та інших осіб про запобіжні заходи, з них лише 54 були про особисту поруку, а задоволених – 38 [6], у 2019 році із 51 088 загального числа поданих клопотань про запобіжні заходи, лише 48 були про особисту поруку, з них задоволених 29 клопотань [7], а у 2020 році із 42 692 клопотань про запобіжні заходи, про особисту поруку було 35 клопотань, з яких задоволено – 21 [8].

Хоча особиста порука вважається досить м'яким запобіжним заходом (адже розташований на другому місці після особистого зобов'язання), його застосовують і в кримінальних провадженнях щодо тяжких злочинів. Як наприклад, у кримінальному провадженні відносно ОСОБИ обвинуваченого у чиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 286 КК України (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспортного засобу особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило загибель кількох людей). Суддя Барського районного суду Вінницької області задовольнив клопотання прокурора про продовження запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. Примітно, що спершу до даної ОСОБИ був застосований цілодобовий домашній арешт [9].

Суттєвим моментом є той, що у період дії особистої поруки може мати місце перекваліфікація кримінального правопорушення, що спричинить зміну суті обвинувачення, а значить, слідчий в обов'язковому порядку повинен роз'яснювати таку зміну поручителям, адже це може спричинити їх відмову від прийнятих на себе зобов'язань, особливо при перекваліфікації діяння на більш тяжке кримінальне правопорушення.

Для того щоб поручителі могли виконувати взяті на себе зобов'язання, слід ввести в кримінальний процесуальний закон і практику наступне: по-перше, слідчий повинен одночасно з направленням повістки про явку обвинуваченого для участі в слідчих і процесуальних діях направляти у таку ж поручителям, щоб вони могли завчасно вжити заходів до забезпечення явки обвинуваченого; по-друге відповідальність поручителів повинна визначатися в кожному випадку індивідуально з урахуванням особистості поручителя, тяжкості наслідків, що настали через невиконання ним своїх обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-процесуальний Кодекс України (від статті 94 до статті 236-8). Закон від 28 грудня 1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text>
2. Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 24.08.2018 р. Справа № 520/8485/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73586279>
3. Антонюк Н. Загальні види звільнення від кримінальної відповідальності у судовій практиці. Офіційний сайт Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1032069/>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. №4651-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (форма №1-1) за 2017 р. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/rik_2017
6. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (форма № 1-к) за 2018 р. https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/rik_2018
7. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (форма № 1-к) за 2019 р. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/rik_2019
8. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (форма № 1-к) за 2019 р. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/rik_2020
9. Ухвала Барського районного суду Вінницької області від 20.12.2019 Справа № 1-кп/125/81/2019 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86619411>

Максимовська С.С.

прокурор відділу представництва інтересів держави
з питань земельних відносин управління представництва
інтересів держави в судді
(Львівська обласна прокуратура)

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

У науковій періодичній літературі після реформи кримінального судочинства досить ґрунтовно досліджено проблемні аспекти з'ясування підстав та особливостей прийняття рішення про застосування запобіжних заходів. Водночас із набранням чинності 1 липня 2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII [1], яким запроваджено інститут кримінальних проступків, потребують аналізу та додаткового дослідження саме питання можливості застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування кримінальних проступків.

Так, ч. 1 ст. 299 КПК України передбачено, що під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід застосовується затримання особи на підставах та в порядку, визначених цим Кодексом, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука [2].

Таким чином, під час досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання), окрім затримання, яке є тимчасовим запобіжним заходом, застосовуються лише найбільш м'які запобіжні заходи, в той час як застава, домашній арешт та тримання під вартою, не можуть бути застосовані.

Вищевказані положення відповідають вимогам Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» від 17 вересня 1987 року № 6 R (87) 18, у п. 3 розділу II якої зазначено, що під час спрощених проваджень не слід вживати фізичних заходів примусу, особливо тримання під вартою [3].

У всіх без винятку випадках прийняттю рішення про застосування запобіжного заходу передуює регламентована ч. 4 ст. 176 КПК України процедура, відповідно до якої під час досудового слідства слідчий, а під час дізнання – дізнавач, за погодженням із прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке розглядається у судовому порядку за участю визначених законом учасників.

Подане під час досудового розслідування кримінальних проступків клопотання про застосування запобіжних заходів, повинно відповідати усім вимогам, викладеним у ст.184 КПК України.

Зазначене мотивовано тим, що досудове розслідування кримінальних проступків здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України.

За загальним правилом, під час дізнання запобіжний захід може бути застосовано лише за наявності для цього достатніх підстав.

Зокрема, на підставі аналізу положень ч. 3 ст. 176, ч. 2. ст. 177, п. 12 ч. 1 ст. 178, ч. 1 ст. 184, ч. 1–4 ст. 194, ч. 1 ст. 196 чинного КПК України, міжнародних стандартів захисту прав людини, закріплених у ст. 5 КЗПЛ, та правових позицій ЄСПЛ, викладених у його численних рішеннях, доходимо висновку, що підставами для обрання запобіжних заходів, у тому числі і особистого зобов'язання та особистої поруки, є:

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального проступку;

Хоча КПК України використовує термін «обґрунтована підозра», проте тлумачення цього поняття кодекс не визначає. Відповідно до прецедентної

практики Європейського суду з прав людини термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення. (п. 175 рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року) [4].

2) наявність достатніх підстав вважати, що є хоча б один із ризиків, передбачених п. 1–5 ч. 1 ст. 177, п. 12 ч. 1 ст. 178 КПК України, і на які вказує дізнавач, прокурор у своєму клопотанні;

3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні сторони обвинувачення [5, с. 176].

До клопотання, поданого в порядку ст. 184 КПК України, стороною обвинувачення обов'язково додаються: копії матеріалів, якими дізнавач, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; перелік свідків, яких дізнавач, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу; підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу. При цьому копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання, а застосування запобіжного заходу до кожної особи потребує внесення окремого клопотання [2].

Окрім цього, варто зауважити, що лише в ході досудового розслідування кримінального проступку, у випадку подання клопотання про застосування запобіжного заходу, підозрюваному також роз'яснюється його обов'язок з'явитися за першим викликом до дізнавача, прокурора або суду.

Відповідно до ч. 7 ст. 194 КПК України, строк дії покладених на підозрюваного обов'язків – не більше ніж два місяці [2]. У разі необхідності цей строк може бути продовжено за клопотанням прокурора.

Водночас, варто звернути увагу, що істотною відмінністю особистої поруки від особистого зобов'язання є те, що особиста порука передбачає менше обмеження прав і свобод особи, до якої її застосовано.

Також слід зауважити, що контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку й особистого зобов'язання здійснює дізнавач.

Відтак, усі запобіжні заходи об'єднані спільною метою, підставами та порядком їх застосування. Водночас при їх обранні, зміні та продовженні таких, зокрема під час досудового розслідування кримінальних проступків,

слід враховувати особливості, які притаманні окремим видам запобіжних заходів, а також особливості їх застосування саме під час дізнання.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» від 17 вересня 1987 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_339

4. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04) : рішення ЄСПЛ від 21 лип. 2011 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683 (дата звернення: 01.04.2021).

5. Нор В.Т., Шевчук М.І. Обґрунтована підозра як підстава для обрання запобіжного заходу та продовження його строків: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. Науковий журнал: Право і суспільство. 2019. № 6. ч. 2. С. 173–187. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/6_2019/part_2/30.pdf

Марко С.І.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФНП

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Рижий О.А.

здобувач кафедри кримінального процесу та

криміналістики факультету № 1 ІПФНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОКАЗАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Найпоширенішим джерелом доказів, яке використовується в кожному кримінальному провадженні, є показання. На їх основі встановлюються обставини кримінального правопорушення, що підлягають доказуванню. Нерідко такі обставини встановлюються винятково на підставі показань, в результаті чого ухвалюється судове рішення. Цим обумовлюється

необхідність дослідження їх правової природи, законодавчого регулювання порядку їх отримання і використання в доказуванні.

Відповідно до ч. 1 ст. 95 КПК України показання як процесуальне джерело доказів – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення у цьому кримінальному провадженні [1].

Таким чином, ознаками показань як процесуального джерела доказів, виходячи із їх законодавчої дефініції, є: 1) показання – це відомості, які надаються під час допиту (в усній або письмовій формі) (ознака, що стосується процесуальної форми отримання показань); 2) показання можуть бути надані підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом (ознака, що стосується суб'єкта їх надання); 3) зв'язок відомостей, які складають зміст показань, з обставинами, що мають значення для кримінального провадження (ознака, що стосується змісту показань). Відсутність вказаних ознак позбавляє отримані відомості значення показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні [2, с. 152].

У зв'язку з цим законодавець передбачив можливість використання в кримінальному провадженні (проте не в якості джерела доказів) пояснень окремих осіб. Так, відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК України сторони кримінального провадження, потерпілий мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів. Уявляється, що такі пояснення можуть бути використані для обґрунтування позиції сторони кримінального провадження, потерпілого стосовно заявленого клопотання, скарги тощо.

Наведена законодавча дефініція показань в кримінальному провадженні в якості їх іманентної ознаки включає процесуальний порядок їх отримання – в ході допиту. Проте в науковій літературі, уявляється, небезпідставно неодноразово наголошувалося на тому, що показання можуть бути отримані також і в ході інших слідчих та судових дій – пред'явлення для впізнання (ст. 228–230 КПК України), слідчого експерименту (ст. 240 КПК України), огляду (ст. 237 КПК України), у ході яких особа може повідомити відомості, що матимуть важливе значення як для проведення самої слідчої (розшукової) чи судової дії, так і взагалі для вирішення кримінального провадження [3, с. 8].

Виходячи зі змісту ч. ч. 2 і 3 ст. 95 КПК України, для обвинуваченого, потерпілого давання показань під час судового розгляду виступає їх правом, а для свідка, експерта – обов'язком. Обов'язок забезпечити присутність під

час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом покладається на сторону обвинувачення (ч. 3 ст. 23 КПК України) [1].

Як відзначають окремі автори науково-практичного коментаря до КПК України, «такий підхід є проявом не лише засади безпосередності дослідження показань, а й засади змагальності та права обвинуваченого на справедливий судовий розгляд» [4, с. 89]. Зокрема, п. «е» ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН і ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р. передбачає, що кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення допитувати свідків, які дають проти нього показання, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають показання проти нього [5].

Аналогічна за змістом норма закріплюється й у п. «d» ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікованої Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР, яка закріплює, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення [6].

Варто також зазначити, що кримінальний процесуальний закон не розрізняє окремі види показань залежно від процесуального статусу суб'єкта, від якого вони отримані, що свідчить про однакову правову природу цього джерела доказів. Водночас, процесуальний статус суб'єкта показань безпосередньо впливає на: 1) визначення значення тих чи інших показань в кримінальному провадженні (так, показання підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого мають значення не тільки процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні, а і способу захисту їх законних інтересів. Саме тому, відповідно до ч. 2 ст. 95 КПК України підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право (а не зобов'язані) давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду. На відміну від цих осіб свідок, експерт зобов'язані давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду в порядку, установленому КПК України (ч. 3 ст. 95 КПК України); 2) особливості їх оцінки; 3) процесуальну форму їх отримання (забезпечення участі захисника, представника тощо. Крім того, потерпілий, зокрема, перед допитом попереджається про кримінальну відповідальність за

давання завідомо неправдивих показань, свідок – за відмову давати показання та за дачу завідомо неправдивих показань (ч. 3 ст. 224 КПК України). Підозрюваний та обвинувачений взагалі не попереджаються про кримінальну відповідальність, оскільки характер їх показань визначається тактикою їх захисту); 4) на процесуальну форму кримінального провадження (зокрема, показання підозрюваного, обвинуваченого, який беззаперечно визнає свою вину, є процесуальною підставою диференціації кримінальної процесуальної форми, застосування договірних процедур та спрощеного порядку кримінального провадження, а саме – провадження на підставі угод та спрощеного провадження щодо кримінальних проступків).

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
2. Шило О. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. Вип. № 1. Київ, 2015, С. 151-156.
3. Повзик Є.В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження). Автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Харків, 2013. 20 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012, 1224 с.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН і ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Момотюк М. С.

судовий експерт сектору дослідження зброї
відділу криміналістичних видів досліджень
(Рівненський науково-дослідницький експертно-
криміналістичний центр МВС України)

ПНЕВМАТИЧНА ЗБРОЯ ТА ЇЇ ЗАКОННІСТЬ

Пневматична зброя - це пристрій для неодноразового ураження цілі на відстані, в яких для викидання снаряду зі ствола використовується сила тиску стисненого повітря чи іншого газу.

Прототипом найпростішої пневматичної зброї, була дихова трубка, яку в давнину різні народи, застосовували для полювання і захисту.

Перша пневматична гвинтівка з'явилася в 1430 році, її створив майстер Гуттер в місті Нюрнберг Німеччина. Вона працювала за принципом компресії (попереднього стиснення газів). Саме компресійна пневматика появилася раніше.

Сьогодні пневматичні вироби можна розділити на такі основні типи:

- Пружино-поршнева пневматика. У цьому типі виліт кулі здійснюється за рахунок швидкого витискання повітря в ствол завдяки енергії попередньо стиснутої пружини з поршнем, що щільно прилягає до зовнішнього циліндра. Пружина стискається завдяки мускульній силі і важелю, наприклад: рушниця ИЖ-60, МР-512 [1].

Рис 1. Пружино-поршнева пневматична гвинтівка МР-512

- Пневматика з попереднім накачуванням. У цьому типі виліт кулі здійснюється за рахунок повітря, яке попередньо закачується в балон під високим тиском і через декомпресійну камеру подається у ствол. Перевагою даного типу є висока точність та надійність за рахунок малої кількості рухомих частин. Наприклад ВМ-50, Beeman Commander PCP, Walther Dominator [1].

Рис 2. З попереднім накачуванням пневматична гвинтівка ВАМ-50

- Компресійна пневматика. У цих пристроях стиснення повітря відбувається до моменту пострілу, однак це відбувається безпосередньо у робочій камері та його вистачає лише для одного пострілу, наприклад ІЖ-46. Тому прийнято виділяти клас "мультикомпресійної" пневматики, однак це означає усього лише те, що потрібний для пострілу тиск досягається за кілька тактів руху звідного важеля і, відповідно, наявністю клапана між робочою камерою та нагнітальним поршнем [1]. Наприклад ІЖ-46.

Рис 3. Компресійний пневматичний пістолет ІЖ-46

- Мультикомпресійна пневматика. Принцип дії такий самий, що й у компресійної пневматики, однак накачувати можна від 1 до 15 разів, завдяки цьому зростає тиск в балоні і відповідно зростає швидкість кулі. Типовим недоліком мультикомпресійної пневматики є відносно довга підготовка до пострілу. Характерні особливості пристроїв такого типу: хороша точність на середніх дистанціях, не велика вага, слабка віддача, що викликана тільки ударом курка по клапану і вильотом кулі. Наприклад Crosman M4-177 [1].

Рис 4. Мультикомпресійна пневматична гвинтівка Crosman M4-177

- Газобалонна пневматика. Під газобалонною пневматикою мають на увазі пристрої, у яких для викиду кулі використовується стиснений вуглекислий газ в змінних балончиках, які найчастіше розміщуються в рукоятці. Газобалонні пристрої зазвичай використовують для розважальної стрільби, бо вони мають не велику точність, яка залежить від температури і тиску в балоні. На приклад KWC 302s, MP-654K [2].

Рис 5. Газобалоний пневматичний пістолет MP-654K

- Пристрої на пневмопатронах. В них застосовуються спеціальні багаторазові унітарні патрони, що заправляють стиснутим повітрям. Постріл відбувається коли ударник ударяє по стержню клапана, який знаходиться на денці гільзи замість капсуля. Конструктивно пристрої на пневмопатронах схожі з вогнепальною зброєю. На приклад ME38 Magnum-4,5D [2].

Рис 6. Револьвер на пневмопатронах ME38 Magnum-4,5D

В Україні згідно з СОУ 78-41-013:2011 [3] та наказу МВС від 21.08.98 № 622 [4] пневматична зброя – це пістолети, револьвери, гвинтівки калібру понад 4,5 мм зі швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, в яких куля приводиться в рух за рахунок стисненого газу [4]. Виходячи з цього, якщо калібр не перевищує 4,5 мм чи швидкість польоту кулі не більше 100 м/с то виріб не буде класифікуватися як зброя, а згідно з СОУ 78-41-013:2011 [3] буде конструктивно схожим з пневматичною зброєю виробом і на нього не потрібно мати дозвіл. Такі пневматичні вироби (пневматичні

гвинтівки, газобалоні пневматичні пістолети) знаходяться у вільному доступі, а деякі види пневматики надають кулі калібру 4,5 мм досить велику швидкість (понад 300м/с) та можуть загрожувати здоров'ю людини.

Якщо калібр зброї перевищує 4,5 мм та швидкість кулі більше 100 м/с то зброя потребує ліцензування (реєстрації) в МВС.

На практиці досить часто зустрічається зброя виготовлена шляхом переробки саморобним способом пневматичних гвинтівок калібру 4,5 мм, 5,5мм, для стрільби 5,6 мм спортивно-мисливськими патронами кільцевого запалення. Такі зміни не законні, а особи, що їх вчинили притягаються до відповідальності.

На теперішній час існує безліч різноманітних пневматичних пристроїв, які після внесення не складних змін перетворилися на зброю та є небезпечними для життя людини.

Для здійснення переробки пневматичних гвинтівок на вогнепальну зброю, «майстри» вносять зміни в конструкцію ствола та ударно – спусковий механізм. За ці зміни особи що їх вчинили підпадають під дію частини 1 статті 2631 Кримінального кодексу України: «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв - караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років».

Список використаних джерел:

1. Трофимов В.Н. - «Обзор классификаций пневматического оружия».
2. Шунков В. Н. «газовое и пневматическое оружие» Минск 2004р.
3. СОУ 78-41-013:2011 «Зброя пневматична, конструктивно схожі з нею вироби та кулі для них».
4. Наказ МВС від 21.08.98 № 622“Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів”.

Надурак В.В.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

3 курсу факультету № 1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник: **Дуфенюк О.М.**

доцент кафедри кримінального процесу та

криміналістики факультету №1 ІПФПНП

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НОВІТНІ МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ: ДАКТИЛОСКОПІЯ vs ДНК

Сучасний розвиток технологій вплинув і на злочинність, яка завдяки своїй винахідливості розробляє нові способи протиправної діяльності, посилює організованість та професійність. Зрозуміло, що за таких умов злочинність становить небезпеку і для окремого індивіда, і для громади, і для громадянського суспільства, і для національних інтересів держави. Висока технічна оснащеність злочинців, володіння новітніми формами і методами протидії правоохоронним органам ускладнює, а іноді й унеможлиблює виявлення ознак вчинюваних ними злочинів. Тому важливе значення для розслідування і розкриття злочинів мають інноваційні методи криміналістичної ідентифікації. Метою нашого дослідження є порівняльна характеристика двох важливих методів криміналістичної ідентифікації, а саме – дактилоскопії та ДНК-аналізу.

Одним із найдавніших методів ідентифікації осіб є дактилоскопія, яка як метод реєстрації відбитки пальців обох рук вперше почали застосовувати у Великій Британії у 1895 році. У Російській імперії дактилоскопічна реєстрація з 1907 року була запроваджена лише у в'язницях, а з 1908 року розповсюджена у всіх поліцейських управліннях. Перша дактилоскопічна експертиза в Російській Імперії була проведена в листопаді 1909 року у Варшаві при розслідуванні справи про вбивство вдови Вашкевич[1, с. 165]. За понад сто років дактилоскопічний метод дослідження довів свої переваги і нині є визнаним методом гомеоскопії.

Предметне поле для цієї підгалузі трасології становить вивчення закономірностей будови папілярних візерунків з метою проведення

криміналістичної ідентифікації особи, а також для реєстрації і розшуку злочинців [2]. Дактилоскопична експертиза, на долю якої припадає значна частина судових експертиз, залишається найпоширенішим видом спеціального дослідження, зважаючи на те, що пошук і вилучення відбитків пальців рук традиційно є однією з найперших дій фахівців-криміналістів на місці події. Відбитки пальців рук є джерелом цінної криміналістичної інформації, зокрема про особу, що їх залишила, про час та особливості механізму слідоутворення (окремі обставини злочинної події), а також анатомічні і функціональні ознаки певної особи.

На відміну від дактилоскопії метод ДНК-аналізує «молодим». Молекулярно-генетичні дослідження стали потужним інструментом у боротьбі з різноманітними злочинами (вбивства, зґвалтування, розбійні напади, пограбування тощо). Сутність ДНК-ідентифікації, або типування ДНК, полягає у встановленні генетичної індивідуальності організму на основі аналізу особливостей його дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК). Отриманий при типуванні «профіль» ДНК (генетичні ознаки певного об'єкта біологічного походження), як і відбитки пальців, може використовуватися для ідентифікації особистості [3, с. 58]. Однак для ДНК-ідентифікації можна використовувати будь-який біологічний матеріал з живого або мертвого організму, наприклад кров, сперма, слина, епітеліальні клітини, тоді як дактилоскопія працює переважно з відбитками пальців рук.

Метод встановлення генетичної індивідуальності людини виник завдяки роботам науковців А. Джефріса (A. Jeffreys) та П. Гіла (P. Gill) у 1985 році [4; 5]. Перше практичне використання методу ДНК-аналізу в судову практику було здійснено у 1986 р. у Великобританії при розслідуванні подвійного вбивства. На початку даний метод використовувався для слідів сперми, в подальшому успішно апробований і для інших біологічних слідів людини, що містять ядерну ДНК. Перше молекулярно-генетичне дослідження у справі про вбивство в СРСР було проведено 1988 року [6, с. 39]. В Україні вперше експертиза зразків крові методом ДНК-аналізу з використанням радіаційної позначки виконана у 1992 році у Державному науковому дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України [7, с. 165]. Правоохоронні органи високорозвинених країн світу використовують у криміналістиці саме метод дослідження ДНК біологічних слідів людини, який ще прийнято називати методом «генетичної ідентифікації» або «геномної дактилоскопії» (DNA fingerprints).

Хоча можна припустити, що ДНК-дослідження можуть витіснити дактилоскопію на узбіччя практики, однак цей напрям також не втрачає

позицій в інноваційному розвитку. У багатьох країнах сьогодні функціонують спеціалізовані бази даних реєстрації папілярних візерунків злочинців, впроваджуються біометричні документи для посилення контролю персональних даних та міграції населення, активно використовуються біометричні способи захисту (доступ до персональних комп'ютерів, цифрових носіїв інформації, доступ до приміщень, обмежений скануванням дактилоскопічним сканером і т.д.), що загалом відіграє значущу роль у протидії протиправній діяльності.

Разом з тим, справедливо відмітити існування низки проблем, які перешкоджають розвитку та ефективному використанню даних методів криміналістичної ідентифікації. Фахівці в галузі дактилоскопії неодноразово порушували питання про необхідність введення в Україні системи загального дактилоскопіювання, а відтак, створення відповідного банку даних. По-перше, це є ефективною системою боротьби проти тероризму, організованої транснаціональної злочинності, нелегальної міграції, торгівлі людьми, відмивання грошей, що відбувається злочинним шляхом. По-друге, за наявності великої кількості невпізнаних трупів, що є наслідком воєнних дій в східних регіонах держави, зростання чисельності природних та техногенних катастроф; також це сприятиме ефективному розшуку безвісти зниклих осіб. Вирішити проблему створення такого обліку може допомогти зокрема впровадження новітніх зразків техніки, яка допомагає заносити в електронну базу даних дактилоскопічну інформацію, використанні новітніх сканерів [8 с. 48].

ДНК-аналіз попри свою ефективність та унікальність також має деякі недоліки. У практичній діяльності суттєвою проблемою є значне обмеження можливостей використання криміналістичного обліку генетичних ознак людини, по-перше, через суттєву вартість досліджень; по-друге, через необхідність більш ретельної роботи з об'єктами досліджень (особливі правила виявлення, упакування, зберігання, щоб не допустити контамінації (забруднення, змішування) біологічних слідів, руйнування, гниття, деструкції клітин з ядрами); по-третє, через недоліки нормативно-правового регулювання цієї сфери. Зокрема, Р. Л. Степанюк та С.І. Перлін переконливо доводять, що сьогодні потребують удосконалення норми кримінального процесуального законодавства, які регулюють питання одержання біологічних зразків особи. Положення ч. 3 ст. 245 КПК України щодо відібрання біологічних зразків за правилами освідування особи не витримує критики, оскільки мета освідування є зовсім іншою і полягає в огляді людини на предмет наявності на ній слідів кримінального правопорушення або особливих

прикмет (ч. 1 ст. 241 КПК України). У свою чергу, взяття біологічних зразків фактично полягає у вилученні клітин тіла у певної особи, що визначає необхідність установлення особливої процедури. Значні проблеми спостерігаються й у сфері використання результатів молекулярно-генетичних досліджень у доказуванні [9, с. 96].

Підсумовуючи вищенаведене, можна висновувати: кожен з окреслених методів ідентифікації особи має свої переваги та недоліки. Сьогодні передчасно констатувати, що ДНК-дослідження можуть витіснити дактилоскопію зі сфери криміналістичної науки та практики. Зрештою в цьому й немає потреби, адже у протидії злочинності всі інструменти наукової «інтелектуальної» зброї є цінними. Важливо однак пам'ятати, що висновки і генотипоскопійних, і дактилоскопічних експертиз можуть тільки підтвердити факт перебування певної особи у певному місці або факт її контакту з певними об'єктами. Факт безпосередньо вчинення кримінального правопорушення ще треба доводити сукупністю доказів.

Список використаних джерел:

1. Шведова О.В. Дактилоскопічні дослідження: навч. посіб. Київ: КНТ, 2010. 208 с.
2. Енциклопедія сучасної України.
URL:http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23384.
3. Тарасов В. Ю. Перспективные научные методики в процес се раскрытия и расследования тяжких и особо тяжких преступлений. Отечественная юриспруденция, 2016. № 5 (7). С. 58–61.
4. Jeffreys J., Wilson V., Thein S. L. Nature Individual-specific "fingerprints" of human DNA. 1985. С. 76–79.
5. Gill P., Jeffrey A. J., Werrett D. J. Nature Forensic application of DNA "Fingerprints". 1985. С. 12–18
6. Иванов П.Л., Гуртовая С.В., Плаксин В.О. Геномная «дактилоскопия» с использованием в качестве зонда ДНК бактериофага (экспертиза вещественных доказательств и идентификация личности) 1989. № 4. С. 39– 42.
7. Дяченко Н.М. Основні етапи розвитку молекулярно-генетичної експертизи в державному Науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України. Криміналістичний вісник. 2011. №1 (15). С.165–169.
8. Веретун Г.С., Чернонос Д.В. Дактилоскопічна верифікація в системах контролю та управління доступом: проблемні питання. Криміналістичний вісник. 2017. № 1. С. 48–53.
9. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Дослідження ДНК як галузь криміналістичної техніки: проблеми формування та напрями розвитку. Право і безпека. 2020. № 2 (77). С. 93–98.

Пашковський М.І.

науковий співробітник відділу дослідження
проблем кримінального процесу та судоустрою, адвокат
кандидат юридичних наук, доцент
*(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені
академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України)*

**ПРО КОЛІЗІЙНІСТЬ ПРИПИСІВ
ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ДОСТУПУ
ДО ЗМІСТУ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО МІСТЯТЬСЯ
В МОБІЛЬНИХ ТЕРМІНАЛАХ СИСТЕМ ЗВ'ЯЗКУ**

Під час досудового розслідування виникають слідчі ситуації, за яких слідчому, прокурору необхідно дослідити, вилучити/скопіювати інформацію (електронних даних), що міститься в пам'яті мобільного телефону – мобільного терміналу системи зв'язку (МТСЗ), вилученого під час проведення слідчої дії або здійснення заходу забезпечення кримінального провадження.

Аналіз судової практики, наукової літератури вказує на відсутність однастайності щодо процесуального порядку, який повинен дотримати слідчий, прокурор в такій ситуації. Часто, дія з доступу (дослідження, копіювання) до змісту МТСЗ (електронних даних), оформлюється слідчим, прокурором протоколом огляду в порядку ст. 237 КПК. Застосування до ситуації неправильної процесуальної форми загрожує визнанням недопустимим доказом отриманої інформації.

Уявляється, що завдяки широкому підходу до розв'язання проблеми найбільше до її вирішення в своїх дослідженнях наблизилися О.А. Панасюк, С.В. Рак, Ю.М. Булгакова та А.В. Шило.

Так, О.А. Панасюк, С.В. Рак, Ю.М. Булгакова заперечуючи спрощене бачення слідчої ситуації, вважають, що процесуальний порядок доступу до інформації, що міститься в МТСЗ, залежить від ситуації (криміналістично значимого способу) використання МТСЗ: (1) доступ до МТСЗ, що використовується як засіб спілкування в реальному часі, потрібно здійснювати шляхом проведення НСРД – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ЗІТТКМ); (2) доступ до МТСЗ, як засобу доступу до електронних інформаційних систем (наприклад, акаунту facebook), потрібно здійснювати шляхом проведення НСРД – зняття інформації з електронних інформаційних систем (ЗІЕІС); (3) доступ до МТСЗ, що використовується як засіб зберігання та/або обробки даних (електронних даних), потрібно здійснювати

шляхом огляду МТСЗ, оскільки «МТСЗ є технічним носієм інформації, що зберігається на ньому, а тому має ознаки речового доказу або документу (електронного документу) у кримінальному провадженні» [1, с. 244-248].

А.В. Шило зупинився в своєму визначені належної процесуальної форми лише на останній ситуації – доступу до МТСЗ, що використовується як засіб зберігання та/або обробки даних (електронних даних). Використовуючи метод виключення, А.В. Шило заперечує можливість доступу до інформації шляхом ЗІТТКМ, оскільки не відбувається перехоплення інформації в режимі реального часу [2, с. 175], або іншої НСРД, оскільки НСРД передбачає отримання інформації без відома особи користувача МТСЗ, «що втрачає сенс, коли «електронний носій інформації знаходиться в «руках слідства»» [2, с. 176]. Але разом з тим вважає, що доступ до інформації, що міститься в МТСЗ, її вилучення/копіювання під час огляду МТСЗ також не буде належною правовою процедурою. Тому Шило А.В. приходять до висновку, що «інформація, яка міститься на електронних пристроях, не може ототожнюватися із самим електронним пристроєм як її фізичним носієм. ... така інформація є окремим об'єктом права власності й об'єктом охорони таємниці приватного життя, а тому її вилучення/копіювання має відбуватися на підставі судового рішення, проте не в режимі застосування НСРД..., на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів» [2, с. 176].

Така розбіжність у поглядах вказує на неналежну якість кримінального процесуального закону – його нездатністю реалізувати своє функціональне призначення щодо ефективного врегулювання відносин з питань кримінального провадження [3].

Уявляється, що вибір процесуальної форми доступу до інформації повинен враховувати деякі технічні особливості, пов'язані з тим, що законодавець використовує нормативно невизначені технічні терміни.

Так, КПК згадує про електронні інформаційні системи (ЕІС) та МТСЗ, однак з контексту не зрозуміло як Кодекс їх розмежовує.

Очевидно, що коли законодавець згадує про МТСЗ, то має на увазі насамперед мобільний телефон як відповідний пристрій для радіозв'язку (стільникового зв'язку). В класичному вигляді МТСЗ як «радіотелефон стільникового зв'язку - рухома радіостанція стільникового зв'язку» [4, п. 6.28] не має ані пам'яті, ані операційної системи. Однак сьогодні призначення МТСЗ стільниковим зв'язком не обмежується, оскільки найбільш поширений підвид радіотелефонів стільникового зв'язку «смартфон», який поєднує функції надання стільникового зв'язку та обчислення на основі операційної системи з додатками, тобто по суті відповідає визначенню інформаційної

(автоматизованої) системи як організаційно-технічної системи, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів (ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах») [5].

Таким чином, з огляду на положення КПК сучасні смартфони, які вилучаються під час досудового розслідування, є поєднанням ЕІС та МТСЗ, а тому доступ до них має забезпечуватися з урахуванням вимог, що ставить закон до обох вказаних видів електронних пристроїв.

З урахуванням переконливої аргументації А.В. Шила про необхідність розмежування інформації, що міститься на електронному пристрої, та інформації, що міститься в електронному пристрої, виключається доступ до змісту смартфона (мається на увазі не до його апаратних складових, а саме до електронних даних, що містяться в ньому) шляхом його огляду.

Закон містить спеціальну норму, якою визначається доступ до змісту смартфона.

Пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їх частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування (ч. 1 ст. 264 КПК). Якщо слідчий, прокурор не повідомляє власника, володільця або утримувача смартфона про здійснення вказаних дій з смартфоном, то виконуються умови, передбачені ч. 1 ст. 264 КПК.

Верховний Суд окремо звернув увагу на ч. 2 ст. 264 КПК: «Зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин можливе без дозволу слідчого судді, якщо доступ до них не обмежується їх власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту» [6].

Негативне тлумачення ч. 2 ст. 264 КПК дозволяє зробити висновок, що необхідність ухвали слідчого судді для пошуку, виявлення і фіксації відомостей, які містяться в електронній інформаційній системі або їх частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача як законодавець, так і Верховний Суд обумовлює наявністю таких альтернативних юридичних фактів: (1) доступ до електронної інформаційної системи обмежується її власником, володільцем або утримувачем; або (2)

доступ до електронної інформаційної системи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

Відсутність обмежень власника, володільця або утримувача смартфона на зняття інформації повинно бути підтверджено усвідомленою згодою на це вказаних осіб, наприклад, шляхом подання слідчому, прокурору відповідної письмової заяви.

Отже, пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в смартфоні, отримання таких відомостей, якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем або пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, можливі лише на підставі відповідної ухвали слідчого судді шляхом зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин. В порядку тимчасового доступу до речей і документів здійснюється доступ до МТСЗ, який не має ознак ЕІС.

Для усунення розбіжностей у правозастосовній практиці необхідне внесення змін до КПК, які в будь-якому разі повинні передбачати здійснення судового контролю щодо пошуку, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронних приладах, які мають ознаки або МТСЗ, або ЕІС.

Список використаних джерел:

1. Панасюк О. А., Рак С. В., Булгакова Ю. М. Окремі питання належної правової процедури здійснення доступу до приватної інформації під час провадження досудового розслідування. Вісник Асоціації кримінального права України. 2020. № 1(13). С. 236–258.

2. Шило А. В. Отримання інформації з вилученої електронної техніки як спосіб збирання доказів: спірні питання практичного правозастосування. Науковий юридичний журнал «Правові новели». 2018. № 5. С. 172–178.

3. Глинська Н. В. Кримінальне процесуальне законодавство: основні аспекти якісної характеристики. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 2. С. 16–24.

4. ДСТУ 3254-95. Радіозв'язок. терміни та визначення. Чинний від 1996-07-01. Вид. офіц. Київ, 1996. 32 с.

5. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text> (дата звернення: 16.11.2021).

6. Постанова від 09 квітня 2020 року Верховного Суду колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду, справа № 727/6578/17, провадження № 51-4494 км 19, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88749345>

Перетятко С.А.

здобувач кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету № 1 ІФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ТА ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ВИГОТОВЛЕННЯ, ПЕРЕРОБКИ ЧИ РЕМОНТУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Судово-балістичні експертизи призначаються для вирішення широкого кола завдань ідентифікаційного та неідентифікаційного характеру, пов'язаних з дослідженням вогнепальної зброї, боєприпасів, слідів пострілу з самої зброї, на ураженій перешкоді й особі, що стріляла. До об'єктів судово-балістичної експертизи можна віднести: вогнепальну зброю, її деталі і механізми, стріляючі пристрої, ракетниці, стартові, будівельно-монтажні пістолети, пневматична, газова зброя, боєприпаси, патрони та їх частини (гільзи, капсулі, кулі та ін.), матеріали, інструменти та механізми, які використовуються для виготовлення зброї, стріляні кулі і гільзи, сліди застосування вогнепальної зброї, матеріали кримінального провадження (протоколи огляду, показання свідків, підозрюваного, фотознімки, креслення, схеми та тощо), зразки, отримані під час проведення експертизи, матеріальна обстановка місця події [1, с. 9–10].

При розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 263 1 КК України, такі експертизи можуть вирішувати завдання з: дослідження бойових властивостей та матеріальної частини вогнепальної зброї (визначення виду, моделі, зразка вогнепальної зброї, визначення справності зброї і придатності до стрільби тощо), способу її виготовлення; дослідження боєприпасів до ручної стрілецької зброї, у т. ч. встановлення однорідності патронів та способу їх виготовлення; ідентифікація зброї за слідами на снарядах та на гільзах; дослідження атипової вогнепальної зброї; визначення номеру шроту за слідами на пижах; визначення виду снаряду за слідами на внутрішній поверхні стріляних паперових гільз; визначення номера дроби за слідами на внутрішній поверхні стріляних паперових гільз та ін. [2, с. 12-13].

Одним з чинників, які негативно відображаються на об'єктивному розслідуванні злочинів, передбачених ст. 263 1 КК України, є помилки процесуального та організаційно-методичного характеру, яких припускаються як

співробітники органів досудового розслідування, так і самі експерти. З цього приводу К.А. Садчікова зазначає, що експертне дослідження може бути проведене бездоганно, а висновки повністю відповідати отриманим результатам, але якщо вихідні для експертизи дані були помилковими або не стосувалися матеріалів провадження чи фальсифіковані, то висновок експерта є помилковим [3, с. 101].

На нашу думку, невміння особи, яка здійснює розслідування, правильно визначити обсяг експертного завдання і комплекс питань, можна пояснити недостатнім знанням можливостей відповідних експертиз та відсутністю досвіду використання її даних в сукупності з іншими доказами. Недбало-формальне закріплення встановлених фактів в абсолютній більшості випадків розслідування злочинів, передбачених ст. 263 1 КК України, полягає в таких порушеннях: вилучення зброї не здійснюється в момент затримання особи, яка вчинила злочин на місці; вилучення предметів озброєння при складанні відповідного протоколу оформляється без відображення їх індивідуальних відмітних відомостей і ознак (марка, модель, маркування, покажчик номера, сліди механічної обробки тощо), а вказується лише вид зброї і особа, у якої дана зброя вилучається; не вживаються заходи з вилучення «по гарячих слідах» одягу підозрюваного та змивів з його рук для подальшого дослідження на предмет виявлення слідів мастила, залишків фарби зброї, слідів порохових газів тощо для проведення ідентифікації; не вживаються заходи зі збереження на предметах озброєння слідів рук і біологічних об'єктів, що дозволяють призначити відповідні експертизи та ідентифікувати власника виявленого предмета озброєння.

Мають місце й випадки бездумного переписування з методичної та довідникової літератури питань, які ставляться перед експертом, без урахування обставин конкретної події, що в свою чергу, не впливає на якість розслідування і займає робочий час експерта. У зв'язку з цим слідчому рекомендується, враховуючи обставини розслідуваного злочину, проконсультуватися з експертом, який володіє спеціальними знаннями і практичним досвідом у проведенні певного виду експертиз. Методична допомога з питань підготовки матеріалів на експертизу може бути надана на місцях експертами відповідних експертних установ.

Існує практика постановки запитань або завдання перед експертом в постанові про призначення експертизи про проведення перевірки поданих слідів або об'єктів за криміналістичними обліками, що само по собі є порушенням процесуального законодавства. Наприклад, в рамках балістичної експертизи ставляться запитання про перевірку вистріляних куль або

стріляних гільз, вилучених з місця події, по масив кулегільзотеки. Неточна постановка запитань, яка спричиняє двояке розуміння їх смислу, спонукає експерта до вирішення завдання відповідно до власного розуміння його суті, яка може розходитися з початковим задумом суб'єкта доказування. При розслідуванні вказаних злочинів на судово-балістичну експертизу доцільно ставити питання, що стосуються справності зброї та можливості здійснення пострілів за певних обставин.

Таким чином, питання, які ставляться перед експертом, повинні відповідати двом ознакам: по-перше, вони не повинні виходити за межі спеціальних знань експерта, по-друге, їх формулювання повинні дозволити дати на них однозначну відповідь.

У зв'язку з тим, що технічне і криміналістичне поняття справності вогнепальної зброї не збігаються, різняться й критерії справності або несправності. Крім того, неприпустимо вирішувати питання про справність саморобної, кустарної і переробленої зброї. Відносно об'єктів двох перших груп відсутня нормативно-технічна документація, а третя категорія об'єктів несе сліди порушення справності (наприклад, укорочення ствола у обрізі тощо), тобто зброя перестає відповідати нормативам. Тому в цьому випадку доцільно говорити лише про справність неперероблених вузлів і механізмів.

Подекуди особи, які здійснюють розслідування у кримінальному провадженні, виносять на вирішення експерта питання про приналежність предмета до відповідного предмета озброєння незалежно від очевидності способу його виготовлення. Незважаючи на те, що заводський спосіб виготовлення таких предметів, зазвичай, очевидний і зброя заводського виготовлення відповідає всім криміналістичним критеріям належності до вогнепальної зброї і має всі її ознаки, варто враховувати, що питання про віднесення вогнепальної зброї, боєприпасів, їх справності, придатності до стрільби і багато інших питань можуть бути вирішені тільки в ході проведення судової експертизи. Це має відношення до всіх зразків заводського зброї, в тому числі переробленої, наприклад, обрізи мисливських рушниць (оскільки укорочення ствола може вплинути на його балістичні властивості).

Таким чином, основними причинами експертних помилок діяльнісного характеру при проведенні судово-балістичних експертиз є: недотримання методик, які передбачають послідовне дотримання всіх етапів при проведенні дослідження об'єктів; відсутність у експертів належного професійного рівня, практичного досвіду і теоретичних знань; зниження персональної відповідальності за результати досліджень. Недопущення та вчасне усунення вказаних негативних чинників сприятиме попередженню

експертних помилок, сприятиме ефективності розслідування злочинів цієї категорії.

Список використаних джерел:

1. Комаринец Б.М. Судебно-баллистическая экспертиза: учебн.-метод. пособ. Вип. №1. М.: Изд-во ВНИИСЭ, 1974. 166 с.
2. Новак Я.В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичного дослідження вогнепальної зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 20 с.
3. Садчікова К.А. Значення висновку експерта при складанні обвинувального акту. Форум права. 2015. № 4. С. 244–248.

Піскунова А.О.

судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
*(Запорізький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)*

**РОЛЬ ЕКПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

У ході здійснення розслідування кримінального провадження виникає велика кількість перешкод, що викликана, як суб'єктивними причинами, які наявні в осіб, які здійснюють дану діяльність, так і наявністю певних прогалин в законодавстві.

Відповідно до ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1].

Вирішення правових питань, розслідування та попередження злочинів, неможливе без оперативного використання спеціальних знань експертів та фахівців. Взаємодія слідчого (судді та ін.) з експертом (спеціалістом) - це заснована на законодавчих актах узгоджена діяльність процесуально незалежних учасників досудового та судового слідства [2, с.37].

В нашій державі в даний час сформувалися дві основні організаційні форми судової експертизи. Перша форма зорієнтована на спеціальні експертні установи, друга - на конкретних фахівців, які внесені до списків (реєстрів) судових експертів.

Судова експертиза є одним з найбільш надійних засобів установлення істини в цивільному, кримінальному, адміністративному і господарському процесах. Також вона являє собою складну систему прийому та обробки інформації, що надходить до судового експерта. На ефективність роботи експерта впливає його інтелект та соціальна спрямованість.

Проведення судових експертиз у кримінальному провадженні здійснюється державними спеціалізованими установами на замовлення підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, їх захисників, законного представника, потерпілого, його представника здійснюється за рахунок замовника [3].

Спеціалісти, які беруть участь у процесуальних діях, найчастіше є співробітниками державних спеціалізованих експертних установ або служб, вони ж проводять експертизи, однак, незважаючи на подібність експерта й спеціаліста як учасників процесуальних дій, між ними є істотні відмінності пов'язані з виявленням слідів злочину та їх фіксацією. По-перше, спеціалісту, який виїжджає, наприклад, у складі слідчо-оперативної групи на місце огляду, заздалегідь не відомі обставини злочинної події та можливі її сліди. Експерт же, досліджуючи представлені речові докази, вилучені, як правило, з місця події, обізнаний про обставини злочину, а також про ту недостатню інформацію або об'єкти, які йому необхідні для завершення експертного дослідження. По-друге, фіксуючи обстановку місця проведення процесуальної дії в цілому та окремі об'єкти, здійснювані учасниками процедури, спеціаліст не завжди відображає їх у повному обсязі. Згодом зафіксованого матеріалу може бути недостатньо для проведення експертизи (рішення ситуаційного завдання). По-третє, у ході проведення процесуальної дії провідна роль належить слідчому (суду), а спеціаліст діє під його керівництвом [4, с. 90-91].

Участь експерта є більш доцільною тому, що заздалегідь володіючи вихідною інформацією про подію злочину та наявні вже відомості в кримінальному провадженні він здійснює прогноз, про те які обставини йому необхідно встановити, які об'єкти в ході процесуальної дії треба здобути для успішного завершення дослідження та надання обґрунтованого висновку.

Роль експерта в слідчих діях не збігається з роллю спеціаліста та полягає не в сприянні слідчому в отриманні доказів, а у виявленні з наступним

відображенням у протоколі обставин, суттєвих для подальшої дачі ним висновку [5, с. 68, 112, 159]. Таким чином, експерт цілеспрямовано реалізує свою ініціативу в конкретних умовах процесуальної дії.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Ст.2.

2. Сорокотягин, И. Н. Юридическая психология : учебник для академического бакалавриата / И. Н. Сорокотягин, Д. А. Сорокотягина. — 3-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2015. — 461 с.

3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

4. Наукова стаття Шербаковський М. «Причини та зміст присутності експерта в процесуальних діях» / Національний юридичний журнал: теорія і практика Червень 2015р.

5. Шейфер С.А. Следственные действия. основания, процессуальный порядок и доказательственное значение / С.А. Шейфер. – Самара: Самарский гос. ун-т., 2004. – 218 с.

Пряхін Є. В.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**РОЗУМІННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

З часу свого виникнення наука криміналістика постійно накопичує та систематизує знання різних наук з метою їх використання для вирішення завдань, пов'язаних із протидією злочинності. Зараз можна спостерігати так звану «інформатизацію суспільства», що призвела до впровадження у криміналістичну діяльність різноманітних інформаційних, телекомунікаційних та цифрових технологій.

Інформаційні технології, на думку П. М. Маланчук та Ю. А. Невмержицької, є новою категорією, що претендує на належне місце в структурі криміналістики. Це пов'язано із тим, що інформаційні технології настільки проникли в життя суспільства, що злочинці самі не помічають як залишають

слід злочину у відкритому просторі. У зв'язку із цим, науковці з метою забезпечення органів кримінальної юстиції інноваційним «продуктом» перспективними напрямками розвитку криміналістики пропонують визнати: 1) створення та пристосування до використання у криміналістиці широкого спектру інформаційних технологій; 2) організацію навчання та доведення до автоматизму навичок виявлення, попереднього дослідження, фіксації й вилучення слідчими традиційних матеріальних, інтелектуальних та віртуальних слідів, самостійної роботи з електронними засобами інформації та електронними засобами її фіксації, проведення слідчих (розшукових) дій, зумовлених упровадженням у практику інформаційних і телекомунікаційних технологій тощо [1, с. 918–919]. Одним із перших кроків впровадження інформаційних технологій у стадію досудового розслідування, як вказує А. В. Погорілецька, стало введення у 2012 р. нового інформаційно-комунікаційного ресурсу – Єдиного реєстру досудових розслідувань. У подальшому (2017 р.) в середовищі МВС України почала функціонувати автоматизована інформаційна система оперативного призначення. Науковиця відзначає, що інформаційні процеси, які відбуваються в Україні у сфері впровадження інформаційних технологій у діяльність правоохоронних органів, потребують значних вдосконалень і доробок, які повинні забезпечити ефективну роботу не тільки представників відділень поліції, а й ефективну роботу процесуальних керівників на стадії досудового розслідування [2, с. 160]. Варто додати, що наступним кроком інформатизації МВС України стало створення у 2018 р. Єдиної інформаційної системи [3].

На переконання В. О. Сандула, актуальність використання інформаційних технологій зростає у зв'язку з інтенсивним упровадженням у діяльність правоохоронних органів засобів комп'ютерної техніки, а підвищення рівня протидії злочинності залежить від широкого використання у правоохоронній діяльності сучасних досягнень науково-технічного прогресу. Визначення інформаційних технологій науковцем узято з Вікіпедії – це сукупність методів, інформаційних процесів із використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість оброблення даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [4, с. 146–147].

До слова, на тій же веб-сторінці наведені й інші визначення цього поняття: 1) цілеспрямована організаційна сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечує високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування; 2)

сукупність методів, виробничих процесів та програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечує виконання інформаційних процесів з метою підвищення їхньої надійності та оперативності і зниження трудомісткості ходу використання інформаційного ресурсу; 3) сукупність методів, засобів, прийомів пошуку, зберігання, опрацювання, подання і передавання інформації між людьми за допомогою засобів комп'ютерної техніки і зв'язку [5].

Досить ґрунтовно цю проблематику досліджував В. Ю. Шепітько, який разом із співавторами присвятив цій проблематиці низку статей. Ще у 2010 р. науковець писав, що основними напрямками використання інформаційних технологій у досудовому слідстві є: створення та ведення криміналістичних обліків; побудова суб'єктивних портретів; користування базою законодавства України та іншими базами даних. Слідчим ці технології потрібні для оптимізації управління процесами інформаційного забезпечення, здійснення автоматизованого пошуку відомостей щодо будь-яких об'єктів, одержання формалізованих знань з усіх видів баз даних, що існують у світі, статистичного і географічного аналізу подій, пошуку окремих об'єктів та осіб та ін. Інформаційні технології надають можливість оперативного збирання, зіставлення та глибокого аналізу відомостей з різних джерел, встановлення хронологічної послідовності подій за часом та відповідності окремих фактів, дозволяють здійснювати складання планів та схем місця події, моделювати подію за допомогою комп'ютерної техніки та ін. [6, с. 196–197]. Для забезпечення органів кримінальної юстиції необхідними інноваційними засобами, окрім вже вищеназваних, В. Ю. Шепітько та В. В. Білоус пропонують модернізувати такі тактичні операції як «Викриття злочинця», «Пошук і встановлення осіб, які переховуються від слідства», «Встановлення співучасників злочину» за рахунок включення в їх структуру ситуаційно зумовлених систем, які сприяють вирішенню тактичного завдання стосовно перевірки «цифрових алібі» [7, с. 10].

Одним із найсучасніших досліджень щодо використання новітніх технологій є монографія Р. І. Благуті та А. В. Мовчана «Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання». Науковці пропонують визначати інформаційні технології у розслідуванні злочинів як сукупність методів, технологічних процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, систематизації, узагальнення, аналізу, зберігання та використання криміналістичної, оперативної та процесуальної інформації, що має значення для вирішення завдань ОРД і

досудового розслідування, забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави [8, с. 47].

На нашу думку, це визначення зараз є найбільш актуальним та таким, що відображає сучасний зміст інформаційних технологій, що використовуються правоохоронними органами у протидії злочинності. Крім того, це визначення не суперечить вітчизняному законодавству та стандартам. У Законі України «Про Національну програму інформатизації» інформаційна технологія визначена як цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечує високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [9], а у ДСТУ 2226-93 «Автоматизовані системи. Терміни та визначення» інформаційні технології визначаються як технологічний процес, предметом перероблення й результатом якого є інформація [10].

Список використаних джерел:

1. Маланчук П. М., Невмержицька Ю. А. Інформаційні технології в криміналістиці: крок в майбутнє. *Young Scientist*. 2017. № 11 (51). Р. 918–921.
2. Погорілецька А. В. Впровадження інформаційних технологій на стадії досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 159–161.
3. Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 р. № 1024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018>
4. Сандул В. О. Роль інформаційних технологій у розслідуванні кримінальних правопорушень. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2017. С. 145–148.
5. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційні_технології
6. Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К. Інформаційні технології в криміналістиці та слідчій діяльності. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2010. Вип. 19. С. 194–202.
7. Шепітько В. Ю., Білоус В. В. Роль сучасних інформаційних технологій у встановленні особи злочинця. *Теорія і практика судової експертизи та криміналістики*. 2014. Вип. 14. С. 5–11.
8. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с.
9. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98>
10. Автоматизовані системи. Терміни та визначення: ДСТУ 2226-93 від 01.07.1994 р. К., 1993. 91 с.

Самойленко І.М.

здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
(Університет державної фіскальної служби України)

ВИКОРИСТАННЯ БАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Однією з найважливіших і найбільш доступних форм реалізації науково-технічного потенціалу в процесі запобігання, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, учинених із застосуванням нарізної вогнепальної зброї, є судова балістична експертиза, яка, використовуючи досягнення науки і техніки, забезпечує створення об'єктивної доказової бази із розслідувань кримінальних правопорушень. Факти, які можуть встановлюватися під час проведення ситуаційних судово-балістичних експертиз, є доказом із розслідуваного провадження і нерідко супроводжують пошук і перевірку нових доказів, які допомагають відтворити картину розслідуваного кримінального провадження.

При розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, одним із ключових питань є отримання висновку судового експерта про конкретний екземпляр зброї й обставини пострілу. Нині при проведенні експертизи зброї та слідів і обставин її використання експерт має справу із певними проблемними питаннями. Це стосується як методики дослідження стандартної вогнепальної зброї, так і ідентифікації переробленої, саморобної, атипової зброї. На дослідження експертам надходять також нестандартні, саморобні кулі та гільзи.

Загалом судова балістична експертиза є одним із засобів одержання доказової інформації у кримінальному провадженні та призначається з метою вирішення питань ідентифікаційного та діагностичного характеру. Наприклад, для встановлення конкретного екземпляра зброї, з якого було здійснено постріл; для дослідження стріляних куль, гільз, слідів пострілу. Із застосуванням знань експерта-медика і криміналіста є можливість встановити: чи є ушкодження на трупі вогнепальним та встановити відстань, напрям та вид зброю, з якої було вчинено постріл. Для цього слідчий призначатиме медико-криміналістичну експертизу. У свою чергу, результати їх проведення будуть підтверджувати або спростовувати уявлення слідчого про обстановку та механізм вчинення кримінального правопорушення, мотиви й наміри злочинця. Адже непоодинокими є випадки, коли складні

питання, пов'язані, наприклад, зі встановленням причини смерті, вирішувалися на основі висновку певної експертизи.

Судово-балістичні експертизи призначаються для вирішення широкого кола завдань ідентифікаційного та неідентифікаційного характеру, пов'язаних з дослідженням вогнепальної зброї, боєприпасів, слідів пострілу з самої зброї, на ураженій перешкоді й особі, що стріляла. До об'єктів судово-балістичної експертизи можна віднести: вогнепальну зброю, її деталі і механізми, стріляючі пристрої, ракетниці, стартові, будівельно-монтажні пістолети, пневматична, газова зброя, боєприпаси, патрони та їх частини (гільзи, капсулі, кулі та ін.), матеріали, інструменти та механізми, які використовуються для виготовлення зброї, стріляні кулі і гільзи, сліди застосування вогнепальної зброї, матеріали кримінального провадження (протоколи огляду, показання свідків, підозрюваного, фотознімки, креслення, схеми та тощо), зразки, отримані під час проведення експертизи, матеріальна обстановка місця події.

Ідентифікаційні судово-балістичні дослідження можуть вирішувати такі завдання: ототожнення зброї (чи з цього екземпляра зброї була відстріляна куля; з різних чи одного екземпляра зброї відстріляні гільзи); ототожнення боєприпасів за слідами кернення на гільзі та кулі (вилучені з різних місць куля і гільза є одним патроном); установлення групової належності зброї, боєприпасів і їх частин (яка система зброї залежно від слідів на кулях і гільзах тощо).

На практиці помічена тенденція, що у разі вбивств на замовлення злочинцями часто застосовується незареєстрована зброя. Її можуть придбати організатор або виконавець, коли останній є професійним убивцею і добре розуміється на різноманітній зброї. Поширене використання для вбивств на замовлення автоматичної та напівавтоматичної вогнепальної зброї. В Україні найчастіше для таких убивств використовують вітчизняну зброю, як-от пістолети «ТТ», «ПМ», «Стечка». Пов'язане це з тим, що ця зброя лишає на кулях і гільзах сліди в соті частини міліметра, на відміну від іноземної, де лишаються чіткі сліди її використання [1, с. 43–44].

Зі злочинною метою може використовуватися перероблена з газових, сигнальних, стартових пістолетів і револьверів вогнепальна зброя, а також виготовлена саморобним способом. На нашу думку, факти переробки зброї пояснюються тим, що придбання зброї стандартного зразка в Україні ускладнено законодавчо, контролюється відповідними державними органами. Окремі злочинці не мають доступу до каналів розповсюдження кримінальної, нелегальної зброї. Крім того, специфічне цільове призначення

кримінальної зброї знижує вимоги до її якості, у порівнянні зі стандартною зброєю, що дозволяє спрощувати конструкцію такої зброї. Експертно-криміналістичним підрозділам для ефективного дослідження саморобної і переробленої зброї має надаватися інформація про конструктивні особливості такої зброї від підприємств, де виготовляється газова, стартова, сигнальна зброя. Також варто систематизувати наявну інформацію для врахування в подальших дослідженнях, а також із метою встановлення способів переробки і походження такої зброї.

У разі направлення вогнепальної зброї для експертного дослідження слідчий може поставити такі запитання: до якої системи належить дана зброя? чи справна зброя? у чому полягає несправність зброї? як давно вона виникла? який був механізм утворення цих несправностей? як давно вони виникли? чи є в каналі ствола сліди від дії пороху? який стан стінок каналу ствола? чи є на стінках каналу ствола сліди змащування? чи можливий постріл без натискання на спусковий гачок із даного екземпляра вогнепальної зброї? чим зумовлюється можливість такого пострілу? чи відповідають обставини, викладені в матеріалах кримінального провадження можливості здійснення пострілу без натискання на спусковий гачок? чи є на зброї сліди знищення номера й іншого заводського маркування? у який спосіб відбулося їх знищення? які були маркування на даній вогнепальній зброї? [2, с. 14–15].

Під час огляду зброї експерт переконується насамперед у тому, що зброя у безпечному стані, проводить метричні виміри зброї, досліджує її конструкцію. Здійснюється детальний опис зброї та механізму її дії, проводяться експериментальні постріли. При порівнянні експериментальних куль та екземпляра кулі, наданої на дослідження, необхідно враховувати багато факторів щодо змін стану каналу ствола, зокрема корозію каналу ствола, температуру, за якої здійснювалися постріли, та ін. Є особливості у проведенні експертизи щодо ідентифікації переробленої, саморобної, атипової зброї та проведення експертних досліджень нестандартних, саморобних куль і гільз.

Варто сказати, що експерт із судової балістики під час дослідження вогнепальної зброї використовує, зокрема, методи суміжних артилерійських дисциплін, а саме, щодо будови матеріальної частини стрілецької зброї та боєприпасів, внутрішньої та зовнішньої балістики, теорії стрільби, відомості про порох і вибухові речовини. Також використовуються методи фізичних досліджень: оптичні методи дослідження (порівняльна мікроскопія тощо), фотозйомка (спектрографія, рентгенографія, дослідження в

ультрафіолетових, інфрачервоних, гамма-променях тощо). Використовують і хімічні методи [3, с. 3 4].

Список використаних джерел:

1. Костенко М.В. Вбивство на замовлення: криміналістична характеристика: монографія. Х., 2006. – 159 с.
2. Кубицкий Ю.М. Судебная баллистика: учебн. пособ. ВЮЗИ. М., 1956. 104 с.
3. Кустанович С.Д. Судебная баллистика. Гос. изд-во юрид. лит., М., 1956. 408 с.

Січковська І. В.

доцент кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету №1 ІПФПНП

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Згідно із законодавством України оцінка доказів полягає в такому: «Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з погляду належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Жоден доказ не має встановленої наперед сили». Доцільно виокремити принаймні дві ознаки оцінки доказів під час проведення кримінального провадження – внутрішнє переконання особи, яка його здійснює, та відповідність вимогам закону.

Всі зібрані у кримінальному провадженні докази підлягають ретельній, всесторонній та об'єктивній перевірці, а також оцінці. Така діяльність передбачає вивчення джерел походження доказів, їх детальний та повний аналіз і співставлення доказів між собою. Належним чином здійснена оцінка доказів у кримінальному провадженні є найважливішою гарантією забезпечення прав та свобод людини і громадянина у кримінальному провадженні.

Характерною особливістю отримання доказів у досудовому розслідуванні слідчим, прокурором є можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав, свобод людини і громадянина, а в окремих випадках застосування заходів примусу. Зокрема, при проведенні огляду чи обшуку

житла чи іншого володіння особи, можуть бути обмежені конституційні права, які передбачені в ст. 30–32 Конституції України. Натомість, сторона захисту такими владними повноваженнями не наділена, але має право ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій шляхом подання слідчому, прокурору клопотань, які розглядаються в порядку ст. 220 КПК України.

Рішення про оцінку доказів має ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному дослідженні всіх обставин справи, під час якого не може надаватися перевага правовій позиції будь-якого учасника судового процесу, в тому числі прокурорів, захисників, представників юридичних чи фізичних осіб [1, с. 2].

Термін «внутрішнє переконання» не є специфічно правовим поняттям. І хоча цей вираз є загальноживаним, дане поняття, поєднуючи у собі і метод, і принцип оцінки доказів, і їхній результат, має різне смислове навантаження. Внутрішнє переконання відіграє роль поєднання між знаннями і цілеспрямованою діяльністю. Як метод оцінки доказів внутрішнє переконання означає, що жоден об'єкт доказів не пов'язаний формальними вимогами, не має законодавчого обмеження, а тому не має наперед встановленої сили. Таке положення визначене частиною 2 статті 67 Кримінально-процесуального кодексу України та частиною 2 статті 94 Кримінального процесуального кодексу України – ніякі докази не мають наперед встановленої сили [2;с.220].

Відповідно до принципу оцінки доказів за внутрішнім переконанням необхідно враховувати, що ні один із доказів не має наперед встановленої сили, однак кожен із доказів може похитнути або поставити під сумнів усю сукупність раніше зібраних доказів. Внутрішнє переконання характеризує сам процес пізнання.

Прийняття будь-якого процесуального рішення – це вольовий акт, який включає і відповідну фізичну підготовку, наявність духу і сміливості, совісті, впевненості уповноваженої особи в обґрунтованості, законності прийнятого рішення.

Відповідно до принципу оцінки доказів за внутрішнім переконанням необхідно враховувати, що ні один із доказів не має наперед встановленої сили, однак кожен із доказів може похитнути або поставити під сумнів усю сукупність раніше зібраних доказів. Внутрішнє переконання характеризує сам процес пізнання. Ознаками внутрішнього переконання вповноваженої особи необхідно вважати те, що: 1) воно ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, яке для його виконання вимагає від уповноваженої особи

людяності, правосвідомості, культури, матеріальної та моральної незалежності; 2) у прийнятті рішення уповноваженій особі необхідно керуватися лише законом, оцінюючи кожний доказ із позиції належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – із позиції достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. А це вимагає від уповноваженої особи належної юридичної, теоретичної підготовки та практичного стажу роботи; володіння теорією достатності доказів для встановлення або спростування вини особи.

Теоретичне і практичне значення внутрішнього переконання як результату оцінки доказів означає стан переконливості в належності доказів, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів, як це визначено статтею 85 КПК України. Ефективному розвитку вчення про внутрішнє переконання як результат оцінки доказів сприяє накопичений досвід та реалізація перспективних підходів до використання позитивних новелізацій, нових шляхів і підходів до вдосконалення поняття внутрішнього переконання у кримінальному провадженні, законодавчої регламентації.

Список використаних джерел:

1. Сердюк В.П. Теорія і практика використання відеозапису у кримінальному провадженні України. Монографія. Київ : Університет «Україна». 2016. 163 с.
2. Федчишина В.В. Проблеми внутрішнього переконання під час оцінювання доказів в кримінальному провадженні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 30 (69) № 5 2019. С.219-221.
3. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду щодо визнання доказів недопустимими. Електронний ресурс. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_2021_07_19.pdf

Собчук А.Ю.
суддя
*Березнівський районний суд
Рівненської області*

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА АРЕШТОВАНЕ МАЙНО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Арешт майна (глава 17 КПК), як захід забезпечення кримінального провадження, має певні особливості, обумовлені, насамперед, з'ясуванням доцільності обмеження окремих майнових прав підозрюваного, або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану ним. У зв'язку із цим діяльність адвоката, залученого до кримінального провадження, важко переоцінити, адже право кожної особи володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю проголошено на конституційному рівні. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права приватної власності. Право приватної власності є непорушним (див. ст. 41 Конституції України) [1]. У кримінальному процесуальному законодавстві питання захисту права власності виникає у зв'язку із винесенням ухвали про накладення арешту на майно.

Під час звернення з клопотанням про арешт майна у слідчого та прокурора можуть виникати проблеми щодо виконання вимог п. 3 ч. 2 ст. 171 КПК (у своєму клопотанні про арешт майна слідчий, прокурор має назвати документи, які підтверджують право власності на майно, що підлягає арешту). Адже на момент звернення до суду з таким клопотанням (що має бути зроблено не пізніше наступного дня після вилучення ч. 5 ст. 171 КПК) не завжди є можливість встановити власників цих речей [2]. У разі, коли ця вимога недотримується, захисник підозрюваного, або представник особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, чи юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, повинен вказати на це під час розгляду клопотання про арешт майна. Крім того, зазначені особи можуть клопотати перед слідчим суддею заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про арешт майна (ч. 4 ст. 171 КПК) [3].

Варто вказати на окремі законодавчі прогалини у регламентації КПК процесуального порядку розгляду клопотання про арешт майна

(відсутність строку, протягом якого слідчий суддя повинен постановити ухвалу про повернення клопотання прокурору, а також строку, протягом якого прокурор повинен отримати та передати у разі необхідності повернуте клопотання слідчому), що створюють підґрунтя для процесуальних зловживань слідчого, прокурора, і, як наслідок, для тривалого і безпідставного порушення майнових прав осіб, чие майно було тимчасово вилучено. Відсутність чіткої позиції законодавця у регулюванні цієї процедури ставить у нерівне становище власників майна. Тим не менш, як слушно зазначає М. Задорожний, своєчасне звернення до фахівця-правника, який може надати необхідну правову допомогу як на стратегічному, так і на тактичному рівні відповідно до фактичних обставин справи, збільшує шанси власників на те, що їхні права не будуть порушені, або будуть ефективно відновлені в разі порушення, а це, в свою чергу, сприятиме формуванню позитивної практики відстоювання законних інтересів власників і, зрештою, зміцненню правопорядку в державі [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 172 КПК визначено, що повідомлення про участь розгляді клопотання про арешт майна направляється підозрюваному, іншому власнику майна, і за наявності також захиснику, законному представнику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Виклик указаних осіб дає слідчому судді можливість отримати протилежні докази та процесуальну позицію, що сприяє всебічному розгляду клопотання про арешт майна. Неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання.

Клопотання слідчого, прокурора, цивільного позивача про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення підозрюваного, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна (ч. 2 ст. 172 КПК) [3]. Така необхідність може обумовлюватися наявністю обґрунтованої підозри вважати, що в разі повідомлення підозрюваного, іншого власника майна про наміри накладити арешт на їхнє майно вони можуть його сховати, знищити, пошкодити тощо [4, с. 444]. Якщо ж повідомити підозрюваного, іншого власника майна про те, що буде розглядатися питання про арешт їхнього майна, то ними будуть негайно вжиті заходи щодо його реалізації [5, с. 158].

Науковцями та практиками відмічаються непоодинокі випадки, коли власника арештованого майна не визнано підозрюваним або особою, яка несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного або

неосудної особи. Розглядаються такі клопотання частіше без повідомлення власника майна та зацікавлених осіб [6]. Неврахування слідчими суддями того, хто саме є власником майна, на яке накладається арешт є порушенням права на вільне володіння майном, визначене ст. 41 Конституції України та ст. 1 Протоколу до ЄКПЛ від 20 березня 1952 року щодо вільного володіння своїм майном [1; 7]. У разі незгоди з ухвалою слідчого судді про арешт майна адвокат, як захисник підозрюваного, або як представник третьої особи, повинен скористатись можливістю оскаржити судове рішення щодо арешту майна (ч. 7 ст. 173 КПК).

Крім того, гарантією права власності є право власника майна на звернення до слідчого судді з тим, щоб він скасував арешт майна [8, с. 143]. Зокрема, у ч. 1 ст. 174 КПК зазначено, що підозрюваний, його захисник, законний представник, інший власник або володільць майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково. Арешт майна також може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді за клопотанням підозрюваного, його захисника, законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано [3].

Отже, як свідчить слідча та судова практика, у кримінальних провадженнях, у яких було накладено арешт на майно, часто виникає необхідність вжиття заходів для скасування відповідного рішення слідчого судді. Доцільність користуватись вказаним правом у кожному конкретному випадку є безперечною.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр>. (Дата звернення 18.11.2021).
2. Ухвала Криничанського районного суду Дніпропетровської області від 18.02.2018 р. Справа № 178/296/18-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71546928>. (Дата звернення 18.11.2021).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 12.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>. (Дата звернення 18.11.2021).
4. Задорожний М. Інтернет-стаття: Як запобігти зловживанням під час тимчасового вилучення майна. URL: https://protocol.ua/ua/mikita_zadorogniy_yak_zarobigti_zlovgivannjam_pid_chas_timchasovogo_viluchennya_mayna. (Дата звернення 18.11.2021).

5. Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Харків: Право, 2012. Т. 1. 693 с.

6. Беляєва К. Інтернет-стаття: Слідчі судді вказали на помилки захисників, які унеможливають розгляд клопотань. URL: https://protocol.ua/ua/slidchi_suddi_vkazali_na_pomilki_zahisnikiv_yaki_unemoglivlyuyut_rozglyad_klopota. (Дата звернення 18.11.2021).

7. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року зі змінами, внесеними Протоколом № 11 (994_536). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535. (Дата звернення 18.11.2021).

8. Симоненко З. В. Гарантії захисту права власності при накладенні арешту на майно у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2016. №1. С. 140–145.

Татарин І.І.

старший викладач кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету № 1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Ярема А.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
факультету № 1 ІПФПНП
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Запобіжний захід у виді тримання під вартою – це найсуворіший захід та із існуючих заходів перебуває в центрі уваги фахівців й суспільстві. Тому що, процесуальний механізм запобіжного заходу у виді тримання під вартою обмежує конституційне право людини на свободу та особисту недоторканість. Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України та міжнародне законодавство проголошує заборону на неправомірне обмеження права на особисту недоторканність та свободу у кримінальному провадженні тощо. На мою думку, під час застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою головним напрямом є захист особи від порушення обмеження права на свободу й особисту недоторканність на основі

нормативного визначення підстав та умов правомірного обмеження цього права. Вважаю доцільним й актуальним вивчення даного питання й виокремлення існуючих проблем застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою та знаходження шляхів для його вирішення.

Дане питання вивчали наступні вчені: І. Голуб, А. Даль, А. Дубинський, В. Зеленецький, В. Колесник, М. Короткий, Н. Рогатинська, В. Фаринник та ін.

А. Даль вважає, що тримання під вартою це – винятковий запобіжний захід, що застосовується до підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили, на підставі ухвали слідчого судді, суду в разі доведення недоцільності застосування більш м'яких запобіжних заходів та з обов'язковим визначенням розміру застави в передбачених законом випадках, і полягає в примусовій ізоляції особи шляхом поміщення до установи попереднього ув'язнення з метою попередження негативних наслідків, що можуть вплинути на хід і результати кримінального провадження [2, с. 50].

Визначення дає чітке розуміння причинно-наслідкових зв'язків поняття тримання під вартою як запобіжного заходу. Ізоляція та фізичне обмеження особи в певній мірі може впливати на неї та нести за собою певні наслідки, які можуть погіршити психічний та фізичний стан підозрюваної особи.

У статті 183 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) зазначено, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України, крім випадків, передбачених частиною п'ятою статті 176 КПК України [1].

Таким чином, даний вид запобіжного заходу застосовуються тільки у разі обґрунтованого законодавчого рішення прокурором. Крім того, коли обрано вищезгаданий запобіжний захід, то потрібно пам'ятати, що при цьому максимально обмежуються свободи й права особи. Також застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою несе собою непотрібне, невиправдане обмеження свободи підозрюваних осіб, що є проблемою. Адже для того щоб дійсно й правдиво затримати підозрювану особу потрібен час й докази, що на практиці не завжди є можливим.

Зокрема, на законодавчому рівні чітко визначено випадки, коли можливо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Так, ч. 2 ст. 183 КПК України містить перелік випадків для застосування даного заходу, а саме це: до особи, яка підозрюється або обвинувачується у

вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років; до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років тощо [1].

На мою думку, безперечний факт, що коли необґрунтовано застосовують запобіжні заходи, неправильно обрали та відмовляють скасовувати їх, в випадку подальшої непотреби й необхідності застосування, то тоді можна розглядати як несправедливість щодо підозрюваного чи обвинуваченого. Крім того, неможливо застосування запобіжного заходу в виді тримання під вартою коли мова йде про відмову подати докази чи дати показання, примушення до інших дій відповідно, що не входять до кола процесуальних обов'язків. Також, варто зазначити, що спроби компенсувати неповноту чи недоліки досудового розслідування шляхом жорстокості запобіжних заходів не можуть бути виправдані ніякою метою чи потребою.

Н. Рогатинська, вважає, що узяття під варту є найбільш продуктивним запобіжним заходом, а оскільки цей запобіжний захід суттєво обмежує свободу громадян, тому повинен застосовуватися лише у випадках, коли інші заходи є неефективними [3, с. 114].

Таким чином, я погоджуюсь, що взяття під варту є досить ефективним запобіжним заходом, але водночас має ряд проблемних питань, а саме це помилкове оголошення підозрюваній особі запобіжного заходу, що тягне за собою порушення її прав та свобод, морального збитку тощо.

В. Фаринник засвідчує, що кримінальне процесуальне законодавство не містить чіткого визначення цілей затримання. Водночас затримання лише для з'ясування причетності особи до вчинення злочину й вирішення питання про застосування до неї запобіжного заходу за відсутності бажання в підозрюваного зникнути, продовжити злочинну діяльність або сховати (знищити) докази не зовсім виправдане, адже ці питання можливо вирішити й не затримуючи особу, анкетні відомості й місцезнаходження якої відомі органу розслідування. Свобода ж особи повинна обмежуватися виключно тоді, коли без цього неможливо забезпечити виконання поставлених цілей [5, с. 193].

Також, проблемою застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою є відсутність на законодавчому рівні чіткого й логічного переліку цілей затримання підозрюваної особи відповідними органами. До

цього переліку слід віднести, обставини скоєння кримінального правопорушення, суспільну небезпеку підозрюваної чи обвинуваченої особи тощо.

Тримання під вартою можуть застосовуватися лише в разі, якщо неповнолітній підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання спробам переховуватися від органів досудового розслідування [6, с. 209]. Закон повинен захищати права хворих, літніх, вагітних жінок, неповнолітніх щодо застосування даного запобіжного заходу.

О. Тищенко, зазначає, що під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою тяжкість кримінального правопорушення має розглядатися з двох позицій: 1) тяжкість кримінального правопорушення як формальна підстава обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Тобто, можливість обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чітко окреслюється тяжкістю кримінального правопорушення, інкримінованого особі. З даним фактом пов'язане таке негативне явище, як свідоме завищення слідчими кваліфікації діяння, що дає можливість поставити питання про взяття особи під варту; 2) тяжкість кримінального правопорушення як обставина, врахування якої свідчить про більшу доцільність застосування взяття під варту порівняно з іншими запобіжними заходами [4, с. 136].

Отже, необхідно врахувати тяжкість кримінального правопорушення, що має раціональний зміст під час формування внутрішнього переконання слідчого, прокурора, судді, тому що саме це свідчить про ступінь суспільної небезпечності цієї особи та дозволяє спрогнозувати з достатньо високим ступенем ймовірності її поведінку, беручи до уваги, що майбутнє покарання за тяжке кримінальне правопорушення підвищує ризик того, щоб підозрюваний не ухилявся від слідства й суду.

Таким чином, вивчення даного питання надало наступні результати. Законодавство, яке регулює застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою потребує корективів. Так як потрібно чітко визначити та на законодавчому рівні зробити перелік підстав затримання особи в разі застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою. Тому що існують випадки коли особу затримано з порушення її прав та свобод, що суперечить Конституції України та інших нормативно-правових актів.

Список використаних джерел

1. Кримінально процесуальний кодекс України від 08.08.2021 року, № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 3.10.2021 року).

2. Даль А. Л. Тримання під вартою як запобіжний захід у кримінальному провадженні : моногр; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС ; Панов, 2017. 238 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1898/trimannya_pid_vart_oyu_yak_zapobizhniy_zh.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 2. 10. 2021 року).

3. Рогатинська Н. Деякі особливості застосування взяття під варту як запобіжний захід в кримінальному провадженні. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 2 (10). 2017 р. С. 112-115. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/150> (дата звернення: 3. 10. 2021 року).

4. Тищенко О. І. Тримання під вартою: окремі питання правозастосовних реалій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. № 2. С. 135–138.

5. Фаринник В. Затримання особи в новому Кримінальному процесуальному кодексі України: окремі питання відповідності міжнародним стандартам і практиці Європейського суду з прав людини. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 6. С. 192-196. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/6/44.pdf> (дата звернення: 2. 10. 2021 року).

6. Щербакова Г. Особливості застосування запобіжних заходів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. № 4. 2016. С. 207-214.

Фоміна Т.Г.

доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1,
доктор юридичних наук, доцент,
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЗАПРОШЕНИЙ? НІ. ЗАТРИМАНИЙ!

З моменту прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) одним із загострених питань, що постає як у науковців так і практиків, є процедура затримання особи в порядку ст. 208 КПК України. Зокрема, дискусійними та неоднозначними з токи зору їх вирішення є питання щодо визначення можливості затримання особи до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; щодо визначення статусу уповноваженої службової особи; щодо порядку обшуку затриманої особи. Ці та інші питання є доволі об'ємними, у зв'язку з чим їх вивчення здійснено в межах монографічного дослідження [1]. Втім, наукове розв'язання окреслених проблем не зумовило їх викорінення на практиці. У слідчо-судовій діяльності ці питання знову і знову постають, у зв'язку з чим правники спостерігають за новими рішеннями вищої судової інстанції в Україні, в яких вирішуються окреслені аспекти.

У піднятому питанні привертає увагу постанова Касаційного кримінального суду (далі – ККС) від 10.03.2021 р. у справі № 462/2020/19. Згідно обставин справи, 7.11.2018 р. особа на пл. Двірцевій, 1 у м. Львові, відкрито заволоділа майном потерпілого на загальну суму 4261 грн., тобто вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 186 КК України. За даним фактом слідчий провів огляд місця події, під час якого були вилучені речі й кошти, про що складено відповідний протокол. У цей же день дана особа була запрошена працівниками правоохоронного органу до Залізничного ВП РУНП у Львівській області за вказівкою слідчого Залізничного ВП для дачі пояснень та встановлення усіх обставин. Наступного дня (8.11.2018 р.) особі було повідомлено про підозру. Як зауважив ККС, «суд залишив поза увагою і не надав правову оцінку діям працівників поліції стосовно дотримання ними вимог Закону України «Про Національну поліцію» № 580-VIII від 02.07. 2015 р. Поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, КПК та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України. Відлік часу утримання затриманої фізичної особи в спеціально відведених для цього приміщеннях рахується з моменту її фактичного затримання». Відтак, ККС прийшов до висновку, що «викладені у протоколі огляду місця події обставини не відповідають змісту процесуальних дій, які фактично здійснювались уповноваженими особами. Уповноважені особи органу досудового розслідування фактично провели не огляд місця події, а затримання особи та інших осіб із вилученням речей та грошових коштів, а тому мали керуватися вимогами статей 208, 209 КПК України» [2].

Наведене рішення не є одиничним прикладом відображення ситуацій підміни затримання здійсненням різних процесуальних дій. Практика «доставлення без протоколу» є доволі розповсюдженою серед працівників поліції. Для того, щоб уникнути незаконних затримань, іноді оперативні працівники або патрульні поліцейські, заставши особу під час вчинення злочину, вважаючи, що у них не має права складати протокол затримання згідно ст. 208 КПК України, «запрошують» таку особу добровільно пройти до органу досудового розслідування. Зрозуміло, що таке «запрошення» відбувається поза межами забезпечення прав затриманої особи, й зокрема, без роз'яснення їй процесуальних прав. Фактично уповноважена службова особа здійснює доставлення затриманої особи без складання протоколу згідно вимог ст. 208 КПК України. Втім, вважаємо, що таке «запрошення» слід розцінювати як затримання.

У питанні відсутності належної фіксації затримання особи слід навести також висновки, викладені у постанові ККС від 27.11.2019 р. у справі № 686/19218/17. Згідно обставин справи, у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 187 КК України, особу було доставлено до відділу поліції 17.09.2017 р. о 17 год. 40 хв. Втім, у протоколі вказано час затримання 23 год. 40 хв. Орган, уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги було повідомлено 17.09.2017 р. о 23 год. 44 хв. Протягом перебування особи у відділу поліції слідчий провів пред'явлення особи для впізнання за участю потерпілого та свідка. ККС констатував, що особа, з огляду на положення ст. 209 КПК України, була фактично затриманою, а відтак, докази отримані внаслідок проведення слідчих розшукових дій після фактичного затримання без участі адвоката повинні бути оцінено з точки зору їх допустимості [3]. Отже, у наведеному рішенні найвищий суд у системі судоустрою України визнав, що особа 6 годин до складання протоколу про затримання та повідомлення про це захисника проти своєї волі перебувала у приміщенні підрозділу поліції і фактично була затриманою особою.

Висновок. Отже, з урахуванням вказаного стає зрозуміло, що сьогодні у практичній діяльності іноді спостерігається умовна підміна затримання особи здійсненням різних процесуальних дій, зокрема, запрошенням, доставлянням, або навіть, оглядом місця події. Втім, слід враховувати, що на вимогу ч. 1 ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію», поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені, зокрема КПК України. Їй відповідно поліцейський є уповноваженою службовою особою, тобто собою, якій законом надано право здійснювати затримання в порядку ст. 208 КПК України.

Практикам слід відверто визнати, що будь яка форма доставлення, запрошення до органу досудового розслідування супроводжується обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність і відповідно повинна розцінюватись як затримання особи. Адже з огляду на зміст положень ст. 209 КПК України, з моменту, коли особа силою чи через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою особою, вона є затриманою. Відтак, «доставлення без протоколу», «запрошення» підозрюваного до відділу поліції, тримання особи у відділі поліції без оформлення її процесуального статусу є порушенням прав затриманої особи.

Список використаних джерел

1. Фоміна Т. Г. Застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики: монографія [Наук. ред. О.О. Южно]. Харків: Панов, 2020. 576 с.

2. Постанова Третньої судової палати Касаційного кримінального суду від від 10.03.2021 р., рішення у справі № 462/2020/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95509375>.

3. Постанова Третньої судової палати Касаційного кримінального суду від 27.11.2019 р., рішення у справі № 686/19218/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86035312>.

Хитра А.Я.

завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Законодавець, розробляючи систему правових норм, що визначають порядок і умови проведення обшуку, виходить багато в чому з міркувань охорони конституційних прав і свобод громадян. Однак не можна не помітити, що ряд норм, що містяться в КПК України, сформульований без урахування діючої Конституції України, сучасної слідчої практики, специфіки слідчої ситуації, рекомендацій наукових і практичних працівників. У зв'язку з тим, що обшук нерідко носить примусовий характер і найчастіше його здійснення пов'язане з вторгненням в житлове приміщення, займане приватною особою, всупереч волі останнього, законодавець вказує, що обшук може проводитися слідчим при достатніх для цього підстав, які зазвичай поділяють на фактичні і юридичні.

Фактичними підставами для проведення обшуку є наявні в провадженні дані, що вказують на наявність шуканої інформації в місці передбачуваного обшуку. Джерелами фактичних даних є відомості, отримані процесуальним шляхом.

Неважко помітити, що, встановлюючи підстави проведення обшуку, законодавець говорить про їх «достатність», яка визначається за суб'єктивним розсудом слідчого і прокурора. А.Б. Солов'єв зазначає, що помилки, пов'язані з необґрунтованим - без належних процесуальних підстав - проведенням обшуків ... призводять до неефективності, в основному зумовленою відсутністю в законі роз'яснень такого поняття, як «підстави» ст.234 КПК України, і неправильним їх тлумаченням слідчими стосовно до конкретних ситуацій проведення обшуку[1, с.185] . Звісно ж, що така абстрактність

термінології норм КПК загрожує принципу законності і прав громадян, не виключає можливості широкого свавілля з боку окремих працівників правоохоронних органів. Ще А.Ф. Коні, відзначаючи, що обшуки і виїмки, згідно зі ст. 357 Статуту Кримінального Судочинства, дозволяється проводити лише у випадках обґрунтованої підозри про приховування підозрюваним або предмета кримінального правопорушення, або речового доказу, вказуючи, що «ці слідчі дії до такої міри вносять смуту в життя приватної людини і в відношення до нього оточуючих, що повинні бути застосовані з особливою обережністю» [2, с.606-607]. У сучасній юридичній літературі також відзначається, що слідчі (розшукові) дії, які зачіпають конституційні права громадян, не можуть проводитися без відповідних законних підстав з посиленням лише на припущення[3, с.203].

Аналіз спеціальної літератури показує, що достатність підстав ряд авторів зводить до наступних випадків:

а) особу застали на місці кримінального правопорушення або безпосередньо після його вчинення - це дозволяє припускати, що у нього в будинку, сараї, погребі і т.д. є будь-які предмети, що можуть мати значення для справи;

б) очевидці та інші свідки вказують на дану особу, що у злочинця або з їх же показань слідує, що у даної особи можуть бути шукані предмети;

в) сліди з місця події приводять до даного приміщення або до іншого місця;

г) шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що вказують, що у даної особи перебувають або можуть перебувати речі, що мають значення для розслідування[343-344].

Як вірно відзначив В.І. Комісаров, таке широке визначення підстав проведення обшуку не зовсім виправдано, оскільки в даному випадку відбувається змішання підстав оперативно-розшукових заходів, з підставами проведення слідчих (розшукових) дій[5, с.113]. Не можна підтримати і судження, згідно з яким рішення про проведення обшуку в приміщеннях, що належать підозрюваним, не вимагає доказів знаходження у них шуканих предметів, Окрім доказів, що встановлюють факт вчинення цими особами кримінального правопорушення[6, с.104-105]. На наш погляд, сам по собі факт учинення кримінального правопорушення підозрюваним не дає достатніх підстав припускати про можливість знаходження в житлі чи іншому приміщенні підозрюваного предметів і документів, що мають значення для справи. Судження явно суперечить положенням ст.62 Конституції України, яка закріплює принцип презумпції невинуватості, згідно з якою кожна

особа вважається невинною у вчиненні кримінального правопорушення, поки її винність не буде доведена в передбаченому Законом порядку і встановлено що набрало законної сили вироком суду.

Разом з тим з презумпції невинності випливає, що обмеження прав і свобод, допустимі щодо злочинця, до підозрюваного не можуть застосовуватися. Окрім того, кримінальний процесуальний закон не ставить обґрунтованість прийняття рішення про проведення обшуку в залежність від процесуального становища особи, у якого він буде зроблений. Більш того, ряд кримінальних правопорушень, передбачених КК України, виключає пошук в приміщенні будь-яких речових доказів (наприклад, недбалість, зараження венеричною хворобою, відмова свідка чи потерпілого від дачі показань та ін.).

Під юридичними підставами в спеціальній літературі розуміють наявність внесених відомостей в ЄРДР, норм кримінального процесуального закону, що регламентують порядок проведення обшуку (ст.ст. 234-236 КПК України), а також мотивованої ухвали слідчого судді про проведення обшуку. Окрім того, в ряді випадків необхідна наявність письмового доручення оперативним підрозділам для проведення обшуку у провадженні, що знаходиться в провадженні у слідчого. Нарешті, при проведенні обшуку в приміщеннях, займаних дипломатичними представництвами, а так само в приміщеннях, в яких проживають члени дипломатичних представництв та їх сім'ї, потрібно отримувати згоду дипломатичного представництва. Не можна повністю погодитися з думкою в тому, що обшук може проводитись на підставі ухвали про тимчасовий доступ, якщо особа відмовляється видати відшукуємо річ добровільно, з наступним повідомленням прокурора та складанням протоколу обшуку[7, с.62-63]. Сьогодні подібна рекомендація, пропонована деякими юристами, на нашу думку, є дискусійною. Якщо ж для вилучення зазначених вище об'єктів їх необхідно спочатку знайти, то слідчий змушений провести обшук. В цьому випадку слід пам'ятати, що, згідно зі ст. 236 КПК України, приступаючи до обшуку, слідчий зобов'язаний пред'явити ухвалу про це. Інша річ, коли у слідчого є достатні підстави вважати, що особа, яка знаходиться в приміщенні чи іншому місці, в якому проводиться обшук, приховує при собі предмети або документи, що можуть мати значення для провадження. За даних обставин особистий обшук проводиться без винесення про те окремої ухвали (ч.5 ст. 236 КПК України). Однак дане правило, на нашу думку, не може поширюватися на випадки, коли в ході обшуку для виявлення предметів або документів виникає необхідність провести обшук приміщення, місцевості або іншого місця. Звісно ж, що в

даній ситуації слідчий повинен закінчити проведення обшуку основного і отримати судове рішення на проведення окремого обшуку.

У спеціальній літературі зустрічається судження, що до внесення відомостей в ЄРДР при затриманні підозрюваного в порядку ст. 208 КПК України може бути проведений особистий обшук. Ця позиція аргументується тим, що на практиці затримання здійснюється найчастіше до внесення відомостей в ЄРДР, а особистий обшук, проведений для вилучення у затриманого предметів, що відшуковуються, які становлять небезпеку для оточуючих, виявлення і закріплення джерел криміналістичної інформації, є складовою частиною затримання. Автори обґрунтовано вказують на колізію між практикою і нормами КПК. І все ж в даному випадку ми поділяємо думку науковців, які вважають, що " проведення особистого обшуку ... до внесення відомостей в ЄРДР позбавляє сенсу сам акт внесення відомостей в ЄРДР, дозволило б вести розслідування в невстановлені законом строки і поширювати процесуальний примус на відносини, що знаходяться поза сферою кримінального судочинства». Аналіз судової практики свідчить, що ігнорування юридичних підстав проведення обшуку працівниками правоохоронних органів призводить до того, що тривала і копітка робота, спрямована на збирання доказів, виявляється виконаною даремно. Показовим в цьому плані є такий приклад, наведений Е.В. Друзіним. Оперативний працівник за власною ініціативою провів обшук в будинку підозрюваного, в ході якого виявив і вилучив обріз і боєприпаси. Згодом обріз був пред'явлений для впізнання, оглянутий. Згідно з висновком судово-балістичної експертизи обріз був визнаний вогнепальною зброєю. На попередньому слуханні було визнано, що обшук проведено не уповноваженою на те особою. В результаті протокол обшуку як доказ, отриманий з порушенням закону, був виключений з системи доказів у провадженні. Оскільки слідчі (розшукові) дії, пов'язані з впізнанням, оглядом обріза, проведенням балістичної експертизи проводилися щодо речових доказів, отриманих з порушенням закону, то їх протокол і висновок експертизи також були визнані недопустимими доказами[8, с.26] .

Підводячи підсумок вищевикладеного, зазначимо, що статтю, яка регламентує підставу для проведення обшуку, слід було б викласти в такій редакції: «Обшук може бути проведений для відшукування та вилучення речових доказів, інших об'єктів, що мають значення для кримінального провадження, а також для виявлення розшукуваних осіб і трупів лише при наявності фактичних і юридичних підстав.

Фактичними підставами є наявні в кримінальному провадженні дані про те, що в будь-якому приміщенні, або іншому місці, або у будь-якої особи знаходиться об'єкти, зазначені в частині 1 цієї статті.

Юридичними підставами є наявність мотивованої ухвали слідчим суддею. Обшук в житлі може бути проведений лише на підставі судового рішення.

У випадках, що не терплять зволікання, обшук може бути проведений без судового рішення, але з наступним повідомленням прокурора та суду в добовий термін після проведення обшуку».

Список використаних джерел:

1. Казинян Г.С., Соловьев А.Б. Проблемы эффективности следственных действий. Ереван, 1987.
2. Кони А.Ф. Избранные произведения. М.,1995. Т.1.
3. Власенко В.Г. Криминалистическая версия и ее значение для раскрытия и расследования преступлений //Становление правового порядка в Российском государстве: реальность и перспектива (социально-правовые проблемы). Саратов, 1995.
4. Криминалистика /Под ред. С.П. Митричева, М.П.Шаламова. М.,1966.
5. Комиссаров В.И. Научные, правовые и нравственные основы следственной тактики. Саратов, 1980.
6. Бедняков Д.И. Непроцессуальная информация и расследование преступлений. М.,1991.
7. Петрухин И.Л. Личная жизнь: пределы вмешательства. М., 1989.
8. Друзин Е В. Основания признания доказательств недопустимыми.По материалам законодательства и судебной практики. Саратов, 1997.

Циганюк Ю. В.

професор кафедри кримінального права та процесу
доктор юридичних наук, доцент,
*(Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова)*

Дем'янова О. В.

доцент кафедри теорії права та
кримінально-процесуальної діяльності
кандидат юридичних наук, доцент
*(Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ОБВИНУВАЧЕННЯ СПІВУЧАСНИКІВ

Згідно ст. 61 Конституції України юридична відповідальність особи має індивідуальний характер [1]. Індивідуальний характер кримінальної відповідальності послідовно підтримується судовою і слідчою практикою.

Відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України обвинувачення – твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому цим Кодексом [2].

Так, п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України не вимагає зазначення в обвинувальному акті «формулювання обвинувачення кожного з обвинувачених», як то чітко вказано, наприклад, в п. 2 ч. 2 ст. 291 КПК України щодо «анкетних відомостей кожного обвинуваченого». Отже, суто ст. 291 КПК України не містить припису викладати в обвинувальному акті формулювання обвинувачення кожного обвинуваченого окремо. Однак, традиційно обвинувальні акти у кримінальних провадженнях щодо кількох осіб містять формулювання обвинувачення кожного з обвинувачених окремо.

Верховний Суд України в постанові від 24.11.2016 р. № 5-328кс16 підкреслив, що в доктрині кримінального процесу під формулюванням обвинувачення розуміється короткий виклад тексту диспозиції кримінально-правової норми, порушення якої інкримінується особі, фабула обвинувачення виступає фактичною моделлю вчиненого злочину, а юридичне

формулювання (формула та формулювання обвинувачення) – це правова модель злочину, вказівка на кримінально-правові норми, порушення яких інкримінується обвинуваченому [3].

Верховний Суд в постанові від 21.04.2021 р. у справі № 295/12923/19 також наголосив, що значення обвинувального акта як процесуального рішення сторони обвинувачення полягає в тому, що він формалізує правову позицію обвинувачення, ініціює судовий розгляд і тим самим відкриває особі доступ до правосуддя. Виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правова кваліфікація кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення (п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України) по суті є основою усього обвинувального акта.

Важливим правом підозрюваного, обвинуваченого є право знати, в чому його підозрюють (обвинувачують) (п. 1 ч. 3 ст. 42 КПК України) [4].

Право знати та розуміти, в чому особа підозрюється (обвинувачується), є одним із складових елементів визначеного в статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод (далі – Конвенція) [5] права на справедливий суд. Так, в п. 3 статті 6 Конвенції вказується на необхідність ретельно повідомляти «обвинувачення» зацікавленій особі. Право бути поінформованим про характер і причини обвинувачення є основою реалізації інших складових права на захист. З цього приводу Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) висловився наступним чином: право бути поінформованим про характер і причини обвинувачення потрібно розглядати у світлі права обвинуваченого мати можливість підготуватися до захисту, гарантованого підпунктом «b» п. 3 ст. 6 Конвенції (рішення у справі «Пелісьє та Сассі проти Франції», п. 54, а також «Даллос проти Угорщини», п. 47) [6].

Також стаття 6 Конвенції визнає за обвинуваченим право бути поінформованим не лише про «причину» обвинувачення, тобто про матеріальні факти, висунені проти нього і на яких ґрунтується обвинувачення, але й про «характер» обвинувачення, тобто про юридичну кваліфікацію цих фактів (рішення ЄСПЛ «Маттоція проти Італії», § 59; «Пенєв» проти Болгарії, §§ 33 і 42) [7].

У справі «Маттоція проти Італії» ЄСПЛ підкреслив послідовну рекомендацію про пріоритетність неформального розуміння поняття «обвинувачення» національними судами [8].

Отже, «обвинувачення» має розглядатись не тільки з позицій дотримання формальних вимог законодавства, але і в контексті його

спроможності забезпечити право обвинуваченого на захист та справедливість судового розгляду.

У вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві право бути поінформованим про характер і причини обвинувачення реалізується через інститути повідомлення про підозру та обвинувального акту.

Відповідно, при встановленні вимог до змісту обвинувального акту законодавець в п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України вказує, що обвинувальний акт має містити виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення [2].

При складенні обвинувального акту сторона обвинувачення має не тільки забезпечити формальне дотримання норм ст. 291 КПК України, але і сутнісно забезпечити таку якість обвинувачення, яка не поставить під загрозу справедливість судового розгляду із самого його початку. Така якість включає в себе те, що обвинувачення має бути зрозумілим, конкретним та індивідуалізованим.

Застосування викладених вище положень відчуває проблеми у кримінальних провадженнях про обвинувачення кількох осіб у вчиненні кримінального правопорушення в співучасті. Часто формулювання обвинувачення співучасників є ідентичним, а в повідомленні про підозру та обвинувальному акті відсутні обов'язкові в такому випадку відомості про те, чи виникла попередня змова на вчинення кримінального правопорушення; не зазначено коли, за яких обставин та на яких умовах вона сформувалась, хто був ініціатором протиправної діяльності тощо.

Подібні недоліки повідомлення про підозру та обвинувального акту спричиняють істотний вплив на реальну можливість реалізувати право на захист. Викладення у формулюванні обвинувачення одного співучасника дій, вчинених іншим, утруднює розуміння обвинувачення та змушує поклатись на здогадки та припущення щодо дійсного його змісту. Відсутність зазначення обставин, часу, способу та умов виникнення попередньої змови позбавляє можливість надати докази на спростування цих обставин або доводити в суді альтернативну версію пояснення певних фактів і подій тощо.

Таким чином, «узагальнений» підхід до формулювання обвинувачення співучасників у повідомленні про підозру та обвинувальному акті не відповідає принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності. Забезпечення індивідуального характеру кримінальної відповідальності,

справедливості судового розгляду, права на захист вимагає, щоб формулювання обвинувачення кожного із співучасників було індивідуальним.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Постанова Верховного Суду України від 24 листопада 2016 року. Справа № 5-328кс16. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/V5161143.html
4. Постанова Верховного Суду від 21.04.2021 р. Справа № 295/12923/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96545149>
5. Конвенція про захист прав та основоположних свобод від 04.11.1950 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Ухвала Кагарлицького районного суду Київської області від 06.05.2021. Справа № 368/336/20. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/96782302/>
7. Рішення Вищої ради правосуддя «Про притягнення судді Вищого антикорупційного суду Михайленко В.В. до дисциплінарної відповідальності» від 16.11.2020. Проведення № 3109/2дп/15-20. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4871>
8. Справа «Маттоціа проти Італії». Рішення від 04.08.2001 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_004#Text

Шехавцов Р.М.,

декан факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 211 КК УКРАЇНИ**

Виявлення та подальше досудове розслідування фактів видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрату бюджету всупереч закону, за що передбачена кримінальна відповідальність у статті 211 КК, має свої особливості. Правоохоронні органи не мають достатньо повноважень та ресурсів для здійснення поточного моніторингу та вивчення на предмет відповідності вимогам чинного бюджетного законодавства нормативно-правових актів, з прийняттям яких

відбувається зменшення надходжень до бюджету або збільшуються витрати з бюджету. Такий потенціал має РП, МФ та його регіональні та місцеві фінансові органи, фінансові управління органів місцевого самоврядування, ДК, а також Державна аудиторська служба та її міжрегіональні територіальні органи, ДФС та її територіальні органи. Це обумовлює необхідність налагодження взаємодії з цими органами фінансового контролю з метою забезпечення здійснення перевірки під час оперативно-розшукової діяльності відомостей, які правоохоронні органи можуть ініціативно одержати зі звітів (місячних, річних, квартальних) про виконання бюджетів різних рівнів, окремих бюджетних програм, у яких відображаються дані щодо виникнення дефіциту в результаті зменшення надходжень до бюджету або збільшення його видатків, або з повідомлень у засобах масової інформації чи від громадських організацій, окремих громадян. Без залучення спеціальних знань не можливо з'ясувати чи є виникнення такого дефіциту або збільшення видатків, у порівнянні з попередньо запланованими показниками бюджету, наслідком процесів, пов'язаних із негативними чинниками, які об'єктивно впливають на зменшення прогнозованої динаміки розвитку економічних відносин протягом бюджетного періоду, або з прийняттям нормативно-правового акту, який зменшує податкову базу бюджету відповідного рівня, відміняє, відтерміновує, зменшує трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ чи збільшує бюджетні витрати по конкретних статтях, з порушенням встановленої чинним законодавством процедури, і як наслідок це викликає недоотримання бюджетом у запланованому обсязі коштів, невиконання бюджетних зобов'язань. Під час досудового розслідування таких злочинів слід мати на увазі, що визначення форм, методів та інструментів наповнення дохідної частини бюджету та напрямів і параметрів використання бюджетних коштів залежить від обсягів валового внутрішнього продукту, компонентів національного багатства країни, зовнішніх та внутрішніх умов господарювання, змісту та обсягу функцій держави, завдань, які вирішує суспільство, територіальна громада на кожному конкретному етапі свого розвитку тощо. На визначення потреб держави та суспільства, які мають бути задоволені за рахунок державного, місцевого бюджету, та методів формування доходів бюджету впливають поряд з економічними й соціально-політичні процеси, які відбуваються на державному та місцевому рівнях. У бюджетному законодавстві передбачена можливість перегляду параметрів наповнення та витрат із бюджету, в тому числі допустимими є зменшення та збільшення обсягів бюджету. Процедура прийняття нормативно-правових актів, які

змінюють дохідну та видаткову частини бюджету, передбачена у бюджетному, податковому, митному та законодавстві, яке регламентує діяльність окремих органів державної влади, місцевого самоврядування, складається із чітко визначеного переліку підстав для ініціювання таких змін, етапів їх розгляду та порядку ухвалення відповідного нормативно-правового акту, а також компетенції органів державної влади, місцевого самоврядування приймати нормативно-правові акти щодо конкретних податків, зборів тощо. Дослідження випадків прийняття нормативно-правових актів на предмет відповідності такій процедурі та компетенції суб'єкта, який його видав, – ключ до встановлення факту вчинення злочину, передбаченого у статті 211 КК. Не слід забувати, що порушуватися може не тільки процедура внесення змін до самого бюджету, але й прийняття нормативно-правових актів, реалізація яких впливає на його виконання, без корегування за встановленою процедурою параметрів дохідної та/або видаткової частин бюджету. До таких порушень в тій чи іншій мірі можуть мати відношення службові особи, які здійснювали підготовку нормативно-правового акту, його експертизу та безпосереднє прийняття. У діях окремих з них можуть вбачатися ознаки злочинів, передбачених у статтях 364, 365, 366 КК. Однак, у таких ситуаціях для того щоб притягнути до кримінальної відповідальності службову особу, яка видала нормативно-правовий акт, порушення у процедурі прийняття якого здійснили інші службові особи, треба доказати, що ця службова особа усвідомлювала, що такі порушення були і не дивлячись на це вона видала нормативно-правовий акт, який зменшує надходження бюджету або збільшує витрату бюджету. Слід також завжди враховувати можливість протидії розслідуванню з боку таких службових осіб, зокрема, шляхом впливу на службових осіб органів фінансового контролю, судових експертів, які проводять експертизу, свідків з числа службовців, яким відомо про окремі порушення, які були допущені під час підготовки та видання нормативно-правового акту.

Під час руху пошуково-пізнавальної діяльності по даній категорії кримінальних проваджень від внесення відомостей до ЄРДР до повідомлення особі про підозру мають бути вирішені такі питання:

- чи містить дане порушення законів (бюджетного, податкового, про місцеве самоврядування тощо) ознаки складу злочину, передбаченого у статті 211 КК, або це правопорушення тягне відповідальність за іншими статтями КК чи КУпАП;

- у яких конкретних діях проявилось порушення при виданні нормативно-правового акту, що зменшує надходження бюджету або збільшує

витрати бюджету (наприклад, під час змін ставок або строків сплати до бюджетів або державних цільових фондів податків, зборів, інших обов'язкових платежів, списання заборгованості зі сплати обов'язкових платежів, у тому числі неподаткового характеру, запровадження нових видів обов'язкових платежів, які були не передбачені до того законодавством, наданні пільг щодо податків, зборів, інших обов'язкових платежів або позбавлення таких пільг, скорочення визначених бюджетом видатків на фінансування його захищених статей, застосування фінансових санкцій тощо). Які норми законодавства були порушені;

- у яких документах відобразилися протиправні дії, кримінальна відповідальність за які передбачена у статті 211 КК, та де вони знаходяться;

- реквізити виданого нормативно-правового акту, яким всупереч встановленому законом порядку змінені доходи або видатки бюджету (найменування, номери державної реєстрації, зміст, від імені якого органу державної влади, місцевого самоврядування виданий, чиї підписи, резолюції є на цьому акті);

- усвідомлення службовою особою, що вона під час видання нормативно-правового акту порушила конкретні норми чинного закону. Звертаємо увагу на те, що якщо під час досудового розслідування виявлені порушення закону, які були допущені іншими службовими особами при підготовці, прийнятті такого нормативно-правового акту, то треба встановити, чи знала службова особа, яка його видала, про ці порушення та взаємозв'язок її дій із діями інших службових осіб. Якщо для прийняття нормативно-правового акту передбачена колегіальна процедура, то треба встановлювати обізнаність осіб, які входять до складу органу державної влади, місцевого самоврядування, про порушення закону, які відбудуться із виданням нормативно-правового акту, яким змінені доходи або видатки бюджету;

- мотиви дій службових осіб (корисливий, політична зацікавленість, кар'єризм, ін.);

- які саме кошти стали предметом злочину (планові або наявні; цільове спрямування та обсяг дозволеного витрачання) та їх розмір (великий, особливо великий). По якому фонду бюджету вони проходять (загальному чи спеціальному);

- якщо відбулася реалізація цього незаконного нормативно-правового акту, то в чому саме вона одержала своє втілення. Розмір матеріальної шкоди, яка настала, могла настати при цьому по завершенню бюджетного року;

- які суб'єкти господарювання одержали вигоду від зменшення відрахувань чи збільшення витрат з бюджету;

- чи є взаємозв'язок між цими суб'єктами господарювання зі службовою особою (особами), які видали такий нормативно-правовий акт.

Шостак К. Р.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

3 курсу факультету № 1 ПФПП

(Львівський державний університету внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Механізм вчинення корупційних кримінальних правопорушень на сьогоднішній день є досить складним та зазвичай характеризується використанням масштабних злочинних технологій, заснованих на стійких корумпованих зв'язках, які проникають в економіку і фінансову систему та впливають на політику держави в цілому. Ефективність запобігання та протидії корупції в умовах євроінтеграційних процесів української держави набуває особливого значення. У цьому напрямі Україна здійснила певні кроки до масштабних антикорупційних реформ, спрямованих на створення нової інституційної системи запобігання, виявлення та покарання корупції із застосуванням спеціальних знань, що надало системного характеру зусиллям органів державної влади у боротьбі з корупцією та привело до деякого покращення результатів у боротьбі з нею.

В. К. Лисиченко та деякі інші науковці зазначали, що термін «спеціальні знання» застосований у кримінальному процесуальному законодавстві в галузевому юридичному значенні для відмежування загальновідомих знань від професійних знань спеціалістів, які використовуються в необхідних випадках у ході розслідування злочинів» [1]. В. В. Юсупов вважає, що спеціальні знання у кримінальному процесі – це професійні знання з науки, техніки, мистецтва, ремесла, релігії, економіки, медицини осіб, які залучені в установленому законодавством порядку до досудового розслідування, судового розгляду, виконавчого провадження як спеціалісти або експерти, їх

вміння, навички, що сформовані під час навчання та практичної діяльності [2]. А. В. Іщенко розглядає спеціальні знання у кримінальному процесі як «будь-які професійні знання, що можуть сприяти виявленню, фіксації та вилученню доказів» [3].

Оскільки предметом дослідження є використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, то завданням є з'ясування видів спеціальних знань, а також окреслення тих наук, на фундаментальні та прикладні дослідження яких вони спираються.

При проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування більшості корупційних кримінальних правопорушень слідчий має справу з різноманітними матеріальними об'єктами – предметами та документами, слідами-відображеннями людини, транспортних засобів, інструментів та механізмів та явищами, які можуть мати відношення до протиправного діяння. З метою їх виявлення, фіксації, вилучення та подальшого дослідження слідчому необхідна допомога спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями та практичними навичками в галузі криміналістичного слідознавства та трасології.

Наприклад, такі корупційні кримінальні правопорушення, як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) та пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) пов'язані із утворенням низки слідів, які залишаються на місці події. Під час огляду або обшуку у службовому кабінеті (іншому приміщенні) підозрюваної особи, на окремих матеріальних об'єктах – предметах неправомірної вигоди (як правило, грошових купюрах) можуть виявлятися сліди рук. У подальшому слідчий призначає дактилоскопічну експертизу з метою ідентифікації особи, яка торкалася предмету неправомірної вигоди чи пакування, в якому він знаходився [4].

Спеціальні криміналістичні знання у галузі технічного дослідження документів і почеркознавства мають важливе значення під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються шляхом зловживання службовим становищем (ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК України), в яких порушуються встановлені правила обігу певних предметів (ст. 320), а також власне корупційних кримінальних правопорушень, які винятково містять в собі протиправну корупційну складову: (ст.ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України). Більшість способів їх вчинення пов'язана з обігом різних документів, в яких відображається юридична та фінансово-господарська діяльність підприємства,

установи, організації. Дослідження реквізитів та рукописних текстів цих документів дає змогу слідчому встановити механізм вчинення кримінального правопорушення, його суб'єктів, правильно кваліфікувати їх суспільно небезпечні дії.

Предметом технічного дослідження документів є письмові та машинописні документи, на яких мовними засобами (знаками) закріплені думки людини, певні події та факти. Як правило, для виготовлення документів застосовують основу (папір для письма, друкарський, картон), на яку за допомогою барвника (чорнила, пасти, туші, штемпельної чи друкарської фарби, олівця тощо) наносять інформацію з використанням мовних знаків [5].

Спеціальні криміналістичні знання в галузі технічного дослідження документів і почеркознавства використовуються під час їх виявлення, огляду, фіксації, вилучення, призначення та проведенні почеркознавчої та технічної експертизи документів у випадках, якщо необхідно встановити достовірність реквізитів (відбитків печаток, штампів, підписів та рукописних записів), спосіб їх нанесення, а також виконавців рукописного тексту та підписів на досліджуваних документах. Об'єктами дослідження технічної експертизи документів досить часто є грошові купюри, для встановлення їх відповідності грошовим знакам, які знаходяться (знаходились) в офіційному обігу [6].

Спеціальні криміналістичні знання в галузі зброезнавства та балістики є одними з найважливіших, що використовується під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 262 КК України та ч. 2 ст. 410 КК України. Використання спеціальних криміналістичних знань у галузі балістики дає змогу дослідити безпосередньо предмет злочинного посягання, а саме вогнепальну зброю, у тому числі військову, а також бойові припаси [7].

До спеціальних криміналістичних знань у цій сфері слід віднести й знання щодо процесу зберігання, обліку і видачі зброї та боєприпасів на військових об'єктах, нормативно-правових актів, що регламентують обіг зброї та боєприпасів на окремих об'єктах підрозділів МВС та Національної поліції України, порядок їх обліку, видачі та списання. Цими знаннями у більшості випадків володіють військовослужбовці, працівники правоохоронних органів, яких залучають в якості спеціалістів, за умов відсутності у них прямої зацікавленості у результатах розслідування.

При розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, передбачених другими частинами статей 308, 312, 313, 320 КК України, спеціальні знання у галузі матеріалів речовин та виробів використовуються при

виявленні, вилученні та дослідженні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, обладнання для їх виготовлення. Найважливіше питання для слідчого у процесі розслідування є встановлення приналежності вилученої речовин до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, вставлення їх родової (групової належності) [8]. Відповідь на такі питання може надати експерт в процесі їх дослідження при проведенні експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Таким чином, використання спеціальних знань у процесі розслідування корупційних кримінальних правопорушень є ефективним способом виявлення та дослідження слідів вказаних правопорушень та дозволяє забезпечити якісне, повне та об'єктивне встановлення обставин злочинної діяльності. Наведений перелік видів спеціальних знань, які можуть використовуватись під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, не є вичерпним, оскільки можуть використовуватися спеціальні знання різних галузей (залежно від сфери) як у процесуальних, так і в непроцесуальних формах. Найбільш поширеними та кваліфікованими процесуальними формами використання спеціальних знань у кримінальному процесі є залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій та призначення судових експертиз.

Список використаної літератури:

1. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. *Форми використання спеціальних знань і види участі фахівців на попередньому слідстві. Застосування спеціальних знань в боротьбі із злочинністю.* Свердловськ, 1983. С. 11. (дата звернення 01.11.2021 року)
2. Юсупов В. В. *Поняття «спеціальні знання» у законодавстві України. Сучасний стан криміналістичного забезпечення досудового розслідування : матеріали конф. (Київ, 20 квіт. 2017 р.).* Київ, 434–437 с. (дата звернення 01.11.2021 року)
3. Іщенко А. В. *Теоретичні проблеми криміналістики в дисертаційних дослідженнях в Україні.* Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2003. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2003_2_41 (дата звернення 01.11.2021 року)
4. Жолтанська І. І., Кузнєцов В. А., Щавелєв А. В., Димитрова Ю. В., Кушніренко Н. В. / *Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження».* К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 119 с. (дата звернення 01.11.2021 року)
5. З. С. Меленевська, К. М. Ковальов, Н. Г. Шпакович. К. / *Методика ідентифікаційного дослідження рукописних текстів виконаних незмінним почерком: методика досліджень :* ДНДЕКЦ МВС України, 2009. 85 с. (дата звернення 02.11.2021 року)
6. Воробей О. В. *Криміналістичне дослідження паперових грошей: посібник.* К.: НАВСУ, 2003. 180 с. (дата звернення 02.11.2021 року)
7. Мотлях О. І. *Поліграфологія в системі спеціальних знань. Криміналістика: підручник / В. В. Пяковський та ін. / за заг. ред. В. В. Пяковського. 2-е вид., перероб. і допов.* Київ: Філія вид-ва «Право», 2020. Глава 33. С. 469 (дата звернення 02.11.2021 року)

8. Євтушенко А. Д. Концепція спеціальних знань у кримінальному процесі: криміналістичний аспект. Актуальні проблеми криміналістики. Харків: Гриф, 2003. С. 287. (дата звернення 02.11.2021 року)

Штефуца А.І.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

факультету № 1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Поняття суб'єктів кримінального процесу законодавством не визначене, воно є більш науковим. Суб'єкти кримінального процесу – це державні органи, посадові особи, громадяни та інші особи, які ведуть кримінальне провадження або притягуються чи допускаються до нього та є носіями, встановлених законом, суб'єктивних прав і юридичних опцій. Тобто, це особи які ведуть кримінальне провадження або залучаються в кримінальний процес, інколи проти своєї волі, і в кримінальному провадженні реалізують свої права та законні інтереси.

Законодавець в ст.3 КПК України надав легальне визначення окремих категорій осіб в кримінальному провадженні

Згідно до пункту 19 частини 1 ст.3 КПК України сторони кримінального провадження - з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники;[1]

Крім того законодавець в пунктах 25 і 26 частини 1 Кримінально процесуального законодавства законодавець дає не стільки визначення ,скільки перелік ще двох категорій суб'єктів це учасники кримінального провадження і учасники судового провадження.

Учасники кримінального провадження - сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої

здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі викривач, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник; [1]

Учасники судового провадження - сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється судове провадження. [1]

Усі суб'єкти процесу характеризуються тим, що вони:

а) беруть участь у провадженні на підставах і у порядку, передбачених кримінально-процесуальним законом, за умови, що відсутні обставини, за яких закон виключає можливість їх участі у провадженні;

б) мають визначені права та обов'язки (закон визначає порядок їх реалізації);

в) діють у кримінальному судочинстві відповідно до своїх прав та обов'язків у встановленому порядку;

г) вступають у процесуальні правовідносини;

д) несуть відповідальність за невиконання своїх обов'язків або порушення прав інших учасників [2].

Учасники кримінального провадження різняться за своїм процесуальним становищем, виконанням кримінальних процесуальних функцій і завдань. Вони переслідують кожен власну мету, вступають між собою у різноманітні юридичні відносини. Це створює передумови для їх класифікації – в наукових, навчальних і правозастосовних цілях.

Якщо подивитися на структури КПК України то можна помітити, що законодавець в окремі глави ніби виділяє окремі види суб'єктів. Беручи це до уваги можна класифікувати суб'єкти кримінального процесу на чотири групи:

1) Державні органи і посадові особи, які ведуть процес

2) Учасники кримінального провадження, які зацікавлені в певному результаті кримінального провадження, оскільки захищають свої особисті права або права та законні інтереси інших осіб

3) Суб'єкти, які мають процесуальну зацікавленість в результатах кримінального провадження

4) Особи, які залучаються до кримінального процесу для сприяння здійсненню кримінального провадження

Доцільно зауважити, що рушійною силою діяльності всіх суб'єктів є їхній інтерес, який для – носіїв діяльності повинен бути службовим, а для інших учасників – особистим, але законним. Зміст цих інтересів має визначатися єдиним соціальним благом – справедливим вирішенням кримінально-правових конфліктів [4].

Існують різноманітні класифікації учасників процесу. Але найбільш вдалою Лобойко Л. і Банчук О. вважають класифікацію, основою якої є процесуальна функція учасника

1. Учасники, які виконують функцію правосуддя
2. Учасники, які виконують функцію кримінального переслідування
3. Учасники, які виконують функцію захисту
4. Учасники, які виконують допоміжну функцію [3 ст.19].

Підсумовуючи можна сказати, що усі особи, які вступають в процесуальні правовідносини, незалежно від підстав і обсягу їх прав, повноважень чи обов'язків, стадії кримінального процесу, в котрій вони беруть участь, чи тривалості їх участі в процесі, є суб'єктами кримінального процесу.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Офіційний сайт Національної академії внутрішніх справ 2016. Кафедра кримінального процесу мультимедійний навчальний посібник "Кримінальний процес". URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/lections/lecture4_1.html
3. Лобойко Л. , Банчук О. Кримінальний процес 2014. Навчальний посібник. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/358176.pdf>
4. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ 2016. Конспект лекцій з дисципліни «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ» URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0916/3.1.pdf>

Яковець Я.О.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
(Національна академія Служби безпеки України)

ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС КАТУВАННЯ ПРАВОМІРНИМИ

Судовий процес досяг такого рівня, що він схожий на якусь шахову партію між адвокатом та прокурором, а замість фігур вони використовують докази, свідків і інші речі.

Разом з тим, світове та державне законодавство продовжують прогресувати. Багато уваги приділяється такому важливому питанню, як права людини. Вони вважаються невід'ємною частиною кожного. А чи можна порушити ці права, якщо це справді необхідно? Звичайно, такі права, як свобода вільного пересування чи свободу зібрань можуть бути тимчасово обмежені, але є такі права, порушення, яких вважається серйозним злочином, наприклад, право на життя.

Що ж стосується тортур? Тортури, як спосіб дізнання заборонені майже у всьому світі. Такий метод визнаний не гуманним і порушує права людини. Хоча, якщо ми візьмемо такий тип злочинів, як злочини проти основ національної безпеки України, то важко сказати, чи є катування недопустимим способом. Якщо за допомогою тортур ми можемо отримати інформацію, яка врятує життя чи не допустить жахливих економічних чи екологічних наслідків, чи є така цінна є допустимою?

Багато правознавців розходяться у цьому питанні, все залежить від того, який спектр цінностей обрати важливішим. Якщо брати суспільство в цілому та державу, як серце країни, то тоді такі дії, для збереження національної безпеки, не виглядають, як щось дуже жахливе, оскільки, таким чином забезпечується набагато більший комплекс прав і свобод. Однак, якщо ми візьмемо людину, як головну цінність, то такі дії є неприпустимими. Найбільш розвинуті держави, які приділяють багато уваги безпеці дійшли до балансування між цими цінностями.

Нормативно-правове регулювання цього питання досягло дуже високого рівня. Катування обмежуються як національним законодавством, так і міжнародним, що говорить про високий рівень небезпеки таких дій.

В основному документі нашої держави – Конституції України йдеться про те, що права людини є головною цінністю країни. Наприклад, стаття 3

Конституції України: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю[1]. Також слід згадати статтю 28, а саме: кожен має право на повагу до його гідності; ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню[1]. Окрім цього, у Кримінальному кодексі України передбачено кримінальну відповідальність за катування – стаття 127[2]. У той же час, у Кримінально-процесуальному кодексі України згадується недопустимість доказів отриманих під час катування: стаття 87 «недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини»[3].

Окрім національного законодавства в Україні ратифіковані міжнародні договори, що забороняють або обмежують використання катування. Наприклад: у статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод йдеться про «Заборону катування»: нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню[4]. Також важливими документами є Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, а також Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.

Прийнято вважати, що питання національної безпеки важливіше від усіх інших інтересів. Неможливо зберегти життя, не піклуючись про безпеку. Якщо не гарантовано збереження життя, всі інші інтереси - в таких областях як економіка, охорона здоров'я, освіта і навіть право - втрачають сенс.

Такі ж принципи переслідуються багатьма країнами, якими б освіченими вони не були. Тому, коли зустрічаються інтереси забезпечення національної безпеки і дотримання будь-якого з прав людини, при тому, що немає можливості привести ці інтереси у відповідність один з одним, міркування безпеки країни, як правило, беруть гору. Користуючись широкою підтримкою, даний підхід прийнятий в судовій системі як Ізраїлю, так і інших країн [6].

Подібний підхід проявляється як серед широких верств населення, так і в колах влади. Не оминув він також Кнесет і Верховний суд. Наприклад, через кілька років з моменту заснування держави суддя М. Зільберг декларував: «Потреби безпеки є найважливішими, і навіть одна лише підозра - щира і серйозна - в тому, що їм може бути завдано збитків, здатна відкинути в сторону всі інші міркування, якими б вони не були». Прикладів застосування подібного підходу немає числа. Відома правозахисна організація «Міжнародна амністія» у своїй доповіді відзначає, що в Ізраїлі тортури

палестинських в'язнів були і є систематичними й офіційно дозволеними. За рік через катування у в'язницях проходять принаймні 850 чоловік — 85 відсотків від загальної кількості палестинських ув'язнених. Між тим Загальної служби безпеки (ШАБАК) стверджує, що застосовує силу лише в «особливих» випадках. Служба безпеки виправдовує такі знущання тим, що, використовуючи тортури, вона отримує цінну інформацію про заплановані теракти [7]. Засвідчуючи перед Комісією Ландоя, що проводила перевірку методів розслідування в ШАБАК, керівники Служби аргументували це серйозне порушення закону в такий спосіб: «Слідство, спрямоване на розкриття терористичних актів і їх запобігання, являє собою священну місію, що виправдовує застосування будь-яких засобів».

Можливо в деяких випадках застосування такого підходу забезпечення національної безпеки, що використовується Ізраїлем та іншими державами можна виправдати. Адже, згідно зі статтею 4 МПГПП і статті 15 ЄКПЛ, державам дозволяється не тільки обмежувати права в тих випадках, коли це правомірно, але й частково відступати від їх дотримання або припиняти їх дію в період надзвичайної обстановки, яка загрожує існуванню нації. Але дуже важливо розуміти, як і коли допустимо відступати на законних підставах від міжнародних стандартів в галузі прав людини. В умовах боротьби з тероризмом обставини, при яких можуть бути використані такі повноваження, повинні бути ретельно зважені [8]. Такі виключення можна прослідкувати в рішеннях ЄСПЛ "А. і інші проти Сполученого Королівства" (№ 3455/05) ; "Бранніган і Макбрайд проти Сполученого Королівства" та "Лоулесс проти Ірландії"[10].

Отже, під час виконання цієї наукової роботи, ми проаналізували чимало нормативно-правових актів, рішень судів різних країн та безпосередньо ЄСПЛ, історичних подій та фактів, що дало змогу нам повною мірою дослідити питання правомірності доказів отриманих шляхом катування, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження чи покарання.

Загалом, дане питання є актуальним в будь-який час та в будь-якій країні. Безперечно, забезпечення національної безпеки, інших інтересів держави, та суспільства є основоположним принципами, що в окремих випадках може спровокувати відступ від деяких прав людини. Але, як показує історія уряди різних країн неодноразово зловживали такими повноваженнями задля збереження своєї влади. Саме тому такі міжнародні організації як ООН, Рада Європи, ОБСЄ та інші зацікавлені у вирішенні цієї проблеми. Що в свою чергу призвело до закріплення заборони використання

катування на міжнародному рівні у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст.3, ст.15), Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст.4, ст.7). Також не потрібно забувати про Резолюцію 43/173 Генеральної Асамблеї ООН в якій затверджено Звід принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі.

Як і на міжнародному рівні, дані норми закріплені і на національному рівні. А саме у ст.7 та ст.28 Конституції України, ст.127 Кримінального кодексу України та ст.87 Кримінально-процесуального кодексу України.

Ці дії спричинили певний прогрес у боротьбі з катуванням. Все більше і більше країн містить у своєму законодавстві норми що забороняють тортури та встановлюють недопустимість доказів отриманих таким шляхом. Наприклад, у всіх 13 державах-учасницях, представлених в опитуванні для організацій громадянського суспільства, який БДІПЛ провело в рамках підготовки доповіді ОБСЄ, прийнято заборону на використання доказів, отриманих за допомогою катувань. В деяких державах Центральної Азії в останні роки були проведені важливі законодавчі реформи, що закріплюють неприпустимість доказів, отриманих в результаті тортур.

8 жовтня 2019 року в Генеральній прокуратурі створено Департамент процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про катування та інші серйозні порушення прав громадян з боку правоохоронних органів, що є одним з важливих кроків до подолання цієї проблеми в Україні і це не може не тішити.

Але саме головне це зрозуміти, що допит у вигляді катування не приносить бажаних результатів, адже, по-перше, лише залякує підозрюваного та блокує його комунікацію з іншими, а по-друге, доводить людину до такого стану при якому підозрюваний готовий на все аби припинити страждання. Також широке використання катування може призвести до привикання суспільства до таких дій, наслідком чого стане безповоротна самоліквідація цього ж самого суспільства. Тому зараз існує безліч альтернатив як налагодити зв'язок з підозрюваним та отримати бажану інформацію не завдаючи нікому шкоди.

Список використаної літератури

1. Конституція України.
2. Кримінальний кодекс України.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.

6. Ицхак Замир. Права человека и безопасность страны. URL: <http://online-books.openu.ac.il/russian/democracy-and-national-security/volume1/article8.html#footnote-13873-3>
7. Вікуліна Наталя. Тортури як засіб проти тероризму. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/torturi-yak-zasib-proti-terorizmu>
8. Борьба с терроризмом и защита прав человека [Текст]. Польша: БДІПЛ ОБСЄ, 2009. 311с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/9/29104.pdf>
9. Інтернет ресурс. URL: https://lb.ua/world/2014/12/09/288753_senat_ssha_opublikoval_otchet_pitkah.html
10. Тероризм і Європейська конвенція з прав людини. URL: <https://www.echr.com.ua/publication/terorizm/>

Наукове видання

**ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Тези доповідей учасників науково-практичного семінару
26 листопада 2021 року

Опубліковано в авторській редакції

Формат 60x84/8.

Папір офсетний. Умовн. друк арк. 14,12.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.